

СТУДЕНТСКА РЕВИЈА ЗА ПРИВРЕДНО ПРАВО

The Faculty of Law University of Belgrade
STUDENT ECONOMIC LAW REVIEW

СТУДЕНТСКА РЕВИЈА ЗА ПРИВРЕДНО ПРАВО
Стручно-научни часопис студената
Правног факултета Универзитета у Београду
STUDENT ECONOMIC LAW REVIEW
University of Belgrade Faculty of Law

Издавач
Issuer

Правни факултет Универзитета у Београду
University of Belgrade Faculty of Law

Главни и одговорни уредник
Editor-in-chief

Доц. др Татјана Јованић

Уредник
Editor

Марко Миленковић МА, LL.M

Студенти уредници за 2010/2011
Student editors for 2010/2011

Владан Миљковић и Милорад Гајић

Редакција
Editorial Board

Иван Ивановић, Слободан Тривић, Миљана Дими-
тријевић, Бошко Балчаковић, Дубравка Стијовић,
Јелена Кораћ, Марина Младеновић, Ања Тасић

Издавачки савет
Advisory Board

Professor Elisabetta Bergamini (University of Udine,
Italy), Professor Chris Willett (University of Essex, the
UK), Professor Lucian Bercea (University of Timisoara,
Romania)

Проф. др Мирко Васиљевић, Проф. Др Светислав
Табороши, Проф. др Стеван Лилић, Проф. др Зоран
Томић, Проф. др Емилија Вукадин, Проф. др Влади-
мир Павић, Проф. др Милена Јовановић-Затилла,
Доц. др Добросав Миловановић, Доц. др Вук Радо-
вић, Доц. др Душан Поповић, Доц. др Бојан Мили-
сављевић, Доц. др Марко Давинић, Доц. др Марија
Караникић Мирић, Доц. др Татјана Јевремовић-
Петровић, Доц. др Бранко Радуловић, Доц. др На-
таша Петровић Томић, Асис. мр Милена Ђорђевић,
Асис. др Мирјана Радовић, Асис. мр Светислав Ко-
стић, Асис. мр Мирјана Дреновак Ивановић, Асис.
Вук Цуцић, Асис. Јелена Лепетић, Асис. мр Зоран Ва-
сиљевић (Универзитет у Бања Луци)

Лектор за српски језик

Ирена Поповић

Прелом и обрада

Досије студио

Дизајн насловне стране

Драгана Младеновић

Часопис излази два пута годишње и може се
бесплатно преузети са адресе:

www.selr.bg.ac.rs

Адреса редакције

Правни факултет Универзитета у Београду
Кабинет 120
Булевар краља Александра 67
11000 Београд
тел. 3027-600
e-mail редакције: selreview@gmail.com

5	Реч уредништва Editors' Note <i>Проф. др Светислав Табороши</i>
7	Предговор другом броју <i>Professor Svetislav Taboroši, PhD</i>
8	Preface to the second issue
	СТУДЕНТСКИ РАДОВИ STUDENT ARTICLES
10	<i>Lidija Pejčinović</i> The Directives concerning companies' disclosure requirements (2009/101/EC and 89/666/EEC) – their essence, background and status of implementation in Republic of Serbia <i>Лидија Пејчиновић</i> Директиве о захтевима за објављивање информација о компанијама (2009/101/EC and 89/666/EEC) – њихова суштина, позадина и статус имплементације у Републици Србији
21	<i>Miloš Kuzman</i> Civil Liability for Environmental Damages under Rome II Regulation <i>Милош Кузман</i> Одговорност за штету нанету животној средини према Уредби Рим II
26	<i>Anja Tasić</i> EU Settlement Procedure in Cartel Cases <i>Ања Тасић</i> Поравнања у случајевима картела у Европској унији
31	<i>Miloš Čavić</i> Privatni sektor као стваралац норми у упоредном привредном праву <i>Милош Чавић</i> The Private Sector as a regulator in Comparative Economic Law
	ПРИКАЗИ REVIEWS
38	<i>Mina Srećković</i> Single Market Act <i>Мина Срећковић</i> Акт о јединственом тржишту
42	<i>Rada Mirić</i> Усвојен нови Закон о привредним друштвима <i>Rada Mirić</i> New Serbian Company Law adopted

- 46 *Светислав Јанковић*
Приказ закона о изменама и допунама Закона о инвестиционим фондовима
Svetislav Janković
Review of the Law amending Law on Investment Funds
- 50 *Ранко Совиљ*
Приказ Закона о тржишту капитала
Ranko Sovilj
Review of the New Capital Market Act
- 53 *Адриана Миновић*
Овлашћења и надлежности Комисије за хартије од вредности
Adriana Minović
Authorities and Competences of Serbian Securities Commission
- 57 *Миљана Димитријевић, Александар Филен*
Усвојен нови Закон о заштити потрошача
Miljana Dimitrijević, Aleksandar Fillen
New Consumer Protection Law adopted
- 61 *Лидија Мандић*
Усвојен Закон о заштити корисника финансијских услуга
Lidija Mandić
The Law on Protection of Financial Services Consumers adopted
- 65 *Слободан Тривић*
Суд правде Европске уније:
Prezes Urzędu Ochrony Konkurencji i Konsumentow v Tele 2 Polska sp. z o.o.
Slobodan Trivić
Court of justice of the European Union:
Prezes Urzędu Ochrony Konkurencji Konsumentow v Tele 2 Polska sp. z o.o.
- 67 *Ана Љубисављевић*
Положај службеника за јавне набавке према Закону о јавним набавкама
Ana Ljubisavljević
Status of procurement officers pursuant to the Law on public procurement
- 69 *Бојана Тодоровић*
Прва национална комуникација (извештај) Републике Србије према Оквирној конвенцији Уједињених нација о промени климе (UNFCCC)
Bojana Todorović
First National Communication (report) of the Republic of Serbia to the United Nations Framework Convention on Climate Change (UNFCCC)
- 74 *Ђорђе Кујовић*
Усвојен План за јединствени систем европског саобраћаја „Ка конкурентнијем и ефикаснијем транспортном систему“

Dorđe Kujović

European Commission has adopted the Roadmap to a single European transport area 'Towards a competitive and resource efficient transport system'

- 76 *Душан Митровић*
Директива о енергетској ефикасности на прагу усвајања – мере, енергија, потрошња, ефикасност

Dušan Mitrović

Energy Efficiency Directive on a verge of adopting – Measures, energy, consumption, efficiency

- 78 *Бошко Балчаковић*
Субвенције српској пољопривреди у 2011. години

Boško Balčaković

Subsidies for Serbian agriculture in 2011

- 81 *Ана Деспотовић*
Тржиште биљних лекова Европске уније: примена Директиве 2004/24/ЕЗ

Ana Despotović

Herbal medicines in the European Union: The implementation of the Directive 2004/24/EC

- 83 *Иван Ивановић*
Нова ограничења цена роминга у Европској унији од 1. јула 2011. године

Ivan Ivanović

New price caps on roaming charges from 1st July 2011.

РЕЧ УРЕДНИШТВА

EDITORS' NOTE

Поштовани читаоци,

Пред Вама је други број *Студентске ревије за привредно право*. Поред приказа усвојених прописа, предлога прописа и примера из судске праксе из области права и природе, нарочито Економског права и регулације тржишта, од овог броја у садржај *Ревиије* су укључени и студентски радови, односно чланци. Сви радови и прикази су иницијално разматрани од наше студентске редакције, да би потом били предмет стручне рецензије наставника или сарадника, као и стручњака из праксе.

Уредништво изражава велико задовољство због одјека који је први број ревије имао у нашој правној заједници, као и међу студентима, и захваљује се свима на подршци. Од другог броја за академску 2010/11. *Студентска ревија за привредно право* имаће и свој двојезични портал www.selr.bg.ac.rs на коме ће читаоци моћи да приступе свим објављеним текстовима, а будући аутори да добију упутства за пријаву својих прилога. Користимо прилику да се захвалимо Истоку Павловићу за дизајн наше нове и Интернет презентације, као и Николи Борићу за програмирање њене платформе.

Редакција напомиње да сви објављени текстови изражавају личне ставове аутора који задржавају одговорност за тачност наведених података.

Уредништво

Dear readers,

In front of you is a second issue of the Student Economic Law Review. In addition to reviews of adopted laws, legislative proposals and court cases in the area of law and economy, especially Economic Law and Market Regulation, as from this issue the Review comprises articles written by students. All articles and reviews had initially been screened by our student editorial board, and were subsequently reviewed by professors or lecturers, as well experts in the respective business practice.

As editors, we are hereby expressing our great satisfaction for the echo which the first issue has had in our legal community and among students, and are grateful to everyone for their support. As of the second issue of the academic 2010/11 Student Economic Law Review will have its bilingual portal www.selr.bg.ac.rs where readers will have access to all published texts, and potential authors could get the instructions for submitting their contributions. We would like to use this opportunity to express our gratefulness to Istok Pavlović for the design of our new Internet presentation, and to Nikola Borić for programming its platform.

Editorial Board would like to stress that all published articles express personal views of authors who retain responsibility for their accurateness.

Editors

ПРЕДГОВОР ДРУГОМ БРОЈУ

Од једне студентске ревије се обично очекује да се бави уметничким стваралаштвом, друштвеним животом младих или сличним темама из културе. Идеја да студенти почну да дају допринос науци, дакле да сами учествују у њеном развоју, парадоксална је када универзитетско образовање схватимо на традиционалан начин, као једносмеран ток информација. Схватање да је студирање „савладавање градива“ и данас је, нажалост, доминантно.

Појава *Студентске Ревиије* са оваквим профилем није само локални догађај на нашем Факултету и не тиче се само студената који су посебно заинтересовани за пословноправне дисциплине. Она је, попут чувене реченице, „мали корак за човека, али велики за човечанство“, мали корак за сараднике *Ревиије*, али велики за универзитетско образовање. То је корак којим се превазилази „активност на предавањима“, успех у савладавању градива и сличне крајње формализоване оцене успеха педагошког рада на факултетима. Претварање студента у учесника процеса настанка онога што је предмет изучавања, много је далекосежнија појава од чињенице да се на Правном факултету Универзитета у Београду појавила Студентска ревија за привредно право.

Ако је суштина европских идеја о реформи целокупног система образовања, а посебно универзитетског, у ефикасности студирања, онда се та ефикасност не може свести само на брзину полагања испита и смањивање броја исписа по генерацијама. Тако схваћена ефикасност почива на квантитативним показатељима, односно на екстензивном приступу. Насупрот томе, водеће идеје савременог света су оне којима се заговара и негује квалитет, брзина реаговања на промене, дисперзија научних ис-

тина. Све то претпоставља другачији профил правника, не онога који тумачи пропис како би га применио у духу законодавчеве воље, већ правника који је активан учесник у процесу стварања права, који се не плаши да да свој допринос развоју правног система, да право третира као живу материју чији је задатак да регулише одређене друштвене односе, а не да га дозира као апсолутну заповест.

Сарадници *Ревиије* су већ у првом, пилот, броју *Ревиије*, који је објављен у марту текуће године, показали да успешно превазилазе ограничења свог студентског статуса. Својим приказима и коментарима придружују се, и пре формалног стицања статуса дипломираног правника или мастера, онима који мисле правнички. Нажалост, оних који мисле савремено-правнички нема много чак ни у читавој правничкој заједници данас. Зато је појава потпуно неортодоксне *Ревиије* тај велики, поменути корак напред за правничку професију у целини. Она доказује да је њен подмладак не само спреман да заузме своје место, него и да је другачији: храбрији, инвентивнији и одговорнији. Своју борбу за владавину права они већ сада виде као борбу за научну истину, за ону којој су незнање, идеолошка заслепљеност, страничарење, подметање групног интереса као општег, корупција и бирократизам само други називи на лоше право.

Спајањем две функције – унапређивања образовног процеса и увођење студената у борбу за владавину права као активних учесника, ова *Ревиија* има потенцијал да постане један од међаша двовековне историје Правног факултета Универзитета у Београду.

Проф. др Светислав Табороши

PREFACE TO THE SECOND ISSUE

It is usually expected from a Student Review to be engaged in artistic activities, the social life of young people or in other culture-related topics. The idea of students contributing to science, so that they involve themselves in its development, seems paradoxical when we perceive university education in a traditional manner, as one way flow of information. The notion of studies as “mastering the exam” is, unfortunately, dominant even nowadays.

The appearance of this kind of Review does not represent just a local event at our Faculty, and concerns not only students who are particularly interested in Business Law disciplines. It is, like the famous quote says, “Small step for a man; one giant leap for mankind”, a small step for the Review’s associates, but one giant leap for the university education. This is a step that goes beyond “class activities”, “mastering the exam” or similar, highly-formalized assessments of success in pedagogical work at the faculties. Alteration of a student into a participant in creation of the subject of studies is a farther – reaching phenomenon from a mere fact that a Student Review of Economical Law appeared at the Faculty of Law.

If the essence of European ideas of an overall educational reform, especially university education, regarding effectiveness of studies, this effectiveness cannot be just reduced to shortening the length of studies and reducing the number of drop out students per generation. Regarding the aforementioned, efficiency is based on quantitative criteria, *a propos* of the extensive approach. In contrast, leading ideas of the modern world are those which advocate and foster quality, quick response to changes, and diversity of scientific truths. All this represents a different kind of a lawyer, not one which interprets the regulations so that it could be

applied in the spirit of the lawmaker’s will, but a lawyer who is an active participant in the law-making process, who is not afraid to contribute to the development of the legal system, to treat law like a living form whose task is to regulate certain social relations, instead of considering it an absolute commandment.

The associates of the Review have already shown in the first, pilot, issue which was published in the end of March this year that they can prevail with excellence over the obstacle of their status of students. With their reviews and commentaries they joined those who have that specific kind of legal reasoning, even before acquiring the status of a graduate or a master degree. Unfortunately, those who think in a modern legalistic manner are weak in numbers, even throughout the whole legal community nowadays. This is why the appearance of this completely unorthodox Review represents the giant aforementioned leap forward for the legal profession as a whole. It proves that its new generation is not only ready to take its place, but that it is different: more courageous, inventive and responsive. Their battle for the rule of law they already see as a struggle for scientific truth, the one for which ignorance, ideological blindness, autocracy, underlying the interest of a group as general interest, corruption and bureaucracy are all just different names for one single thing – bad law.

Combining two functions – the improvement of educational process and introducing students as active participants in the battle for the rule of law, this Review has the potential to become one of the corner stones of a two centuries old history of the Law Faculty University in Belgrade.

Professor Svetislav Taboroši, PhD

СТУДЕНТСКИ РАДОВИ
STUDENT ARTICLES

THE DIRECTIVES CONCERNING COMPANIES' DISCLOSURE REQUIREMENTS (2009/101/EC AND 89/666/EEC) – THEIR ESSENCE, BACKGROUND AND STATUS OF IMPLEMENTATION IN THE REPUBLIC OF SERBIA*

Lidija Pejčinović

Summary

This article analyzes the provisions of the European Directives concerning companies' disclosure requirements – Directive 2009/101/EC (which superseded the First Council Directive 68/151/EEC) and the Eleventh Council Directive 89/666/EEC, including the underlying mechanisms that led to their adoption, their legal basis and intended purpose. Firstly, the state of Company law in the EU is examined through time, pointing out the circumstances that led to the harmonization of Company law and its importance, having in mind that differing company laws substantially inhibited freedom of movement for companies. Subsequently, the Directives themselves (their scope, structure and substantive norms) are analyzed, with a special consideration for the condition of company law of certain countries prior to their transposition. Finally, a parallel between the Directives and the laws of the Republic of Serbia is drawn. Serbia's official policy as laid out in the National strategy of Serbia for the accession to the European Union dictates the harmonization of Serbia's laws in the field of Company Law with the EU Directives. However, by directly analyzing the laws relating to this area (Law on Business Companies, Law on the Registration of Business Entities) the author has concluded that even though the Directives have been implemented to a great extent, some provisions remain yet to be addressed.

Keywords: *Company law, harmonization, directives, requirements, disclosure.*

Harmonization of EU Company Law

Case for harmonization

Companies are organizations established for the purpose of conducting business. They are major employers and their activities have an enormous impact on the economies of States they conduct business in. Companies are an artificial person created by the law, thus their creation and administration is also governed through

appropriate legal requirements of the applicable national Company law. Throughout their lifetime companies involve and legally bind together diverse categories of persons – shareholders, employees, creditors and third parties – who are all in some way concerned with the activities of the company. Equal level of protection of these differing interests across different legal systems is imperative for the establishment of a suitable environment for companies. However, national laws responsible for providing such protection often differ significantly from one country to another.¹

Such was the case even among the original six members that formed the European Coal and Steel Community (ECSC). Their company laws, the underlying theories of incorporation, links between companies and State of incorporation, even the structure of companies differed greatly.² In spite of this, it was not long until the six founding countries, inspired by the success of the ECSC, decided to expand their cooperation to other sectors of their economies, consequently, signing the Treaty of Rome in 1957 (EEC Treaty³), by which they effectively established the European Economic Community (EEC).⁴ One of the main objectives of the EEC was the effective establishment and operation of a common market (bringing about conditions as close as possible to „a genuine internal market“ as stated by the European Court of Justice (ECJ)⁵ and later defined in greater detail as a single market by the Single European Act in 1986⁶) where goods, people, services and capital would get the initial possibility to move freely. The underlying principles governing its creation can be found

* Editors' note: This article reflects the state of implementation of the two directives before the new Company Law (Official Gazette of the Republic of Serbia No. 36/2001, of 27. May 2011) which will enter into force on February 1, 2012.

1 Commission of the European Communities, *Company Law in the European Community, European File 14/89*, Brussels 1989, p. 3.

2 V. Edwards, *EC Company Law*, Oxford 1999, p. xxiii

3 *Treaty Establishing the European Economic Community*, 25 March 1957, 298 U.N.T.S. 3.

4 W. O. Henderson, *The Genesis of the Common Market*, Tiptree, Essex 2006, p. 157.

5 Case 15/81, *Gaston Schul Douane Expeditie BV v Inspecteur der Invoerrechten en Accijnzen*, Roosendaal, *ECR 1982*, at page 01409.

6 *Single European Act*, O.J. L 169/1, 1987.

in Arts. 2 and 3 of the EEC Treaty. Whereas Art. 2 proclaimed that one of the most important goals of the Community is the promotion, inter alia, of a harmonious development of economic policies, Art. 3 delegated the Community with the task of abolishing obstacles to freedom of movement for persons, services and capital between Member States. At the same time Arts. 52 through 58⁷ of the EEC Treaty addressed this principle in relation to the freedom of establishment in Member States other than the home State of the individual or company. Among these provisions, especially important for EU Company Law is Art. 52⁸ in conjunction with Art. 58(2),⁹ which, apart from forbidding restrictions on the freedom of establishment of individuals (Art. 52(1)), extend this prohibition to companies (Art. 52(2)) within the meaning of Art. 58(2), and also on agencies, branches or subsidiaries (so called secondary establishment) (Art. 52(1)). Still, in practice there were numerous economic and legal obstacles related to establishment, which could not disappear by the sole virtue of the Treaty provisions, obstacles which in fact prevented companies from enjoying the same level of freedom of movement as natural persons.

As the common market developed, companies could see a steady increase in the transnational dimension of their dealings with third parties, whether they were shareholders, employees, creditors or others. As a consequence, the possibility of conflict between various national measures which guaranteed the rights of those people was also progressively increasing.¹⁰ In addition, the freedom to form branches and subsidiaries in other Member States governed by different Company laws would eventually lead to unequal legal conditions for creditors. It is accordingly understandable that the European legislator considered that Common European rules had to be somehow superimposed on to differing national infrastructures in order to achieve uniform protection for all parties concerned. It has been decided that this effect would be achieved through harmonization of national Company laws.¹¹

7 Corresponding to Articles 49 to 54 TFEU as amended by the Treaty of Lisbon (ex Article 53 EEC was omitted).

8 *Treaty on the Functioning of the European Union* (TFEU in further text), 2008/C 115/01, Article 49.

9 *Ibid.*, Article 54(2).

10 K. Maresceau, M. Tison, „Cross-Border Business in the European Union and Statutory Disclosure Requirements: Using IT as a Catalyst for Further Market Integration“, *Journal of International Commercial Law and Technology*, 3(2)/2008, 84–93, p. 85.

11 S. Mock, „Harmonization, Regulation and Legislative Competition in European Corporate Law“, *German Law Journal*, 3(12)/2002, p. 1.

Legal basis and background

With the intention of eliminating expenses associated with disparities of regulations across Member States the treaty has bestowed the European legislator with the powers to adopt company law harmonization directives,¹² formulated on a specific legal basis contained in Article 54(3)(g)¹³ of the EEC Treaty, which was integrated into the Treaty principally at the insistence of France who feared that once cross-border mobility of companies has been allowed, other countries, specifically the Netherlands, would attract businesses with lower legal standards and requirements. In that regard, the Netherlands was viewed as a potential Delaware of Europe, likely leading the Community into a ‘race to the bottom’.¹⁴

Unity, that is to say a complete top-down harmonization of national company laws, was considered an effective answer to this prospective threat.¹⁵ In theory, companies should take into consideration the economic parameters of a Member State and not its company laws, when deciding where they want to be established. Apart from these legal aspects, almost identical level of shareholder and creditor protection was considered a good way of promoting cross-border investment and credit¹⁶. Under Article 54(3)(g) harmonization was made possible by means of directives adopted by the Council, by a qualified majority,¹⁷ aimed at ‘coordinating to the necessary extent the safeguards which, for the protection of the interests of members and others, are required by Member States of companies or firms... with a view to making such safeguards equivalent throughout the Community’, which essentially meant achieving a certain degree of equivalence in the laws protecting shareholders and others.¹⁸ Additionally, pursuant to Article 54(1) EEC Treaty the Council has drawn up a ‘General programme for the abolition of restrictions on freedom of establishment’ which provides a timeframe for

12 N. Moussis, *Access to European Union* (Europedia), available at: http://europedia.moussis.eu/books/Book_2 (20.6.2010).

13 *TFEU*, Article 50(2)(g).

14 S. Grundmann, „The Structure of European Company Law: From Crisis to Boom“, *European Business Organization Law Review*, 5(4)/2004, 601–633, p. 605–606.

15 J. A. McCahery, E. P. M. Vermeulen, *The Changing Landscape of EU Company Law*, *TILEC Discussion Paper DP 2004–023*, Tilburg 2004, p. 10.

16 V. Edwards, *op. cit.*, p. 3.

17 European Parliament, *Company Law Fact Sheets*, available at: http://www.europarl.europa.eu/factsheets/3_4_2_en.htm (18.7.2010).

18 S. Deakin, *Regulatory Competition versus Harmonization in European Company Law*, *ESRC Centre for Business Research Working Paper No. 163*, Cambridge 2000, p. 5.

the coordination of safeguards asserting 'the end of the second year of the second stage of the transitional period'¹⁹ as the deadline in its Title VI, that is, according to Article 8 of the EEC Treaty, December 31, 1963. This deadline was greatly exceeded, even in adopting the first directive. Articles 100, 100a, 220 and 235²⁰ of the EC Treaty also allowed Community intervention in company law but play only a secondary role. Article 100 and later 100A established procedures, originally in Article 100 with unanimity of the Member states, later at a qualified majority in Article 100A, that aim at the approximation of such legislative and administrative provisions that „directly affect the establishment or functioning of the common market“. Other procedures were introduced in Article 100A relating to provisions affecting the „internal market“.²¹ Article 220 constituted a framework for the 1968 Brussels Convention on mutual recognition of companies which did not enter into force because of the lack of ratification by Netherlands. Article 235 prescribes the creation of supranational company structures by means of Regulations.²²

EU company law ultimately aims to enable companies to operate throughout the European Union as effectively as they can within a single Member State and to provide for the formation of truly European forms of companies such as the European Economic Interest Grouping and the European Company (*Societas Europaea*) on one hand, and on the other hand to ensure adequate protection for shareholders and third parties on the basis of uniform standards by ascertaining that a body of minimum standards is imposed by all national laws so that the freedom of establishment becomes a freedom of establishment equal for all.²³ However, although the Community initially aimed at full harmonization of EU company law it soon became evident that full harmonization, especially in certain areas of company law, was not only hard to achieve, but could also be considered undesirable,²⁴ particularly following the continued difficulties in adopting the Fifth,

Tenth and Thirteenth Directive and the difficulties in adopting the European Company Statute (as a process that lasted for 31 years²⁵). It is considered that the that the harmonization policy represented a regulatory mismatch, as the instruments used to address it were found to be ill-suited to dealing with the problem, which has in turn resulted in a particularly long harmonization process.

Directives on disclosure requirements of companies

The Directives concerning disclosure requirements of companies are a part of a legal framework covering diverse company law matters such as transparency, mergers, statutory audits, legal branches, international accounting standards, annual accounts, and many others²⁶. Directives are legislative acts the general effect of which is stipulated by the Treaty. According to the Article 288²⁷ of the TFEU a directive binds each member state it addresses in regards to specific results it aims to achieve. At the same time, the national authorities retain the choice of forms and methods to employ in achieving that result. National authorities have to transpose the directive, which means introducing domestic laws and regulations consistent with them. The Directives concerning disclosure requirements of companies consist today of Directive 2009/101/EC²⁸ addressing disclosure of important company information, validity of obligations entered into by the company and conditions which render the formation of company null and void; and Directive 89/666/EEC²⁹ addressing measures in respect of disclosure of information in the Member State in which a branch is situated regarding that branch and its parent company.³⁰

25 V. Edwards, *op. cit.*, p. 10.

26 European Commission, Company Law: Directives and Other Official Acts, available at: http://ec.europa.eu/internal_market/company/official/index_en.htm (5.7.2010).

27 Article 189 of the EEC Treaty; Article 249 TEC as amended by Treaty of Nice.

28 Directive 2009/101/EC of the European Parliament and of the Council of 16 September 2009 on coordination of safeguards which, for the protection of the interests of members and third parties, are required by Member States of companies within the meaning of the second paragraph of Article 48 of the Treaty, with a view to making such safeguards equivalent, OJ L 258, 1.10.2009, 11–19.

29 Eleventh Council Directive 89/666/EEC of 21 December 1989 concerning disclosure requirements in respect of branches opened in a Member State by certain types of company governed by the law of another State, OJ L 395, 30.12.1989, 36–39.

30 N. Moussis, Access to European Union (Europedia), available at: http://europedia.moussis.eu/books/Book_2 (20.6.2010).

19 *General Programme for the Abolition of Restrictions on Freedom of Establishment*, OJ 2, 15.1.1962, 36–62.

20 Articles 100, 100a and 235 correspond to Articles 115, 114 and 352 of TFEU as amended by the Treaty of Lisbon; Article 220 was omitted.

21 E. Wymeersch, *Company Law in Europe and European Company Law*, *Financial Law Institute Working Paper No. 2001–06*, Ghent, 2001, p. 2.

22 C. Macmillan Schmitthoff, J. Cheng, *Clive M. Schmitthoff's Select Essays on International Trade Law*. London 1998, p. 79.

23 V. Edwards, *op. cit.*, p. 1.

24 K. J. Hopt, „Comparative Company Law“, in: M. Reimann, R. Zimmermann (eds), *The Oxford Handbook of Comparative Law*, Oxford, 2006, 1161–1191, p. 1174.

Directive 2009/101/EC

Directive 2009/101/EC is in fact the codified version of the First Company Law Directive 68/151/EEC.³¹ As such, it did not bring forth any substantial changes to the provisions of the First Directive. Nevertheless, it was considered a necessary move to clarify the provisions of the First Directive since it had been amended substantially a number of times (by 1972, 1979, 1985, 1994 and 2003 Acts of Accession and by Directives 2003/58/EC and 2006/99/EC).

LEGAL BASIS AND BACKGROUND

The First Directive aims at harmonizing publicity requirements related to companies, the circumstances in which company transactions will be considered valid and the rules relating to nullity of companies. It was the first directive that was issued under the legislative power conferred on the Council and the Commission by Article 54(3)(g) of the Treaty, the scope of which was much debated.³² It was also the first private law directive altogether.³³

The original Proposal for the Directive was agreed upon by the Commission and relayed to the Council in February 1964. The Council then referred it in March that year, to the Economic and Social Committee and the European Parliament. Upon their comments the Proposal was amended and was transmitted to the Council of Ministers in October 1966. It incorporated some of the suggestions of the Committee and the Parliament. The final version was adopted on 9 March 1968. UK was not involved in the process since it happened before its accession. As a consequence it is not surprising that UK experienced difficulties in implementing the provisions relating to the validity of obligations entered into by a company, since certain concepts contained therein were unknown to UK company law.³⁴ Furthermore, it was estimated that as much as 40% of companies in UK failed to file annual accounts at the time of transposition of the Directive.³⁵ Implementation problems also existed in Germany where

disclosures were submitted at more than 300 different locations, thus making it difficult for the third parties to ascertain which depository contains the information they need.³⁶

Amendments enforced by the 1972, 1979, 1985, 1994 and 2003 Acts of Accession and Directive 2006/99/EC³⁷ – concerned only Article 1 and Article 2(1)(f), adding to the types of companies covered and temporarily excluded from the obligation of filing financial information, respectively. In 1999 the Company Law SLIM (Simpler Legislation for the Single Market) Working Group issued a proposal on the simplification of the First and Second Company Law Directive.³⁸ The Commission supported these recommendations concerning of the First Directive and issued a proposal for its amendment. The main objective of the proposal was to speed up the process of filing and disclosure of company documents and particulars through use of modern technology, and to improve cross-border access to company information by allowing voluntary registration in additional languages.³⁹ This resulted in the adoption of Directive 2003/58/EC⁴⁰ which also amended Article 2(1)(f), this time removing the transitional provisions

STRUCTURE

Directive 2009/101/EC is divided into five chapters dealing with different topics. Chapter 1 defines the scope of the Directive and consists only of Article 1 which sets out the types of company to which the Directive applies. Chapter 2, consisting of Articles 2 to 7, makes provision for compulsory and voluntary disclosure by companies of certain documents and particulars. Chapter 3, consisting of Articles 8 to 10, concerns the effect of pre-incorporation and *ultra vires* transactions and those entered

31 First Council Directive 68/151/EEC of 9 March 1968 on coordination of safeguards which, for the protection of the interests of members and others, are required by Member States of companies within the meaning of the second paragraph of Article 58 of the Treaty, with a view to making such safeguards equivalent throughout the Community, OJ L 65, 14.3.1968, 8–12.

32 V. Edwards, *op. cit.*, p. 16.

33 S. Grundmann, *op. cit.*, p. 605.

34 V. Edwards, *op. cit.*, p. 16.

35 R. Nieuwdorp, „Status Report on EEC Company Law Harmonisation“, *International Business Lawyer*, 12/1984, 425–430, p. 425.

36 P. Merloe, „Internationalization of Securities Markets: a Critical Survey of U.S. and EEC Disclosure Requirements“, *Journal of Comparative Business and Capital Market Law*, 8/1986, 249–279, p. 257.

37 Council Directive 2006/99/EC of 20 November 2006 adapting certain Directives in the field of company law, by reason of the accession of Bulgaria and Romania, OJ L 363, 20.12.2006, 137–140.

38 Company Law SLIM Working Group, Recommendations by the Company Law SLIM Working Group on the Simplification of the First and Second Company Law Directives, available at: http://ec.europa.eu/internal_market/company/docs/official/6037en.pdf (26.7.2010).

39 M. Andenas, F. Wooldridge, *European Comparative Company Law*, Cambridge, 2009, p. 22–23.

40 Directive 2003/58/EC of the European Parliament and of the Council of 15 July 2003 amending Council Directive 68/151/EEC, as regards disclosure requirements in respect of certain types of companies, OJ L 221, 4.9.2003, 13–16.

into by irregularly appointed or insufficiently authorized representatives. Chapter 4, consisting of Articles 11 to 13, concerns nullity of companies. Chapter 5, titled 'General provisions', consisting of Articles 14 to 18, requires communication of the implementing legislation to the Commission, charges the Commission with compiling a report and a proposal for amendment if necessary, repeals the First Directive and its amendments – without prejudice to obligations relating to time limits for implementation, declares when the Directive shall enter into force and addresses the Directive to the Member States.⁴¹

SCOPE

Even though Article 54(3)(g) in conjunction with Article 58(2) of the EEC Treaty formally applies to all companies, the scope of the First Directive is, however, restricted to 'companies limited by shares or otherwise having limited liability, since the activities of such companies often extend beyond the frontiers of national territories... [and] since the only safeguards they offer to third parties are their assets';⁴² which, if not harmonized, would leave opportunities for fraud on the local level. Article 1 lists the specific corporate vehicles covered in the various Member States. All the original Member States except for the Netherlands had three types of companies at the time of implementation of the Directive. In the Netherlands the *naamloze vennootschap* was used for large and small companies alike and there was no distinction between public and private companies.⁴³ In 1971, the Netherlands introduced an equivalent of the private limited company, to provide a form of company for the purposes of the First Directive,⁴⁴ while Denmark introduced it in 1973.⁴⁵

DISCLOSURE

Chapter 2 dealing with disclosure details the information to be made publicly available, requires member states to set up a registry system to receive the disclosure material and to make „true copies“ available to any third party at a cost upon its application, also to publish the material in a national gazette designated by the Member State, to assure that there are no discrepancies between filed and published materials, and to provide for appropriate penalties in case of non-compliance. At the time

41 V. Edwards, *op. cit.*, p. 17.

42 5th Recital of the Preamble of the First Directive.

43 V. Edwards, *op. cit.*, p. 18.

44 *Ibid.*, p. 24.

45 C. Macmillan Schmitthoff, J. Cheng, *op. cit.*, p. 734.

of drafting the First Directive the Commission and governmental experts also considered creating a central Euro-register (something that is again gaining impetus today), but the idea was rejected as too problematic.⁴⁶ The author considers that most of the problems relating to the actual implementation of the register were of technical nature, resulting as a consequence of difference in implementation of national register. Nonetheless, most of the national registers have shifted towards electronic means of storing and accessing data recently, thus mitigating most of the problems that existed when the creation of the register was first considered.

Mandatory Disclosure

Article 2 defines an exhaustive list of documents and particulars that are subject to mandatory disclosure by all companies that fall into the scope of the Directive:

- (1) The instrument of constitution and the statutes, if separate, together with any amendments thereto and a consolidated version of each document as amended (Article 2(1)(a)(b)(c)).
- (2) The appointment, termination of office and particulars of the persons who are 'authorised to represent the company' or who 'take part in the administration, supervision or control of the company' (Article 2(1)(d)). The disclosed details must show 'whether the persons authorised to represent the company may do so alone or must act jointly'.
- (3) At least annually, 'the amount of the capital subscribed, where the instrument of constitution or the statutes mention an authorised capital, unless any increase in the capital subscribed necessitates an amendment of the statutes' (Article 2(1)(e)).
- (4) The balance sheet and profit and loss account for each financial year (Article 2(1)(f)).
- (5) Any transfer of the company's registered office (Article 2(1)(g)).
- (6) Any declaration of nullity of the company by the courts; details of any liquidators, liquidation, winding up and striking off (Article 2(1)(h)(i)(j)(k)).

The requirement to demonstrate whether the persons authorized to represent the company may do so alone (Article 2(1)(d)) was added at amended Proposal stage in consideration of those systems of law under which even though

46 V. Edwards, *op. cit.*, p. 19.

a company may be bound only by the board as a whole, it may be represented by certain members of the board.⁴⁷ In Friedrich Haaga GmbH the Court of Justice ruled that Article 2(1)(d) must be interpreted as meaning that even if there is only one director and his authority to represent the company alone clearly flows from national law disclosure of that fact must be made as per the Directive. Essentially, this principle does not stop at the applicability of Article 2(1)(d), considering that the Court has expressed in its reasoning that just because national law precludes or assumes certain things, interested third parties from other Member States cannot be expected to be privy to that knowledge.⁴⁸

Article 3 lays down rules in regards to:

1. How the information about the company will be collected, stored, accessed and disclosed to public:

A file shall be opened in the register for each company (3(1)); all documents disclosed shall be kept in that file, filing by electronic means must be facilitated and if documents are filed by paper means they shall be entered into the register in electronic form – essentially converting the register into an electronic one (3(3)); all documents whether in whole or part shall be obtainable on application, the applicant is left with the choice of using either paper or electronic means for both the application and the acquired documents, with a special provision for documents entered into the register before a chosen date not later than 31 December 2006 stating that such documents may only be accessible in paper if no application has been made for them to be delivered in electronic means within a period of no less than 10 years; price of obtaining the documents must not exceed administrative expenses; paper copies are considered „true copies“ and electronic copies are not, unless the applicant states that he desires otherwise; in case of certification of electronic copies an advanced electronic signature must be used in the meaning of Directive 1999/93/EC⁴⁹ (3(4)); disclosure of the documents in whole or part or by reference shall be effected by a specially purposed national gazette or equally effective means, which may be kept in electronic form and assume access to a chronologically organized electronic archive, respectively (3(5)).

⁴⁷ *Ibid.*, p. 21–22.

⁴⁸ Case 32/74, Friedrich Haaga GmbH, *ECR* 1974, at page 01201.

⁴⁹ *Directive 1999/93/EC of the European Parliament and of the Council of 13 December 1999 on a Community framework for electronic signatures*, OJ L 13, 19.1.2000, 12–20.

2. Who (company or the third party) and when has the right to rely on disclosed information as against the other party:

The company may rely on the documents as against third parties if they have been disclosed to the public in accordance with Article 3(5) or if it can prove that the third party had knowledge thereof, which is not the case if less than sixteen days has passed since the date of disclosure and if the third party can prove that it was impossible for them to have knowledge thereof (3(6)); Member States should take all measures necessary to ensure there are no discrepancies between what is filed in the register and what disclosed to the public, but in case of discrepancies, the companies may not rely on the text disclosed, while third parties can unless the company can prove that the third party had knowledge of the text deposited in the file or entered into register; third parties may also rely on any documents or particulars for which the disclosure has not been fully completed yet, unless non-disclosure makes them void (3(7)).

The original Proposal of the Directive offered Member States the option of using all or any of the existing methods for collection and filing of information about companies, in light of existing diversity. This was amended upon receiving comments from The Economic and Social Committee and the European Parliament so that the final version required information to be accumulated in a single register, whether central or decentralized and whether by deposit of documents or filing of details, which was to be supplemented in any event by publication in a national gazette. Also, the registry framework provided for by this Article is in use by the Fourth and Seventh Directive.⁵⁰

Article 5 lays down the rules regarding company letters and order forms, regardless of the medium used: they must contain a reference to the register and identification of the company within that register (5(1)(a)), the legal form, location of the registered office company and information whether company is being wound up (5(1)(b)), also if there is mention of capital in those documents, the reference should be to capital subscribed and paid up (5(2)); company websites shall also contain the same information (5(3)).

Article 6 leaves it to each Member State to determine by which person the disclosure formalities are to be carried out.

Article 7 requires Member States to provide for appropriate penalties for failure to disclose accounts (7(a)) and for the omission of prescribed

⁵⁰ P. Merloe, *op. cit.*, p. 258.

details from commercial documents or from company website (7(b)).

This provision has been criticized as an unusually intrusive intervention by Community law in national law. On the other hand, the Economic and Social Committee evidently deemed that it had not gone far enough, and complained that, since no indication was given as to the type of liability to be penalized (strict or with intent) or the type or degree of penalty, the measure did not institute effective harmonization.⁵¹ In *Daihatsu Deutschland*, the Court ruled that Article 7 was to be interpreted as precluding the legislation of a Member State from restricting the right to apply for imposition of the penalty provided for by the law of that Member State to members or creditors of the company, the central works council or the company's works council, in the event of failure by a company to fulfil the obligations regarding disclosure of annual accounts laid down by the Directive. Thus the Court has once again confirmed that the 'others' that the Directive references, include third parties not related to the company.⁵² Additionally, in *Commission v. Germany* the Court ruled that administrative difficulties cannot be used as grounds of precluding adequate protection as demanded by Article 7 of the Directive. In the same case, the German Government maintained that 'others' do not comprise all natural and legal persons but only those who have a legal connection with the company, however the Court of Justice took a broader view, stating that Article 54(3)(g) must be read in the light not only of Articles 52 and 54 of the Treaty, which clearly showed that the coordination of company law formed part of the general programme for the abolition of restrictions on freedom of establishment, but also of Article 3(h).⁵³

Voluntary disclosure

Article 4 stipulates that documents and particulars subject to mandatory disclosure must be drawn up and filed in one of the languages permitted by the language rules of the Member State where the filing occurs (4(1)), but it also introduces the possibility of voluntary disclosure of the same information in other languages of the Community, where Member States are allowed to request that such translation be certified and

should facilitate easy access to them (4(2)), it also allows disclosure in any other language, for which Member States also might prescribe required certification (4(3)). In cases of discrepancy between translations, the voluntarily disclosed information may not be relied upon against third parties, but third parties may rely on them against companies, unless the company can prove that the third party had knowledge of the original.

VALIDITY OF OBLIGATIONS ENTERED INTO

Chapter 3 dealing with validity of obligations entered into by a company concerns validity of contracts executed prior to incorporation, irregular appointment of directors, and acts by company organs in excess of their authority (*ultra vires*).

Article 8 provides that if action is taken in the name of the company currently being formed before it has acquired legal personality and the company does not assume the obligations arising from such action, the person who acted shall be jointly or severally liable without limit, unless otherwise agreed. The Court of Justice briefly considered Article 7 in *Ubbink Isolatie v Dak- en Wandtechniek*, a case concerning acts performed in the name of a company not yet incorporated. The Court held that the rules on the nullity of companies in Section III of the Directive did not apply where acts had been performed in the name of a company whose existence was not confirmed by the public register because the formalities for incorporation required by national law had not been completed.⁵⁴

Article 9 provides that if the disclosure of particulars regarding the persons who are authorized to represent the company as its organ is completed then any irregularities in their appointment cannot be relied upon as against third parties, unless it can be proven that third parties had knowledge thereof. This was an uncontroversial provision and has attracted little comment.

Article 10(1) is concerned with the circumstances in which a company will be bound by acts in excess of (1) its objects or (2) the authority of those purporting to act on its behalf. Article 10(2) leaves an option for Member States to declare the company not bound in such a case. In *Rabobank v Minderhoud* the Court ruled that it is clear that Article 10(1) concerns the limits on a company's powers as allocated by law to the various organs of the company and is not intended to coordinate the national laws applicable where a member of an organ finds himself in a conflict of interests with the company represented because of his

51 V. Edwards, *op. cit.*, p. 27.

52 Case C-97/96, *Verband deutscher Daihatsu-Händler eV v Daihatsu Deutschland GmbH*, ECR 1997, at page I-06843.

53 Case C-191/95, *Germany v Commission*, ECR 1998, at page I-05449.

54 Case 136/87, *Ubbink Isolatie BV v Dak- en Wandtechniek BV*, ECR 1988, at page 04665.

personal circumstances.⁵⁵ Article 10(2) provides if there are limits on the powers of an organ prescribed by the company, such limits may not be relied upon against third parties in any case. Article 10(3) states that if the national law has provided that authority to represent a company may be conferred by statutes that law may also provide that such a provision may be relied as against third parties as long as it relates to general power of representation.

NULLITY OF COMPANIES

Chapter 4 dealing with nullity of companies concern the circumstances in which a company may be declared invalidly constituted and hence a nullity from its inception, with grave implications for shareholders, creditors and employees. The rationale for this is that preventive control when a company is formed is also required and as such controls are not infallible, provision should be made for nullity of companies that have been constituted irregularly in certain cases.⁵⁶ The policy behind this section of the Directive is 'to limit the cases in which nullity can arise and the retroactive effect of a declaration of nullity, and to fix a short time limit within which third parties may enter objections to any such declaration.'⁵⁷

Article 10 seeks to prevent the defective constitution of companies. It provides that in those Member States which do not have 'preventive control, administrative or judicial, at the time of formation of a company, the instrument of constitution, the company statutes and any amendments to those documents shall be drawn up and certified in due legal form.'

Article 11 provides that nullity may only be ordered by decision of a court of law and on the following grounds:

(1) failure to execute an instrument of constitution or comply with the rules of preventive control or the requisite legal formalities; (2) unlawfulness or conflict with public policy of company's objects; (3) failure to state in the instrument of constitution or the statutes the company's name or objects or the amount of the individual and total capital subscriptions; (4) failure to comply with national law requirements for minimum paid-up capital; (5) incapacity of all the founding members; (6) reduction of the number of founding members to less than two, contrary to the national law governing the company.

⁵⁵ Case C-104/96, *Coöperatieve Rabobank „Vecht en Plassengebied“ BA v Erik Aarnoud Minderhoud*, ECR 1997, at page I-07211.

⁵⁶ European Parliament, *Company Law Fact Sheets*.

⁵⁷ V. Edwards, *op. cit.*, p. 46.

Article 12 provides that the question whether a declaration of nullity may be relied on as against third parties shall be governed by Article 3 and that where national law entitles a third party to challenge the decision he may do so only within six months of public notice thereof. Nullity shall, and dissolution may, entail the winding up of the company; it shall not of itself affect the validity of existing commitments involving the company. National law may provide for the consequences of nullity as between members; holders of unpaid or partly paid shares shall remain obliged to pay the unpaid balance to the extent that debts are owed by the company.

THE CODIFICATION

Directive 2009/101/EC introduced some structural changes renaming the sections into chapters and adding the first chapter entitled Scope which contains only Article 1. It omitted the first, second and third paragraph of the original Article 13, due to their transitional character, and it renumbered and rearranged the Articles to some extent (eight paragraph of Article 3 was moved to be the second, Article 3a became Article 4, and, as a consequence, all subsequent Articles and paragraphs were renumbered accordingly). The Directive 2009/101/EC does however somewhat change the terminology by replacing the term 'seat of company' by 'registered office' in Article 2(g) (which is indicative of the shift from the real seat to incorporation theory as can be seen in recent ECJ judgments – *Centros*, *Überseering* and *Inspire Art*). Another noticeable novelty is that it calls upon the Commission to compile a report together with a proposal, if appropriate, for amendment of Articles 2(f), 3, 4, 5 and 7 in the light of experience of applying those provisions, their aims and technological developments as relating to them, over time. The Commission is to present this report and proposal to the Council and the Parliament no later than 1 January 2012. Furthermore, Directive 2009/101/EC changed the somewhat ambiguous reference to 'others' in the title of the First Directive which was inherited from the Treaty and was subject of much heated debate and some ECJ judgements, and of which there is no mention in the text of the Directive, into a reference to third parties. Additionally the qualification First Council Directive was also removed from the title. Currently, the so called European Business Register is under development, still not acting as a centralized register, but enabling easier access to national registers.⁵⁸

⁵⁸ See: <http://www.ebr.org>.

Eleventh Directive 89/666/EEC

LEGAL BASIS AND BACKGROUND

When a company incorporated in one Member State seeks to exercise its right of establishment by launching a subsidiary in another Member State, that subsidiary, being itself a company will be subject to the legal requirements in the Member State where it is incorporated. However if a company establishes a branch rather than a subsidiary in another Member State, that branch, not being a corporate entity, will not be subject to that requirements. Although information about the company will be available in its State of incorporation, it may not be easily accessible to third parties dealing with it through the branch. In order to fill up this legal void The Eleventh Directive was drafted and adopted. The original Proposal for the Eleventh Directive was submitted in July 1986. The Economic and Social Committee delivered its Opinion in September 1987 and the European Parliament in November 1987. An amended Proposal was submitted in July 1988 and the Parliament adopted its decision in September 1989. The Directive was adopted in December 1989.⁵⁹

STRUCTURE

Eleventh Directive is divided into four sections dealing with different topics. Section I deals with disclosure requirements for branches of companies from other Member States. Section II deals with disclosure requirements for branches of companies from third countries. Section III amends the Fourth Directive as to include the existence of branches into the contents annual reports of companies. Section IV deals with transitional and final provisions: it stipulates penalties in event of failure to disclose, freedom of choice for the persons to carry out the disclosure formalities, excludes branches of credit and financial institutions and insurance companies from its scope.

SCOPE

The Directive concerns (a) branches opened in a Member State by a company of another Member State and to which the First Directive applies and (b) branches opened in a Member State by a company which is not governed by the law of another Member State but which is of a legal form comparable with the types of company to which the First Directive applies.

Unfortunately definition of 'branch' cannot be found in the Directive. The Economic and Social Committee suggested a definition corresponding

to that used in Directive 77/780/EEC on credit institutions, that is 'a place of business which forms a legally dependent part of a credit institution and which conducts directly all or some of the operations inherent in the business of credit institutions'. That definition is *mutatis mutandis* incorporated in Directive 89/117/EEC on branches of credit institutions, which has obvious analogies with the Eleventh Directive. It is reflected in part in the definition of 'branch, agency or other establishment' set by the Court of Justice for the purposes of the Brussels Convention. The Court ruled: 'the concept of branch, agency or other establishment implies a place of business which has the appearance of permanency, such as the extension of a public body, has a management and is materially equipped to negotiate business with third parties so that the latter, although knowing that there will if necessary be a legal link with the parent body, the head office of which is abroad, do not have to deal directly with such parent body but may transact business at the place of business constituting the extension.'⁶⁰

BRANCHES OF COMPANIES FROM OTHER MEMBER STATES

Articles 1 to 6 regulate disclosure requirements for branches opened in a Member State by a company of another Member State and to which the First Directive applies. Article 1(1) requires documents and particulars relating to such a branch to be disclosed pursuant to the law of the Member State of the branch in accordance with Article 3 of the First Directive, namely in a public register maintained for the purpose. Article 2(1) exhaustively lists the documents and particulars which must be disclosed pursuant to Article 1; Article 2(2) adds further items which the Member State of the branch may require to be disclosed. The wording of Article 2 suggests that no additional disclosure requirements may be imposed on branches of companies from other Member States.

The remaining Articles prescribe that Member State of the branch may require that certain documents be published in another official language of the Community and that such translation be certified. A company with more than one branch in a Member State which does not have a single, central register for disclosure may decide in which register those documents may be disclosed; the other branch or branches must then simply disclose the particulars of that register and the number of the branch in that register. The Directive also requires Member States to prescribe that letters and order forms used by

⁵⁹ V. Edwards, *op. cit.*, p. 213.

⁶⁰ *Ibid.*, p. 213–214.

a branch state, in addition to the information required by the First Directive

BRANCHES OF COMPANIES FROM THIRD COUNTRIES

Articles 7 to 10 regulate disclosure requirements for branches opened in a Member State by a company which is not governed by the law of another Member State but which is of a legal form comparable with the types of company to which the First Directive applies. List of particulars which require disclosure is, in this case expressed as a minimum requirement. The list includes all the items required by Article 2(1), together with the company's instruments of constitution and statutes (if contained in a separate instrument) and any amendments thereto. In addition, disclosure is required of (a) the parent company's principal place of business; (b) the amount of subscribed capital if that is not apparent from the company's constitution, with annual updates; and (c) whether those authorized to represent the company may do so alone or must act jointly. Finally, disclosure is required of the law of the State by which the company is governed and its object. Articles 4 (translation) and 5 (disclosure of accounts and constitution where there is more than one branch) apply.

Status of implementation in Serbia

Serbia is not a Member State of the European Union, but aims to become a candidate country. Serbia signed the Stabilization and Association Agreement in 2008. However, Serbia has been involved in the process of harmonizing its national law with the *acquis communautaire* for quite some time. In June 2005, Serbian European Integration Office,⁶¹ founded in March 2004 as a service of the Serbian Government, compiled the National strategy of Serbia for the accession to the European Union, where it proclaimed accession to EU as a strategic goal of the Republic of Serbia. In that regard, one of the goals is harmonisation of legislation with the *acquis communautaire*. Harmonization of Company law was declared a priority issue as it constituted a condition for association and ultimately membership. The 2005 National strategy proclaimed that laws regulating company law are 'in a normative sense largely harmonised with the EU *acquis*,'⁶² although it did not perform a Directive by Directive analysis. The National strategy was revised and reissued

61 See: <http://www.seio.gov.rs/code/navigate.asp?id=40>

62 Government of Republic of Serbia, National strategy of Serbia for the accession to the European Union (2005), available at: http://kzpeu.seio.gov.rs/dokumenti/national_strategy_pdf.zip

in 2008. This time, it performed a Directive by Directive analysis and it declared that the First Directive 68/151/EEC and its amendment 2003/57/EC, along with the Eleventh Directive 89/666/EEC have been fully implemented.⁶³ However, as we shall detail in the following two chapters, this is not entirely true, although Directives on disclosure of company information have in fact been implemented to a great extent by means of the Law on Business Companies⁶⁴ (LBC) and Law on Registration of Business Entities⁶⁵ (LRBE). Also, it is worth mentioning that Serbia is a member of the European Business Register, which indicates that the Union has admitted a high level of standards in Serbia as regards to the matters regulated by Directives on disclosure.

Directive 2009/101/EEC

The subject matter of Directive 2009/101/EC is covered by both LBC and LBRE. Articles 6 and 7 LBRE implement Article 2 of the Directive. Articles 3, 11, 12, 15, 19, 20, 31 LBRE implement Article 3 of the Directive mostly faithfully, except for Article 12 that does not provide that paper copies shall be considered 'true copies' and that electronic should not, unless certification is requested by the applicant, although we do believe that this is done in practice. However, it does not even provide for the possibility of certification of electronic copies as prescribed in Article 3(4) of the Directive; and furthermore, Article 31 which stipulates that any change in the register has legal effect towards third parties from the next day of its publication on the website of the Agency, which is contrary to Article 3(6) of the Directive which provides for a period of 16 days. The law has also opted to replace publishing in the national gazette with 'equally effective means', e.g. on the Agency's website (Article 3(5) of the Directive). Article 22 LBC implements Article 5 of the Directive, however it failed to include the requirement of stating that a company is being wound up, where appropriate, and that at least the same information should be published on company's website. Article 79 LBRE implements Art 7(a) of the Directive, however Art 7(b) is not

63 Government of Republic of Serbia, National strategy of Serbia for the accession to the European Union (2008), available at: http://kzpeu.seio.gov.rs/dokumenti/npi/npi_october2008_en.pdf

64 Zakon o privrednim društvima – Law on Business Companies (*Official Gazette of the Republic of Serbia*, br. 125/04; further referred to as: LBC).

65 Zakon o registraciji privrednih subjekata – Law on the Registration of Business Entities, (*Official Gazette of the Republic of Serbia*, no. 55/04, 61/05; further referred to as: LRBE)

implemented, which the author considers to be a seriously dire omission. Articles 12 and 25 LBC implement Chapter 3 on validity of obligations entered into by a company. Article 11 LBC together with Article 69 LRBE implement Chapter 4 on Nullity of companies.

Eleventh Directive 89/666/EEC

Registration of branches of foreign legal entities is provided for by Article 3 LBC and Article 43a LBRE. Although the requirements stipulated therein seem to be in line with the provisions of the Eleventh Directive, there is a potential problem in regard to what data is copied from the register where the parent company is registered, since Article 43a LBRE only mentions that an extract from that registry with a certified translation should be attached to the application, without specifying what the contents of the extract should be.

General remarks

Even though Serbia's Company law is mostly harmonized with EU Company law it must be mentioned that it has been greatly influenced by American law, having strongly cooperated on its development with USAID (evidenced by the fact that USAID provided unofficial English translations of the Laws on the official Government web site). There are also plenty of problems in implementation of the laws, especially having regard to the fact that legal procedure in the Courts is very slow and painful. Therefore even though the Directives are implemented, for the most part correctly, there must also be a change in the underlying administrative structure, in order to implement the laws effectively. The author hopes that this will change as Serbia approaches its membership in the Union.

Conclusion

Directives on disclosure of company information play an indispensable role in the simplification of business throughout Europe, increasing confidence of creditors, investors and other interested parties. As a potential candidate for membership Serbia is tasked with harmonizing its company law in accordance with high standards of the Union. Although existing laws would require certain amendments in order to fully conform to the directives, the degree

of harmonization is decidedly high, especially considering that all administrative obstacles to full implementation have been removed.

Лидија Пејчиновић

Директиве о захтевима за објављивање информација о компанијама (2009/101/ЕЦ and 89/666/ЕЕЦ) – њихова суштина, позадина и статус имплементације у Републици Србији*

Апстракт

У овом чланку су анализирани одредбе европских директива о захтевима за објављивање информација о компанијама – Директиве 2009/101/ЕЦ (која је заменила Прву директиву 68/151/ЕЕЦ) и Једанаесте директиве 89/666/ЕЕЦ, укључујући и механизме које су довели до њиховог усвајања, њихов правни основ и сврху. Најпре је разматрано стање компанијског права у Европској унији кроз призму времена, при чему су истакнуте околности које су довеле до хармонизације компанијског права и важност процеса хармонизације, имајући у виду да разлике у компанијским правима ефективно инхибирају слободу кретања за компаније. Затим су анализирани саме директиве (њихов опсег, структура и супстантивне норме, са посебним освртом на стање компанијског права у појединим државама уочи транспозиције директива. Коначно, повучена је паралела између директива и закона Републике Србије. Званична политика Србије, представљена у Националној стратегији за приступање Србије Европској унији, диктира хармонизацију закона из области компанијског права са европским директивама. Међутим, директном анализом закона из ове области (Закон о привредним друштвима, Закон о регистрацији привредних субјеката) аутор је закључио да, иако су директиве имплементирани у великој мери, неке одредбе још увек нису обрађене.

Кључне речи: компанијско право, хармонизација директиве, захтеви, објављивање.

* Напомена редакције: Овај чланак одражава стање законодавства Србије у погледу имплементације обе директиве пре усвајања новог Закона о привредним друштвима (Службени гласник Републике Србије бр. 36/2001 од 27. маја 2011) који ће почети да се примењује 1. фебруара 2012. године.

CIVIL LIABILITY FOR ENVIRONMENTAL DAMAGES UNDER ROME II REGULATION*

Miloš Kuzman

*Modern technology
Owes ecology
An apology.*

Alan M. Eddison

Summary

The purpose of this article is to present special rule of the Regulation on the Law Applicable to Non-Contractual Obligations, so called Rome II Regulation, which relies on environmental damages. Under this rule from Article 7, victim can choose whether polluter will be sued in a state where damage occurred or in a state where the event giving rise to the damage occurred. This rule promotes so called polluter pays principle and the principle under which victim can choose the most suitable law to make full compensation for the damage did by the polluter. Most of European and non European countries apply the rule of choosing the law most favorable to the victim, which is the case with Serbia. Companies which are acting on European Union market abuse the rule from Article 7. by raising the production standards, changing the company acts etc., in order to maximize their profits. It is expected that rule from Article 7. will force companies to raise their awareness of environmental damage protection, thus avoiding compensations for spoiling the nature.

Key words: environmental damage, polluter pays principle, principle of victims' choice.

Introduction

The purpose of this paper is to present the environmental collision rules of Rome II Regulation in context of general regime provided by the Regulation. Since Serbia is still not an EU member, with Stabilization and Association Act signed, environmentally non friendly enterprises in Serbia are strongly advised to change their environmental policy before EU accession, in order to avoid paying enormous fees to cross border victims of environmental damages.

* The Article represent a Seminar Paper submitted for the course on EU environmental Law (Master in EU Integration at the Faculty of Law of the University of Belgrade), completed in June 2010 under the mentorship of Prof. dr Stevan Lilić.

It is well known that the basis of EU collision norms policy lays in Article 2 of the Treaty on European Union which defines EU as an area of freedom, security and justice, in which free movement of persons is assured. What is more, by this rule litigants can assert their rights in the courts and before the authorities of all the Member States, enjoying rights equivalent to those they enjoy in their residence country. Under Articles 61(c) and 65 of the Treaty establishing the European Community, EU is to adopt measures in the field of judicial cooperation in civil matters necessary for the proper functioning of the internal market.

In the process of reaching the common collision norms policy, the joint Commission and Council program of measures to implement the principle of mutual recognition of decisions in civil and commercial matters, adopted by the Council on 30 November 2000, states that measures relating to harmonization of conflict-of-law rules, which may sometimes be incorporated in the same instruments as those relating to jurisdiction and the recognition and enforcement of judgments, actually do help to facilitate the mutual recognition of judgments. The fact that the courts of the Member States apply the same conflict rules to determine the law applicable to a practical situation reinforces the mutual trust in judicial decisions rendered in other Member States and is a vital element in achieving the longer-term objective of the free movement of judgments without intermediate review measures. That long term objective is reached in gross part by the Rome II Regulation.

General rules

On July 11, 2007, Regulation on the Law Applicable to Non- Contractual Obligations, so called Rome II, was finally adopted within the European Community. Since it has a character of a Regulation, it was directly applicable to all Member States, without the need for previous implementation. What it provides is a principle of equal treatment for Unity litigants, who are to plead under the same provisions which assure legal certainty for parties. This is the reason why

the Regulation prescribed the set of rules which are applicable in all Community.

What is important to be emphasized at the very beginning is that Article 14 of the Regulation states that the parties may agree to submit non-contractual obligations to the law of their choice: by an agreement entered into after the event giving rise to the damage occurred or where all the parties are pursuing a commercial activity, also by an agreement freely negotiated before the event giving rise to the damage occurred. Whether the choice is expressed or demonstrated with reasonable certainty shall be determined depending on the circumstances of the case and shall not prejudice the rights of third parties. Party autonomy from Article 14 is justified since the Rome II Regulation does not oblige the victim to choose the most stringent environmental law, but simply gives an option to do so.

This „freedom of choice“ rule tends to encourage greater freedom of will, and therefore is based on objective connecting factors. Still, there is a view that under the choice-by-the-parties rule, the victims must negotiate an agreement with the polluter, and the latter, not willing to face a claim based on the stricter liability standard, may simply refuse to negotiate and surrender. In the absence of parties' choice, after all, the law of the place of injury governs, so the polluter would pay damages based on the lower standard provided thereby.¹ This position calls for a precaution in interpretation of Article 14, but could not undermine the purpose of the core article, which is the free expression of parties' will. Another author stated that in terms of substance we should remember that the higher protection of the environment is not costless (higher costs of production, detriment of investors and consumers, etc.), and therefore some balancing is indicated.² According to Prof. von Hein, granting party autonomy under Article 14 in cases involving environmental damage also facilitates the settlement of claims of multiple victims in environmental mass-tort cases, because it enables tortfeasor to make a settlement offer to all injured parties under a single law.³

However, there is a restriction on previous rule in para. 2 of the same article. Namely, when all the elements relevant to the situation at the time when the event giving rise to the damage occurs are located in a country other than the country whose law has been chosen, the choice of the parties shall not prejudice the application of provisions of the law of that other country which cannot be derogated from by agreement. This rule is set into the Regulation only because the parties have agreed on choice of law, and is a guarantee that all parties should not circumvent mandatory provisions of the law which otherwise might be applicable.

Analogically with previous rule, in para 3 there is a provision which has the same objective. It states that where all the elements relevant to the situation at the time when the event giving rise to the damage occurs are located in one or more of the Member States, the parties' choice of the law applicable other than that of a Member State shall not prejudice the application of provisions of Community law, where appropriate as implemented in the Member State of the forum, which cannot be derogated from by agreement.

The uniform *lex loci damni* rule from Article 4, para. 1 states that unless otherwise provided for in Regulation, the law applicable to a non-contractual obligation arising out of a tort or delict shall be the law of the country in which the damage occurs, irrespective of the country in which the event giving rise to the damage occurred and irrespective of the country or countries in which the indirect consequences of that event occur. It covers all obligations for which the other articles in Regulation do not have special rule. Also, broadening of the scope of the Regulation is provided in Article 2, para. 3 of Regulation, which states that any reference in the Regulation to an event giving rise to damage shall include events giving rise to damage that is likely to occur, and that any reference to damage shall include damage that is likely to occur.

Special rule provided for environmental damages

This „environmental friendly“ Regulation gives in its recital No. 24 definition of environmental damage which is defined as adverse change in a natural resource, such as water, land or air, impairment of a function performed by that resource for the benefit of another natural resource or the public, or impairment of the variability

Evolution“, *Tulane Law Review* 82(2)/2008, 1663–1709.

1 A. Nicita & M. M. Winkler, „The Cost of Transnational Accidents: Evolving Conflict Rules on Torts“, 2007 EALE Conference, Copenhagen, available at: <http://www.cbs.dk/Forskning/Konferencer/EALE-2007/Menu/Papers> (15.08.2011), 1–44, p. 43.

2 P. J. Kozyris, „Rome II: Tort Conflicts on the Right Track! A Postscript to Symeon Symeonides 'Missed Opportunity'“, *The American Journal of Comparative Law* 56(2)/2008, 471–498, pp. 495–496.

3 J. von Hein, „Something Old and Something Borrowed but Nothing New? – Rome II and European Choice of Law

among living organisms. This comprehensive definition, based on long lasting standards of EU Member States, is crucial for later understanding and applicability of collision norms unifying the right for environmental damage compensation.

There is a special rule set out in Article 7 which purpose is to provide fair satisfaction to a person damaged in environmental accidents. It is written in Article 7 that the law applicable to a non-contractual obligation arising out of environmental damage or damage sustained by persons or property as a result of such damage shall be the law determined pursuant to Article 4(1), unless the person seeking compensation for damage chooses to base his or her claim on the basis of the law of the country in which the event giving rise to the damage occurred.⁴ It is clear that the previous rule is applied only when person who claims the damage calls for it. Otherwise, the general rule from Article 4(1) should be applicable.

It is evident that the rule from Article 7. is in the strong connection with the polluter pays principle, one of the main principles of substantial environmental law provided in Article 174, para 2 of EC Treaty. Among other principles established in European environmental law tradition, such as precautionary principle, subsidiarity principle, integration principle, prevention principle and rectification of damage at the source principle, polluter pays principle is an important tool in process of creating healthy environment and the rules which protect it. This, by its nature economic principle, has to be understood as an expression of the concept that the cost of environmental impairment, damage and clean-up should not be born via taxes by society, but by the person who caused the pollution.⁵ That is one of the reasons why this corrective rule was established, to make polluter which creates environmental damage responsible for its acts, no matter on which side of the border the damage occurred.

The second principle that is implemented in Article 7 says that it is on the victim to choose the country under whose supremacy his or her rights would be performed. There are always two set of legal rules which could be are on disposal to a victim who seeks compensation from environmental accident – *lex loci acti* (Handlungsort) and *lex loci damni* (Erfolgsort).

4 It is in EU Member States laws commonly recognizable „freedom of choice by a victim“ principle, which can be also found in ECJ Case 21/76, *Handelskwekerij G.J. Bier B.V. v. Mines de Potasse d'Alsace S.A.*, [1976] E.C.R. 1735 (Nov. 30, 1976).

5 L. Krämer, *EC Environmental Law*, 6th edition, London 2007, Sweet & Maxwell, p. 27.

Although general rule from Article 4 provides that the law of the place where the dangerous activity is exercised will apply, it is on the victim to choose between this rule and the rules of place where the event giving rise to the damage occurred. Therefore, economic benefit from this harmful activity should bear the person who is damaged by wrongful acts of polluter, preventing polluter to be reliable under lower standards of state where damage has occurred. Most of the scholars agree with the solution from Article 7, some even claim that the tortfeasor would increase the level of care according to that country and, as a result, the general standard of precaution will increase accordingly.⁶ Still there are some who state that it is harmful for the nature of collision rules in Europe to provide barriers for free trade inside EU.⁷

In different countries, there is a variety of solutions how current conflict rules should be solved. The most commonly applied solution is the law of the place where the loss is sustained⁸ (France, United Kingdom, Netherlands, Spain, Japan, Switzerland, Romania, Turkey, Quebec). Other solution is the law of the place which is most favorable to the victim (Germany, Austria, Italy, Czech Republic, Estonia, Turkey, Nordic Convention of 1974 on the protection of the environment, Convention between Germany and Austria of 19 December 1967 concerning nuisances generated by the operation of Salzburg airport in Germany). The third and the least common solution is the law of the place where the dangerous activity is exercised. It is worth mentioning that Article 28, para. 1 of Serbian Law on Conflicts of Laws from 1982 enforced general rule, which also affects environmental matters, that for non-contractual obligation for damage occurred, the law which is the most favorable to victim is to be implemented.

Further solutions & interpretations

The question which may arise is question of setting the moment when victim is able to choose applicable law. Recital No. 25 gives an explanation by stating that the moment when the person seeking compensation can make the choice

6 K. Lantermann & H.B. Schäfer, „Jurisdiction and Choice of Law in Economic Perspective“, *German work papers in Law and Economics* 1/2005, 1–37, p. 26.

7 A. Dickinson, „European Private International Law: Embracing New Horizons or Mourning the Past?“, *Journal of Private International Law*, 1, (2)/2003, 197–236, p. 227.

8 Commission of the European Communities, *Proposal for a Regulation of the European parliament and the Council on the Law applicable to Non-contractual Obligations („Rome II“)*, Brussels, 2003, available at: http://www.network-presidents.eu/IMG/pdf/com2003_0427en01.pdf (15.8.2011), p. 19.

of the applicable law should be determined in accordance with the law of the Member State in which the court is located.

Another question is connected with Article 17 of Rome II Regulation, recalling that in assessing the conduct of the person claimed to be liable account shall be taken, in so far as is appropriate, of the rules of safety and conduct which were in force at the place and time of the event giving rise to the liability. Clearly, both Articles 7 and 17 refer to the case in which the country where the event took place and the country of the damage occurred provide different standards of liability. Accordingly, reading these norms without referring to the existing liability standards would constitute misinterpretation. By adopting such a policy-oriented analysis, one could plainly explain why Article 17, despite its general formulation, actually covers a case where the polluting company is located in a country (the place of the accident) with a higher liability standard. Should Article 17 be applied when the law of the place of accident provides for a lower standard, under compensation of victim will follow.⁹ The same conclusion must be reached with regard to Article 7.

A problem of environmental damages' uniform European rules may arise with respect to third countries. According to Article 3, the Regulation's conflict rules are applicable even though they refer to the law of a third country. For a harm caused in a third country outside EU with a supposedly lower-standard (A), but producing a transitional effect in a Member State (B), a company located in the third country A could be sued by victims in B according to the law of B. Hence, companies in A will be stimulated to increase their standard of precaution to a level that is higher than their national level. This would create a sort of environmentally safe area around the boundaries of the EU, covering the territory in which companies from A countries are likely to create a damage for victims in B. Having in mind that companies located in the EU which decide to invest in third countries are not affected by the Rome II Regulation if they cause accidents in third countries with a lower liability standard. They would be stigmatized only if the harm reaches the territory of the EU. Thus it is allowed to conclude that solution in Article 4 will protect only victims residing in the EU, but not victims whose residence is in third countries.

In order to have the right interpretation of the wideness of Court jurisdiction when deciding

under applicable rules, we need to mention European Court of Justice Case 68/93, *Shevill v. Press Alliance*, [1995] E.C.R. I-415 (March 7, 1995). In para. 30 of aforementioned decision, the Court stated that when the claimant sues in the courts of the place of the damage, courts' jurisdiction is limited to the damages occurred inside that jurisdiction. On the contrary, when claimant is claiming damages at the place of the event, courts can award damages according to all the harmful event's consequences, even those which occurred in other jurisdictions. Also, despite the Member States differences in torts' legislation, it is stated in the para. 32 of the same decision that a claimant could always sue a tortfeasor at a place of its domicile.

Conclusion

Basically, when there is cross board damage caused by environmental accident, there are two different roads to follow to reach the compensation. The first one is to choose the legal rules of the country which are more favorable for the victim. Another solution is to set up rules of the country which laws are on the side of polluter.

Giving the possibility for the victim to choose the most favorable law, like in Article 7 of Rome II Regulation, would definitely cause a lot of financial troubles for the tortfeasor. Such a powerful sword in victims' hands could sometimes be used wrongly and therefore cause legal decapitation of polluters. On the other hand, general balance should be established, if there is no choice of law solution. There will be cases when the uniform rules will be in favor of tortfeasor, and in other cases they will be on victims' side. The problem of this approach is that there is no certainty for the victim that the polluter would not throw any dangerous ingredients on the „right side“ of border.

Having in mind general principles of EU environmental protection law, especially the polluter pays rule, it seems that the philosophy of Article 7 is the only understandable one. We do not need to assess whether some sets of rules have unfair conducts for the parties, we just need to ensure that a physical or legal person who caused an environmental damage will be held responsible for its acts. Hence, an important tool from Article 7 Rome II Regulation is given to the victim only to provide fair outcome to be reachable in every single case. Maybe the best explanation is given by Prof. Symeonides, who

⁹ A. Nicita & M. M. Winkler, *Ibid.*, 1-44, p. 39.

said that giving the victim a choice of law is simply the vehicle for ensuring interest of the EU as a whole in deterring pollution.¹⁰

Милош Кузман

Одговорност за штету нанету животној средини према Уредби Рим II*

Апстракт

У овом раду представљено је посебно правило Регулative Европске уније о меродавном праву за вануговорне обавезе, такозване Регулative Рим II,

10 S. Symeonides, „Rome II and Tort Conflicts: A Missed Opportunity“, *The American Journal of Comparative Law* 56/2008, 173–222, pp. 209–210.

* Овај чланак представља семинарски рад који је одбрањен јуна 2010 године у оквиру предмета EU Environmental Law на програму Master in EU integration на Правном факултету Универзитета у Београду под менторством проф. др Стевана Лилића

које се односи на штету нанету животној средини. На основу овог супсидијерног правила из члана 7, оштећено лице може изабрати да ли ће право државе чланице на основу кога ће загађивач одговорати бити право оне државе где је штета настала, или право оне државе у којој се штетни догађај десио. То правило промовише принцип да загађивач мора да плати за штету коју је причинио, као и принцип да је на оштећеном да процени на основу којих правила ће моћи у потпуности да буде обештећен. Највећи број и европских и ваневропских држава, међу њима и Србија, у свом законодавству прихвата правило избора права које је најповољније за оштећеног. Привредна друштва која делују на простору Европске уније труде се да, зарад максимизације профита, злоупотребе правило из члана 7. подизањем стандарда производње, изменом интерних општих аката итд. Очекује се да ће правило из члана 7. подстаћи привредна друштва до одговорније штите животној средину како не би сносила терет накнада штета произашлих из њеног загађења.

Кључне речи: *штета нанета животној средини, принцип загађивач плаћа, принцип избора оштећеног.*

EU SETTLEMENT PROCEDURE IN CARTEL CASES

Anja Tasić

Summary

It has been three years since the European Commission adopted legislation on cartel settlements, adding another tool to its cartel enforcement programme. First case that underwent the procedure was in 2010, after which two more cartel cases were resolved in such manner. The slow start leaves a question of reasons for such an outcome. It has been disputed that incentives that should draw in the cartelists are not strong enough and that discretion the Commission has is too broad from the perspective of a cartelist. However, every system needs time in order to plant its roots meaning that the procedure will probably be more successful in the future.

Key words: cartels, settlements, fine reduction, immunity, deterrence.

As another step towards a more successful cartel enforcement programme the European Commission, has adopted Regulation 622/2008¹ and a Notice² constituting certain differences in the process of cartel settlement first provided with a Regulation 733/2004³. Such legislation is motivated by different objectives— speeding up investigations and cutting down the number of appealing infringement decisions, as well as freeing up Commission's resources and making them available for other cases.⁴ In cartel cases procedural burdens are high, and it is worth simplifying the procedure because of the number of parties, languages involved and issues raised.⁵ From the defendant's point of view, a settlement saves time and money, involves the defendant in resolving the case and gives him the ability to influence its final outcome. Whether such results will be achieved in practice is a question to be

answered since the first case (DRAM case)⁶ in which the Commission successfully implemented the procedure happened two years after the legislation came into force.

Prior to the adoption, at the end of 2007, the Commission called for public consultations⁷ where a number of chambers of commerce, law firms and competition authorities commented on solutions envisaged in the drafts.⁸ Despite the fact that the Commission did not make many significant alterations in comparison to the drafts, these comments can be beneficial for determining cartelists' reaction to the procedure and give an insight on benefits and drawbacks and how will it be accepted in practice.

1. How does the settlement work?

In essence, a cartelist can be offered a possibility to settle and by doing that, to receive a 10% fine reduction. After the investigation has been finalized such offer comes from the Commission which has significant control of the process throughout – its initiation, deciding whether one case is suitable for settlement or not in the first place and giving the green light for its commencement; as well as of its outcome, to discontinue it and retrieve to standard procedure or to definitely settle. The process has been thus characterized as one-sided, leaving excessive discretion to the commission and high level of legal uncertainty that could have a negative impact on its success due to lack of predictability.⁹

Parties can also withdraw from the procedure after having seen how strong the Commission's

1 Regulation 622/2008 (EC), OJ L 171 of 1 July 2008, p. 3.

2 Commission Notice on the conduct of settlement procedures in view of the adoption of Decisions pursuant to Article 7 and Article 23 of Council Regulation (EC) No 1/2003 in cartel case, OJ C 167 of 2 July 2008, p. 1.

3 Regulation 733/2004 (EC), OJ L 123 of 27 April 2004, p. 18.

4 Press Release, European Commission, *Antitrust: Commission introduces settlement procedure for cartels*, 30 June 2008, IP/08/1056, available at: <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/08/1056&format=HTML&aged=0&language=EN&guiLanguage=en>

5 K. Mehta, M. Tierno Cantella, *Settlement procedure in EU cartel cases*, p. 12, Competition Law International, June 2008.

6 Press Release, European Commission, *Antitrust: Commission Fines DRAM Producers €331 Million for Price Cartel; Reaches First Settlement in a Cartel Case*, 19 May 2010, IP/10/586, available at: <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/10/586>

7 Replies to the public consultation on cartel settlements, January 2008, available at: http://ec.europa.eu/competition/cartels/legislation/cartels_settlements/index.html

8 Proposal for a Commission Regulation of amending Regulation (EC) No 773/2004, OJ C 255 of 27th October 2007, p. 47, available at: http://ec.europa.eu/competition/cartels/legislation/cartels_settlements/regulation_en.pdf and Draft Commission Notice, OJ C 255 of 27th October 2007, p. 51, available at: http://ec.europa.eu/competition/cartels/legislation/cartels_settlements/notice_en.pdf

9 Replies to the public consultation, *supra* note 7.

case against them is. In support of that the Notice explicitly states that engaging in settlement discussions „does not imply an admission by the parties of having participated in an infringement or of being liable for it“.¹⁰

First phase of the process consists of discussing the settlement and exchanging information, where the Commission's dominant role is also noticeable in parties having to accept Commission's assessment of the case without a possibility of negotiating. Purpose of this phase is to enable the parties to „assert their views on the potential objections against them and will allow them to make an informed decision on whether or not to settle“¹¹. If the settlement discussion leads to a „common understanding“ and a party decides to settle it will be called to file a *written settlement submission*.

Most importantly, WSS consists of:

- a) acknowledgement of liability,
- b) indication of a maximum fine that is acceptable,
- c) waiver of certain procedural rights.

Upon receipt of WSS and as a preparatory step towards adopting the decision the Commission issues a *statement of objections*, which if correspondent to the WSS and is not objected by the party, constitutes grounds for final decision.

Written procedure is a big downpoint in the process since evidence and acknowledgements provided could lead to significant liability of the party elsewhere, including enforcement proceedings in other jurisdictions and in private litigation.¹² Settlement cannot eliminate the risk of follow-on actions from private litigants, but it should avoid increasing it. It has been interpreted that increment of private actions' risk could possibly increase deterrence, however, the voluntary nature of settlements suggests it would have a negative effect on opting for one rather than having positive effect on deterrence.¹³ Therefore, it has been suggested¹⁴ that an oral procedure, similar to the one in leniency programme¹⁵, should be predominant. Rare concession that the Commission made and introduced in the final version of the Notice is a possibility for an *oral settlement submission* upon applicant's request¹⁶.

10 Notice, *supra* note 3, ¶ 11.

11 Notice, *supra* note 3, ¶ 16.

12 Replies to the public consultation, *supra* note 7.

13 *Ibid.*

14 *Ibid.*

15 Leniency Notice, ¶ 32.

16 Notice, *supra* note 3, ¶ 38.

It is again the Commission's discretion whether it will accept the request, making this possibility an exception rather than a rule.

2. Implementation record

Implementing the procedure has been a challenging task thus far. As previously mentioned, three cases ended with settlement since the legislation was introduced in 2008. A short chronology of those cases is as follows:

Ten producers of memory chips (Dynamic Random Access Memory) participated in a cartel that lasted between 1998 and 2002, and coordinated the price levels and quotations for DRAMs, sold to major PC or server original equipment manufacturers (OEMs). In 2002 *Micron* approached the Commission and revealed the existence of the cartel, consequently, receiving full immunity under Leniency notice. Other five cartelists followed the same path and applied for leniency. The settlement discussions took place in 2009, leading to all 9 cartelists acknowledging liability and receiving 10% fine reduction.¹⁷ From the very start it was evident that leniency applicants are most likely to settle as well.

Soon after the DRAMs case, producers of animal feed phosphates were in line for a decision in a cartel that was discovered in 2004 and lasted for impressive 35 years. Cartelists allocated market shares, feed phosphates sales quotas and customers among themselves, and coordinated prices and sales conditions when necessary. *Kemira* received full immunity for informing the Commission of the existence of the cartel, while three out of remaining five participants received fine reductions in accordance with LP. The Commission engaged into settlement procedure with all five participants, however, one of them eventually withdrew and retrieved to the ordinary procedure making this the first hybrid settlement under EU legislation.¹⁸

Last settlement saw three producers of washing powder stabilizing market positions and coordinating prices for three years, when *Henkel* approached the Commission in 2008 and revealed the cartel. Other two cartelists cumulated fine reductions under both LP and settlement.¹⁹ From

17 Press release, *supra* note 6.

18 Press Release, European Commission, Antitrust: European Commission fines animal feed phosphates producers €175 647 000 for price-fixing and market-sharing in first „hybrid“ cartel settlement case, 20 July 2010, IP/10/985, available at: <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/10/985&format=HTML&aged=0&language=EN>

19 Press Release, European Commission, Antitrust: Commission fines producers of washing powder € 315.2 million in cartel

the initiation of settlement negotiations until the actual settlement about half a year has passed. A more prompt execution is probably correlative to the number of cartelists in the case at hand.

3. Settlement procedure & Leniency programme

EU has opted for a system in which leniency and settlement procedure are two distinct and separate tools, each serving a different purpose. Unlike LP, settlement is not an investigative tool – companies acting under the *Leniency Notice*²⁰ by providing information on mere existence or details on participants, duration and functioning of a cartel, can be rewarded with immunity (the first one) or a fine reduction relative to the timing of providing information and their significance (up to 50%). On the other hand, in settlement procedure fine reduction is constant (10%) and has a different goal, to simplify and expedite the procedure combined with an economic objective. The two procedures are not mere alternatives, they might be used cumulatively – company that has been granted a fine reduction under LP can once the investigation has been finished, if the conditions are met, enter the settlement procedure and reductions will be cumulated.²¹

In a constellation where a reduction in fine can be obtained for leniency applicants, a settlement system must provide some additional incentives in order to induce settlements and create a balance that makes both programmes appealing. Despite the possibility of cumulating, a cartelist may choose to settle over providing information. That will especially be the case with companies *well behind in the race* in terms of an award for leniency, which will only have the opportunity to obtain the lowest fine reduction (up to 20%) and may decide to wait and see how the case develops if significant reductions of fines may still be available under a possible subsequent settlement offer.²² A fairly low 10% reduction is hence justified in connection with LP and Commission's concern that LP with its

settlement case, April, 13, 2011, IP/11/473, available at: <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/11/473>

20 Commission notice on immunity from fines and reduction of fines in cartel cases („Leniency Notice“), OJ C 298 of 8 December 2006, p. 17, available at: [http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52006XC1208\(04\):EN:NOT](http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52006XC1208(04):EN:NOT)

21 Notice, *supra* note 3, ¶ 33;

22 Philipp Girardet, Simon Holmes, *Settling Cartel Cases: Recent Developments in Europe*, The International Comparative Legal Guide to: Cartels & Leniency 2011, Global Legal Group, 2011, available at: <http://www.iclg.co.uk/khadmin/Publications/pdf/4090.pdf>

higher possible reductions remains attractive and is not undermined.²³ Such approach may preserve LP, but may as well be too low to make the settlement option attractive. In practice the settlement procedure will probably primarily attract companies that are already cooperating with the Commission in the context of LP, and conveyed settlements speak in favor of that.

4. EU cartel settlement & US plea agreement²⁴

*Plea bargaining in the U.S. is used to gather evidence of cartel behavior from companies who are not „the first in“ for immunity. That purpose is already covered in the EU by rewarding (early) cooperation with „reductions of fines“ under the Leniency Notice. We do not need to create a settlement system to gather evidence. The system that we have proposed is therefore focused solely on procedural economy.*²⁵

Neelie Kroes,
the former Competition Commissioner

Differences and similarities between two systems have triggered a lot of discussion and raise a rather broad question. Reflecting on the most obvious ones, comparing the goals of both comes into focus first. As previously mentioned, settlements have more of a procedural and economic goal while through plea agreement US authorities tend to receive cooperation, create and sustain momentum in their investigations and resolve cartel cases quickly without the need for litigation.²⁶ The fact that plea bargaining means cooperation and supporting the investigation constitutes for other differences that bring it a bit closer to EU system of leniency programme.

23 Briefing, *European Commission adopts settlement procedure for cartel cases*, Freshfields Bruckhaus Deringer, July 2008, available at: <http://www.freshfields.com/publications/pdfs/2008/july09/23307.pdf>

24 Terms *plea agreement* and *plea bargaining* are simultaneously used, with latter carrying a negative connotation that justice is being bargained away by securing agreements that allow defendants to plead guilty to lesser offense.

25 Press Release, European Commission, Neelie Kroes, Assessment of and Perspectives for Competition Policy in Europe, Celebration of the 50th Anniversary of the Treaty of Rome, November, 19, 2007, Speech/07/722, available at: <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=SPEECH/07/722&format=HTML&aged=1&language=EN&guiLanguage=en>

26 Ann O'Brien, *Cartel Settlements in the U.S. and EU: Similarities, Differences & Remaining Questions*, 13th Annual EU Competition Law and Policy Workshop, June 2008, Italy, available at: <http://www.justice.gov/atr/public/speeches/235598.pdf>

First of all, it works in a *race-to-the-prosecutor's door* way, without the investigation process having to be finalized. US leniency applies only to the first-in cartel participant and grants him full immunity²⁷ – those who lose the race for leniency have no other choice than the plea agreement if they seek concessions in return for cooperation. Timeliness and significance of cooperation will be the criteria for determining fine reduction. Even though rights to defense are respected in both systems, it seems like a company entering a plea agreement has to give away more, moreover the right to appeal. Waiver of rights in EU is in regard to procedural rights such as access to the file, a formal hearing and translation. It could be said that waiver is equivalent to the amount of benefits one can acquire in both procedures respectively.

With a long history and broad practice, plea bargaining has become an immensely important weapon in US cartel enforcement arsenal. The regime is appealing to cartelists and time-efficient – cartel cases are disposed of within three to four years.²⁸ With only three cases on the record, answers on how timely EU settlement procedure is going to be are hard to be given. However, the fact that its first implementation was postponed for two years is not encouraging.

5. Remaining questions

Skeptic comments about the success of the procedure are somewhat justified since for three years in force only three cases²⁹ ended with settlement, two in 2010 and one in 2011. A policy of using settlements is supposed to give better results if the competition authority can establish a public record of its settlement practice and a reputation for being transparent, consistent and fair in settlement negotiations³⁰ and in the case of EU lack of practice is more than evident. Such disadvantage is highlighted with some already mentioned problems and other issues that have straitjacketed the process so far.

5.1. Is 10% fine reduction too low?

Settlement reduction needs to compensate for the costs of accelerating liability for the fine, waiving rights of defense that limit the defendant's

ability to appeal and for an increased potential exposure to civil damage actions. The 10% fine reduction is perceived as not being high enough in order to attract companies to settle, however, there are various reasons that support such a decision – the already mentioned collision with the leniency programme; fine reduction is low at the expense of deterrence; only strong cases will be eligible for settlement, meaning that parties are more likely to settle, even if the reduction is low, if they are aware that there is little prospect of a successful defense or a reduction of fine on appeal.³¹

During public consultations, participating entities had different suggestions, but none lower than 20%. Possible 10% reduction was perceived as an extremely low one. Some proposed a very high 40–50% range, while others stated that discounts should vary depending on timeliness and efficiency that should be taken into consideration in each separate case. On the other hand, that might lead to allegations of discriminatory and arbitrary practice. Even though the exact fine reduction amount was to be determined after the consultations, the Commission did not concede in front of demands that portray companies' realistic conduct, but has chosen a minimal reduction for the abovementioned reasons.

Another important question is calculating how much the 10% actually amounts in. A percentage discount means little when the starting point for fine reduction cannot be easily predicted.³² Commission's Guidelines (2006)³³ list the criteria that play significant part in determining the fine, and since fines are not fixed dose of uncertainty is always present and may be a drawback for cartelists.³⁴ It seems it would be a completely different situation if the cartelist would be given a specific fine under a settlement and an unidentified, definitely much bigger fine if it did not undergo the settlement.³⁵ Opting for such system would add up to the transparency of the

31 Mark Jephcott, Greg Olsen, *The European Commission's Settlement Procedure*, Antitrust, Vol. 25, No. 1, Fall 2010, available at: http://www.cliffordchance.com/content/dam/cliffordchance/PDFs/Greg_Olsen_and_Mark_Jephcott_ABA.pdf

32 Ann O'Brien, *supra* note 13.

33 Guidelines on the method of setting fines imposed pursuant to Article 23 (2) (a) of Regulation No. 1/2003, OJ C 210 of November, 1, 2006, p. 2.

34 Jacquelyn MacLennan, Alexandra Roger, *Recent Trends in EU Competition Law*, White & Case, 2008, available at: http://www.whitecase.com/files/Publication/a9c7c62b-aaa6-44a3-b34d-9abfa5e4f15c/Presentation/PublicationAttachment/2b2c5c29-f46a-4c17-91b2-9cce1c80c3bc/Recent_Trends_in_EU_Competition_Law.pdf

35 D. Schroeder, *Squaring the circle in cartel cases: compliance, fines, leniency and settlement from a private practitioner's*

27 Policy Brief, *Plea Bargaining and Settlement of Cartel Cases*, OECD, September 2008, available at: <http://www.oecd.org/dataoecd/56/43/41255395.pdf>

28 Replies to public consultation, *supra* note 7.

29 *DRAM case* (2010), *Animal feed case* (2010) and *Washing powder case* (2011).

30 Policy Brief, *supra* note 14.

process which has been criticized to be at a low level, leaving cartelists without strong incentives to engage into the procedure in the first place.

5.2. Hybrid settlements

Looking at the provisions of the Notice it was dubious whether there is a possibility for *hybrid settlements* where not all cartel participants opt for settlement, but some continue the litigation. This is a foreseeable situation, especially in cartels that have lasted a longer period of time and have drawn in a big number of participants. Likelihood of such scenario asks for an explicit regulation.

Procedural efficiencies, as one of the main goals of the process, definitely give a negative answer to the hybrid settlement question since only *everyone or no one* approach would result in such benefits.³⁶ On the other hand, companies would be unwilling to seek settlement in the first place if one depends on other players in the game.

This dilemma was solved in 2010 when the Commission concluded its first settlement (and second in total) in a hybrid scenario in the animal feed phosphates cartel in which 6 companies took part out of which only one did not settle.³⁷ Company that did not settle went into the settling process initially, but ended up withdrawing. Therefore, it is still uncertain how will the Commission deal with cases in which some of the cartelists refuse to take part in the procedure from the outset.³⁸

* * *

One of the most frequently asked questions when it comes to settlements in general is whether deterrence is jeopardized. Even though most relevant argument against settlements is reducing the deterrence effect and increasing

perspective, p. 41, Competition Law International, June 2008.

36 Ann O'Brien, *supra* note 13.

37 Press release, *supra* note 18.

38 Mark Jephcott, Greg Olsen, *supra* note 15.

law infringement rate, it seems like there are certain positive effects as well. The legislator tried to rectify that downside with a low fine reduction level. On the other hand, the resources saved through the use of settlements are used by the Commission to deal with other cases that can increase the detection rate of cartels, increasing the *ex ante* deterrence effects.³⁹

Although a little late, the Commission has made a good start in the DRAMs case showing that, despite criticism, solutions envisaged in settlement acts can work in practice. Now, the challenge lies in using abovementioned cases as a foundation for developing further practice through flexibility and transparency sufficient to convince parties that the procedure is beneficial to both sides. The test of time can only show if the process is going to have positive effects on procedural economy, the reason it was inserted into EU antitrust legislation in the first place.

Ања Тасић

Поравнања у случајевима картела у ЕУ

Апстракт

Европска комисија је средином 2008. године усвојила прописе који регулишу поравнања у случајевима картела и на тај начин отворила врата за још једну могућност у борби против неконкурентског понашања. Током преговора, усвајања аката као и након тога полемисало се, између осталог, о проценту смањења казне, великим овлашћењима Комисије, односу са поступком добијања имунитета. За сада су само три случаја разрешена поравнањем што оставља питање да ли ће процедура поравнања бити успешнија како време буде одмичало и да ли ће мане због којих су многи приговарали успети да буду превазиђене.

Кључне речи: картели, поравнање, смањење казне, имунитет, генерална превенција.

39 Aurora Ascione, Massimo Motta, *Settlements in cartel cases*, Barcelona GSE, available at: http://www.barcelonagse.eu/tmp/pdf/motta_settlementscartels.pdf

ПРИВАТНИ СЕКТОР КАО СТВАРАЛАЦ НОРМИ У УПОРЕДНОМ ПРИВРЕДНОМ ПРАВУ

Милош Чавић

Апстракт

На модерном тржишту, које изискује брзе и честе промене, приватни сектор добија нову могућност стварања норми и стандарда и њиховог прихватања од државе. Приватна правностварајућа способност није уобичајена за државу која традиционално држи монопол на стварање правних правила. Стога она представља изузетак од уобичајеног начина настанка права и резултат слабљења потпуне контроле државе када су тржиште и привреда у питању. То не значи да је у питању негативна тенденција. Напротив, давањем могућности приватном сектору да сам ствара норме, тржиште постаје ефикасније а држава се растерећује многих обавеза.

Кључне речи: глобализација, саморегулација, регулаторне агенције, тржиште, тржишни стандарди, меко право.

1. Појам

Кључна карактеристика модерне привреде је глобализација. Као процес, глобализација у привреди се може одредити на различите начине. У привредном праву може значити постојање страних инвестиција и удела у власништвима привредних друштава једне земље или прекогранични проток робе која чини одређени проценат државног ГДП-а,¹ односно несметан проток робе и капитала на светском тржишту.² У том смислу, глобализација означава процес по коме целокупан светски приватни сектор добија могућност да ствара правна правила која ће се односити и примењивати на свим тржиштима светске економије.

У традиционалном правном систему увек је држава та која ствара правна правила и која контролише примену таквих правила. Како је

уређење финансијског тржишта веома битна област регулативе, није чудо што је тржишна регулатива дуго времена била у искључивој надлежности државе. Међутим, ствари су почеле полако да се мењају.

У другој половини ХХ, а нарочито после краја Хладног рата, скоро сва светска тржишта постала су повезана и међусобно веома зависна. И сама су почела да личе једна на друга. Приватни сектор је постао део јавног права. Створен је велики број независних регулаторних агенција као последица настанка правног вакуума у појединим сегментима тржишта и/или непостојања државног надзора и регулативе.

Тада су настала два типа регулаторних агенција: приватне саморегулаторне и независне регулаторне агенције, као део јавне управе. Приватне саморегулаторне агенције су оне агенције које су основали недржавни органи, које се налазе изван оквира државне управе и делују независно од државних органа (нпр. Савез ревизора и рачуновођа Србије). Јавним агенцијама се сматрају она јавна тела која је основала држава (нпр. Агенција за хартије од вредности).

Обе врсте агенција имају исти задатак – регулисање одређених делова тржишта. Норме које стварају приватне регулаторне агенције можемо назвати „приватизацијом“ права. Проучавањем правних правила која регулишу тржиште бави се посебна грана права – економско право.³

С једне стране, држава ствара право којим се регулише тржиште, доношењем низа општеобавезујућих правних правила (почевши од уставних привредних норми, преко системских и секторских закона, до подзаконских аката). С друге стране, имамо саморегулацију. Држава својим актима може овластити друштвене групе да доносе опште правне акте. Она може и сачекати да друштвене групе донесу акте па да им онда призна правну снагу. Сви ови акти чине аутономно право⁴. Смисао постојања ових правних аката је у томе што су они усме-

1 T. J. Lowe, „Our millennium: political silence confronts the global corporate economy“, *International political science review*, 2(22)/202, 131–150, стр.133.

2 UN Department of Economic and Social Affairs Division for Public Economics and Public Administration, *Privatization and regulation in developing countries and economies in transition*, 1999. доступно на: <http://unpan1.un.org/intradoc/groups/public/documents/un/unpan000152.pdf>

3 С. Табороши, Т. Јованић, *Економско право*, Београд 2010, стр. 294.

4 Д. Митровић, *Увод у право*, треће скраћено издање, Београд 2011, стр. 220.

рени на мирно решавање сукоба, за разлику од државног права које карактерише доминација. Типичан пример аутономног права је право конкуренције.

Регулација тржишта је подељена функција. То чине и држава и аутономни субјекти. За нормално функционисање треба наћи праву меру. О правној природи норми саморегулације биће више речи у посебном поглављу.

2. Приватни ствараоци привредног права – подела и карактеристике

Како разликујемо јавни и приватни сектор привреде? У теорији постоје несугласице. Обично се узимају два критеријума: један је функционални (према облику послова које предузећа обављају), а други је власнички (према власништву над предузећем које обавља посао).⁵ У смислу „приватизације права“, власнички критеријум се узима као претпостављени. То се чини због тога што би се доношење норми од предузећа јавног сектора у приватном власништву сматрало као доношење правила и норми државе, само на нижој инстанци. Функционални критеријум стога не може бити примењив у овом случају, јер норму морамо сматрати „приватном“ увек када критеријум донесе предузеће које има власника који није држава, без обзира на то које врсте послова обавља.

Приватно стварање правних норми јавног сектора има три карактеристике.⁶ Прво, постоји тенденција да се правна правила (стандарди) стварају путем независних, приватних регулаторних агенција. Друго, те агенције добијају могућност мониторинга и, треће, за кршење тих норми и стандарда примењују се санкције. У овом трећем случају, агенције у ствари врше одређену квазисудску функцију.

Сва три елемента не морају нужно бити у приватном сектору, а самим тим ни унутар једне агенције. Рецимо, стандарди које је створила држава могу бити надгледани и санкционисани од приватних организација које се налазе изван државне управе. Најбољи пример су разна удружења потрошача. Тако енглеско удружење *Which?*, које је основало физичко лице шездесетих година прошлог века, 2004. године добило је право на тзв. „супержалбу“ владиној Канцеларији за фер трговину.⁷ Ово

удружење штити интересе потрошача тако што проучава понашање свих тржишних учесника и њихове производе те има право на жалбу државној агенцији која о њој одлучује по хитном поступку. Супержалбе су уведене британским Законом о предузећима.⁸

Много чешћа је обрнута ситуација: да приватне агенције донесу правила, а да их држава прихвати, тј. да се она надгледају и да им санкције за кршење обезбеђује држава. Средином 2008. године америчка федерална агенција за берзу и хартије од вредности (*U.S. Securities and Exchange Commission*) донела је одлуку према којој су све корпорације које контролише дужне да пређу на тзв. IFRS правила (*International Financial Reporting Standards*) најкасније до 2014. године. Та правила је донео Одбор за међународне рачуноводствене стандарде.⁹ Исто је учинила и Европска унија, којој је 2002. године усвојила регулативу према коме су све компаније котиране на берзи дужне да примењују IFRS правила, најкасније од 2005. године.¹⁰ Одбор је независно, приватно регулаторно тело које функционише у саставу Комитета за међународне рачуноводствене стандарде (IASCF). Може се рећи да је Комитет типичан пример приватне регулаторне организације. Створен је 1973. године у Лондону од 16 професионалних регулаторних агенција западних земаља (САД, Канада, Велика Британија, Холандија, Француска, Немачка, Мексико, Јапан, Аустралија) и постао је један од водећих регулаторних органа глобалног финансијског тржишта.

IFRS правила, која се доносе под окриљем Комитета за међународне рачуноводствене стандарде, односе се на десетак области финансијског извештавања (презентација рачуноводствених извештаја, извештаји о протоку готовог новца итд.).

Усвајање ових правила доноси низ предности финансијском тржишту:

1. Стандардизацијом правила финансијски извештаји постају стандардизовани. Лако је видети основна средства, приходе, расходе, профит као и остала билансна стања једне компаније и упоредити их са неком другом компанијом.
2. Примена ових правила обликује развој и истраживање и тако позитивно утиче на тржиште у целини.¹¹

8 UK Parliament, *Enterprise Act 2002, section 11*.

9 IFRS Foundation, доступно на: <http://www.ifrs.org/The+organisation/IASCF+and+IASB.htm>

10 European parliament, *Regulation No 1606/2000*.

11 T. Büthe, W. Mattli, *The New Global Rulers: The Privatization of Regulation in the World Economy*, Princeton University Press, 2001, стр. 6.

5 Colin Scott, „Private regulation of the public sector: A neglected facet of contemporary governance“, *Journal of Law and Society* 29/2002, 56–76, стр. 58.

6 *Ibid.*, стр. 59.

7 *Which?*, доступно на: <http://www.which.co.uk/about-which/who-we-are/overview/the-history-of-which/>

3. Уједначавање правила омогућава бржи и лакши проток робе и капитала.
4. Инвеститори могу лакше да се упознају са одређеним тржиштем услед уједначености правила, што тржишта која примењују IFRS стандарде чини привлачним за инвестиције.
5. Рачуновође по запослењу постају део много већег тржишта радне снаге.

Стога не чуди одлука америчке државне комисије да усвоји правила која је створила једна приватна професионална организација. Таква одлука није ни случајна ни брзоплета. Светско тржиште постаје једна чврста целина. На таквом финансијском простору, различити финансијски стандарди и правила могу успорити развој привреде у целини. *A contrario*, исти стандарди и норме поспешују привредни развој.

Република Србија је Законом о рачуноводству и ревизији¹² усвојила ова правила у потпуности и слободно можемо рећи да су у српско (пре свега рачуноводствено) право ушле правне норме чији је стваралац приватна организација – IASCF.

Норме IASCF-а у српско право су ушле захваљујући још једној приватној организацији – Савезу рачуновођа и ревизора Србије.¹³ Та организација је заслужна за имплементирање IFRS стандарда у српско законодавство, али и за доношење појединих специфичних правила којих у IFRS нема. Осим правила која су важила за време хиперинфлације, најважнији су тзв. JPC 31.¹⁴ Доношење овог стандарда значајно је унапредило функционисање рачуноводства у Србији, у смислу едукације рачуноводствених радника и праћења светских трендова.¹⁵

Приватне агенције могућност доношења „приватних“ правних правила црпе или из сопственог статута или из уговора. Постоје и одређени изузеци који се не могу сврстати у те две категорије.

Постоји велики број независних агенција. У Европи¹⁶ су најпознатије: Европска агенција

за сигурност летења, Канцеларија за хармонизацију унутрашњег тржишта, Европска железничка агенција итд. Ипак, иако су те агенције на европском нивоу декларативно независне, у суштини их ипак не можемо назвати искључиво приватним ствараоцима права јер су механизми које те агенције користе у случају непоштовања њихових норми ослоњени на механизме принуде неких од органа ЕУ (нпр. Европска агенција за сигурност летења обраћа се европској Комисији за захтевом да покрене прекршајни поступак против прекршиоца норми¹⁷).

С друге стране, локална власт (мада није ретак случај да то чини држава или сама агенција) обично уговором поверава надлежност стварања, мониторинга и примене норми одређеним приватним агенцијама. То су углавном послови који се тичу пружања услуга, осигурања и испуњења стандарда одређеног производа. Можда је најпознатија организација таквог типа Међународна организација за стандардизацију (*International Organization for Standardization* – ISO). Ова организација на основу уговора може поверити своја контролу стандарда које је сама створила другим агенцијама.

Уз приватни и јавни сектор, невладине организације представљају трећу групу институција које имају могућност да стварају правна правила, стандарде и вредности које се нормирају.¹⁸ Једна од таквих је и Гринпис, која има јак утицај на стварање правила која се тичу заштите животне средине у производним процесима, у скоро свим гранама привреде. Правила која је Гринпис донео не само да се једним делом директно поштују (због угледа компаније), него су и сама уграђена у законодавства низа држава.¹⁹

Један посебан облик деловања приватног сектора је увођење финансијских санкција одређеним тржиштима. То доста личи на одлуке државних органа да уведу економске санкције одређеној држави па се често и сврстава под облик приватног стварања права. Наравно, то би било погрешно, јер се не ствара ни-

12 Закон о рачуноводству и ревизији, *Службени гласник РС*, бр. 46/06 и 111/09.

13 Себе одређују као „...невладину, непрофитну организација, која окупља професионалне рачуновође из Србије.“, доступно на: <http://www.srrs.rs/>

14 Савез рачуновођа и ревизора Србије, Југословенски рачуноводствени стандарди 31, доступно на: <http://www.srrs.rs/savez/2004%20r.pdf>

15 Д. Драгојевић, М. Миленовић, М. Симић, „Ефекти рачуноводственог закона Србије код примене ИФРС стандарда у транзиционом процесу“, *Ревизор*, бр. 35(9)/2006, стр. 53–61.

16 На главном сајту ЕУ, ове агенције се одређују као „тела којима се управља на основу европског јавног пра-

ва; она су потпуно одвојена од институција Европске уније и имају своју посебну правну личност“. Више о томе на: http://europa.eu/agencies/regulatory_agencies_bodies/policy_agencies/index_en.htm

17 European Aviation Safety Agency, Basic regulation 216/2008, <http://easa.europa.eu/rulemaking/faq/basic-regulation-216-2008.php>

18 H. Teegen, J. P. Doh, S.I. Vachani, „The importance of nongovernmental organizations in global and governance value creation: an international research agenda“, *Journal of international business studies*, 35/2004, 464–483.

19 Paul Huebener, *Greenpeace*, 2004, доступно на: http://www.globalautonomy.ca/global1/glossary_pop.jsp?id=OR.0053

какво право (бар у материјалном смислу), а и увођење таквих санкција је увек под притиском државне власти. Тешко би било веровати да привредно друштво има интереса да се повуче са одређеног тржишта из моралних разлога. Ипак, то би се евентуално могло учинити у маркетиншке сврхе. Као пример овог облика деловања предузећа може се навести увођење санкција америчке Менхетн банке јужноафричком белачком режиму осамдесетих година прошлог века.²⁰

Стварање правних правила није само резултат рада агенција (државних или приватних) већ правна правила настају и на основу споразума, и то приватни сектор – држава (када настају хибридна правила и стандарди) и приватни сектор – приватни сектор. Такви споразуми најчешће настају у случају када постоје правне празнине.²¹ Док год се државни и приватни интереси поклапају, правна правила настала на овакав начин добро ће функционисати.

3. Правна природа норми саморегулације

Као што је већ наведено у уводном делу, норме које регулишу тржиште стварају и државни и аутономни субјекти. Регулисање тржишта се кретало од потпуне слободе (*laissez-faire*), преко потпуне контроле државе (социјалистичке земље), до подељене функције регулације. Ту се јавља један проблем. Како знати који део тржишта треба уредити императивном нормом државе, а који треба препустити саморегулацији, односно приватним ствараоцима?

Тржиште функционише тако што тржишни такмичари врше своје приватно својинске функције. Оне могу бити ограничене на различите начине.

Прво, то може учинити држава. Општепозната је чињеница да претерано мешање државе у привредне активности узрокује успоравање привредног развоја и слабу ефикасност привреде.²² Друго, регулисање тржишта по принципу *laissez-faire* такође се показало неуспешним појавом криза и крахом берзи почетком двадесетог века. Егоични интереси привред-

них јединица и недостатак правне сигурности на тржишту изазивају пад ефикасности.²³

Из међународног јавног права у привредно право прешла је и институција „меког права“ (*soft law*). Врло је тешко дефинисати сам појам. У међународном јавном праву оно обухвата норме које се налазе у сивој зони између права и политике.²⁴ У привредном праву појам је још теже дефинисати, па се обично наводе материјалне дефиниције. Тако се каже да два процеса карактеришу „меко право“: повећавање броја стваралаца права и приватизација правних режима.²⁵ Као примери „меког права“ наводе се Ландо принципи европског уговорног права (*The Principles of European Contract Law*),²⁶ Унидруа принципи међународних трговачких уговора (*Unidroit Principles of International Commercial Contracts*) и слично.

У европском привредном праву „меко право“ се јавља као тежња за унификацијом грађанскоправних правила и као жеља за хармонизацијом европског приватног права. Почетком деведесетих година, Европска заједница је створила Европску стратегију запошљавања (*European Employment Strategy*) и Отворени начин координације (*Open Method of Coordination*). Тиме је ЕЗ створила основне смернице и стандарде – правила која нису била обавезујућа и чврста као у случају „тврдог права“.

Основне предности „меког права“ у односу на „чврсто право“ јесу децентрализација, стварање права на више нивоа те флексибилност. Ипак, „меком праву“ се приговара да се на тај начин не може водити социјална политика, тј. она се не може водити без снажног, централизованог законодавства.

4. Ефикасност

Поставља се питање целисходности и ефикасности правних норми створених на овакав начин. Јер, приватностворене норме би по правилу требало да буду слабије и мање ефикасне од оних иза којих стоји држава са својим гаранцијама и апаратом физичке принуде.

²³ *Ibid.*, стр. 40.

²⁴ М. Крећа, *Међународно јавно право*, четврто издање, Београд 2010, стр. 107.

²⁵ А. Robilant, „Genealogies of soft law“, *American journal of comparative law*, 54/2006, 449–554, стр. 500.

²⁶ Commission on European Contract Law, *The Principles of European Contract Law*, доступно на: http://frontpage.cbs.dk/law/commission_on_european_contract_law/PECL%20engelsk/engelsk_part1_og_II.htm

²⁰ P. Trewhele, „Financial sanctions and the future of South Africa“, *Searchlight South Africa*, 4(1)/1990, 1–32, стр. 16.

²¹ M. P. Vandenberg, „The private life of public law“, *Columbia law review*, 105(2029)/2005, 2029–2096, стр. 2031.

²² С. Табороши, Т. Јованић, *Економско право*, Београд 2010, стр. 298.

У науци је широко прихваћено да су овакве норме много ефикасније од оних које доносе држави ограни, што се објашњава већом флексибилношћу и брзом променом тржишта.²⁷ У пракси, побољшање зависи од саме структуре компаније и од правила која приватна агенција доноси. Тако на пример, у времену после усвајања IFRS правила, користи су имали највише оне компаније које су котиране на берзама у САД и у Европи и које се претежно баве спољнотрговинском разменом.²⁸

Осим приватног сектора, и државе имају непосредну корист – смањује се бирократски апарат, мање су обавезе и одговорности државе, а самим тим и мањи је трошак буџета. Ово има логике, с обзиром на величину целокупне модерне привреде и број различитих привредних грана, па постојање великог броја различитих агенција за мање државе може бити погубно.

Када су у питању судски спорови између компанија, теоретски гледано, спорови пред приватним агенцијама могли би да трају краће време него у случају да је спор постављен пред државним судом, где судски спорови могу да потрају годинама. Наравно, све зависи од конкретне ситуације и за поједине области би требало одредити посебну приватну организацију која ће решавати спорове. Због чега? Судови (а нарочито судови мањих држава) немају потребну стручност за одређене области. Они морају да ангажују независне вештаке који у суштини врше квазисудску функцију. Стога би најбоље било да држава додели лиценцу појединим специјализованим организацијама које би имале право да решавају привредне спорове. Ради правне сигурности, другостепени поступак би могао бити омогућен пред државним судовима.

Наравно, било би бесмислено остављати потпуну правностварајућу слободу привредном сектору, због могућих злоупотреба. Може се десити да склапањем уговора са одређеним агенцијама, фирме покушавају да заобиђу постојеће правне норме. У крајњој линији, то не треба да забрињава – држава је увек јача од било ког појединачног правног лица и својим актима може да стави забрану на евентуалну незаконитост (случајеви нелојалне конкуренције и слично).

²⁷ *Ibid.*, 2079.

²⁸ Gabriele Guggiola, „IFRS Adoption In The E.U.“, *International Business & Economics Research Journal*, 12(9)/2010, 99–112, стр. 107.

У теорији се независним регулаторним агенцијама још приговара да немају правно овлашћење, правни основ за вршење послова државе.²⁹ Ово становиште би се могло критиковати. Ако немају правно овлашћење, како то да агенције функционишу већ деценијама а највећи део светске привреде почива на правилима која су баш те агенције створиле? Из овога произилази закључак да државе прећутно (а неке и изричито законом) дају правно овлашћење агенцијама за њихово функционисање. Ово је само теоријско становиште и, иако има упориште у пракси, нема значаја на неком нивоу ван теоријске расправе.

5. Закључак

Приликом проучавања настанка норми привредног права често се прави грешка па се не обраћа пажња на право које ствара приватни сектор. Тиме се добија једна некомплетна слика норми које уређују тржиште и којој управо недостају ти „закони другог нивоа“ (први ниво представљају државни закони и правила).

Између приватне и државне регулације тржишта требало би наћи неку средину. Привредним друштвима и приватним агенцијама које они оснивају треба дозволити да сами стварају норме и стандарде које ће тржиште учинити бољим и ефикаснијим. Да би се спречиле злоупотребе, треба поставити одређена ограничења. Која су то ограничења, то треба видети за сваку појединачну грану привредног права.

Предност саморегулације је у томе што држава оставља одређену слободу тржишту које може лакше и брже да се прилагођава, без чврстих стега државних органа. Држава и њени органи могу да оцењују само законитост одређених правила, док би питање њихове ефикасности требало да буде у рукама аутономних стваралаца права.

Основна мана саморегулације је опасност да приватна агенција неће имати снаге да остане самостална и независна у стварању норми, мониторингу и санкционисању.

У сваком случају, саморегулација у модерном привредном праву заузима значајно место. Да ли ће јачати или слабити у односу на државну регулацију, тешко је оценити, мада се чини да заслужује значајније место на простору регулације тржишта.

²⁹ *Ibid.*, стр. 61.

Miloš Čavić

The Private Sector as a regulator in Comparative Economic Law

Summary

Modern economic market gained new abilities: lawmaking and standard making decisions. This is pretty unusual for the traditional state that holds monopoly for lawmaking process. Therefore, this is an exception of lawmaking process that is appearing as a result of the lower state control in market business. Private lawmaking is one positive tendency that is

making market more competitive and more efficient on the one hand, and on the other hand, state authority relieves a series of obligations. The example of private lawmaking phenomenon is successful implementation of IFRS standards in more over then 100 countires over the world. On the other hand, state authorities must find the border of the private regulators interference on the state lawmaking process. Abuse of private regulations is the risk that the modern market regulators has to deal with.

Key words: *globalisation, self-regulation, regulatory agency, market, market standars, soft law.*

ПРИКАЗИ
REVIEWS

SINGLE MARKET ACT

Mina Srečković

The European Commission adopted the Single Market Act identifying 12 priority projects to re-launch the European single market. The Act identifies the problems with which the European Union is being faced and strives to avoid future outbreaks and recognizes „holes“ that the market mechanism has. Identifying the problems is crucial for alleviating the strain and getting the market back on track and enabling it to meet its full potential as the European Union's biggest achievement. By acknowledging the shortcomings and the unfinished business of the European Union, the Single Market Act identifies twelve different points, starting with financing SMEs, Intellectual Property rights and going as far as public procurement and taxation, which need to be granted due concern if the goal ought to be making stable ground for the possibility of attaining economic stability.

Since its establishment in 1985¹ the Single Market has had the goal of focusing on establishing an integrated territory in which economic stability could be achieved and freedoms such as movement of persons, services, capital and goods could exist. Economic stability through integration was, and still is the motto. The White Paper Act² had clearly outlined three elements which were goals to be accomplished: eliminating physical, technical and fiscal barriers. It had been evident that the focus had been on the first point. Member states were relying on self-regulating abilities of financial markets, which meant there hadn't been appropriate regulatory activity, ultimately leading to the inability of attaining financial liberalization. This was just one of the developments in the single market that led to its growing fragility. The shortcoming of the market and its suppression indicates a derogation or lack of rules which would regulate such a complex „machine“.

There are loose ends which must be tied, gaps between legislative acts and reality, much work must be put into harmonizing national legislation, overcoming barriers and miscommunications between administrative systems.

The SMA³ (Single Market Act) consists of 50 proposals for legislation which are related to the twelve points introduced further on.

- 1 European Commission, *The Single European Act*, Luxembourg. 17.2.1986 available at: http://ec.europa.eu/economy_finance/emu_history/documents/treaties/singleurope-anact.pdf
- 2 European Commission, *Completing the Internal Market*, COM (85) 310 final, available at: http://europa.eu/documents/comm/white_papers/pdf/com1985_0310_f_en.pdf, page 7, 8.
- 3 European Commission, *Single Market Act*, COM(2011) 206 final (further on referred to as „SMA“), available at: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2011:0206:FIN:EN:PDF>, page 4.

1. Financing SMEs (small and medium enterprises)

There are 21 million SMEs across Europe and the numbers keep growing.⁴ Every business has its difficulties, one of them being financing. How to find financing, can they take on credits are just some of the problems SMEs are faced with. The Commission has adopted a series of acts which aim at solving the complicated situation SMEs face, one of which is the Small Business Act⁵ in which it pledges to carefully study how changing existing regulations concerning financial services would affect the businesses. New businesses and businesses well in the works are faced with this problem. If it's new, without financing it won't even be able to stand on its own feet, and if it's a business that is already working though doesn't have the means to continue the innovative process of production, business will eventually plummet. Many other directives such as the Transparency Directive,⁶ the Regulation Implementing the Prospectus Directive⁷ and the Market Abuse Directive⁸ should be revised to make the obligations that the SMEs have more realistic and proportionate, and also ensure investor protection or at least enhance it.

2. Mobility for citizens

Mobility of citizens goes straight back to the core of the problems the single market is faced with, and that is the „four freedoms“. Mobility is not ensured to the fullest of its capacity. If a worker from one Member State fulfills terms to work in his/her own country and does not in another there is obviously a problem. The working age population is shrinking, yet the demand for them is not, and such barriers in recognizing qualifications are hampering the market's potential. Demand for highly skilled people is

eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2011:0206:FIN:EN:PDF, page 4.

- 4 SMA, available at: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2011:0206:FIN:EN:PDF>, page 4.
- 5 European Commission, A „Small Business Act“ for Europe, COM(2008) 394 final, available at: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2008:0394:FIN:en:PDF>
- 6 European Parliament and European Council, *Transparency Directive*, 2004/109/EC available at: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2004:390:0038:0057:EN:PDF>
- 7 European Parliament and European Council, *Prospectus Directive*, 2001/34/EC available at: <http://www.fme.is/lisalib/getfile.aspx?itemid=5349>
- 8 European Parliament and European Council, *Market Abuse Directive*, 2003/6/EC available at: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2003:096:0016:0016:EN:PDF>

projected to rise by over 16 million jobs in the EU until 2020⁹. Initiatives such as composing a European Professional Card¹⁰ that would suppose a system to be construed which would recognize professional qualifications internationally did not sit well with authorities. The idea was simple, equal terms for everyone everywhere in the EU. Depending on the type of profession, the 2005 Directive¹¹ recognizes two options: automatic recognition, which the Directive allows and the host country needs only to check whether the qualifications are in line with what the Directive lays out (applies to doctors, architects, dentists etc.), or the general system in which access is granted to those who can demonstrate they fulfill terms within their own countries.

Another problem concerns pension rights with mobile citizens. If a person were to leave his/her country for the purpose of pursuing a career elsewhere in the EU, he/she might lose his pension rights. The Commission will publish a White Paper¹² on pensions which will among other things address pension tracking services and the question of pension right protection. The Commission also proposed a set of measures including the creation of a EU skills passport recording the assets and skills acquired by an individual.¹³

3. Intellectual property rights

The last decade has passed in serious violation of intellectual property rights through counterfeit products and copyright infringement and the

9 European Centre for the Development of Vocational Training, *Briefing Note – Jobs in Europe to become more knowledge- and skills-intensive*, February 2010, available at: http://www.cedefop.europa.eu/EN/Files/9021_en.pdf page 2.

10 European Commission, *Public consultation on the Professional Qualifications Directive and a European Professional Card*, available at: <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=MEMO/11/7>

11 European Parliament and European Council, *Directive on the recognition of professional qualifications* 2005/36/EC, available at: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CONSLEG:2005L0036:20110324:EN:PDF> page 4, 15. http://ec.europa.eu/internal_market/qualifications/policy_developments/legislation_en.htm#dir

12 White papers are used to educate readers and help people make decisions, and are often requested and used in politics, policy, business, and technical fields.

European Commission, *Green Paper towards adequate, sustainable and safe European pension systems*, SEC(2010)830 available at: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:0365:FIN:EN:PDF>, page 12.

13 European Commission, *An Agenda for new skills and jobs: A European contribution towards full employment*, COM(2010) 682 final, available at: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:0682:FIN:EN:PDF>, page 13.

current solution is being presented as adopting a unitary patent protection system and enabling a universal litigation system whilst issuing the first EU patents¹⁴. In the most basic terms, intellectual property refers to different types of creations of the mind which are protected by exclusive rights. Common types of IP are copyrights, trademarks, patents, industrial design art and trade secrets. Approximately 45–75 % of the overall value of large enterprises is linked to their intellectual property rights¹⁵. Salaries in these sectors are up to 60% greater than in any other¹⁶. It is estimated that piracy and counterfeiting cost the EU business €250 billion each year¹⁷. Counterfeit products are closely connected to organized crime groups which have become such professionals in creating every imaginable type of fake, and the reach of it is not fully grasped. It does not just affect luxury goods, fashion and music, it touches upon hygiene products, medicine etc. Within the European Union there are already directives that have the goal of protecting IP rights, such as the Enforcement Directive.¹⁸ In the wake of above mentioned problems, the Council adopted a Resolution¹⁹ on a comprehensive EU anti-counterfeiting and anti-piracy plan. It endorses the need to fight against fake goods and called for the creation of a European Observatory on Counterfeiting and Piracy.²⁰

4. Consumer Empowerment

An empowered consumer is one that is aware of its rights and is able to make the optimal choice. Only 58% of people who were asked during a survey on questions concerning consumer knowledge could correctly read a label on a product and 33% of consumers thought that the „CE“ sign meant made in Europe, and

14 SMA, available at: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52011DC0206:EN:NOT>

15 Ian Cockburn, *Assessing the Value of a Patent: Things to Bear in Mind*, available at: http://www.wipo.int/sme/en/documents/valuing_patents.htm#P3_81

16 Ariane Poulain, „The Future Looks Promising for European Patents“, July 10th, 2011, available at: <http://www.bnegroup.org/blog/regulation/the-future-looks-promising-for-european-patents/>

17 OECD: „Magnitude of counterfeiting and piracy of tangible products – November 2009 update“, <http://www.oecd.org/dataoecd/57/27/44088872.pdf>

18 European Parliament and The Council, *Directive on the enforcement of intellectual property rights*, 2004/48/EC, available at: http://ec.europa.eu/internal_market/iprenforcement/directives_en.htm

19 Enforcement of intellectual property rights, available at: http://ec.europa.eu/internal_market/iprenforcement/index_en.htm

20 SMA, available at: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2011:0206:FIN:EN:PDF>, page 9

only 25% correctly knew it meant that the product complies with EU legislation²¹. This widespread ignorance can be extremely harmful because it is the customers that make the pick of products and services, make the difference between the best and worst product, and with this selection, eliminate the competitors who don't make the cut. If they are ignorant of what they are entitled to, such selection is non-existent. In order to strengthen consumer confidence in the Single market, the Directive on General Product Safety²² must be revised, a multiannual Action Plan on market surveillance will be drawn up by the Commission in cooperation with customs and market monitoring authorities and will be implemented by the Member States.

5. Services

Services account for 70% of economic activity in Member States²³. The Services Directive²⁴ discusses issues concerning the European Standardization System and the need for its revision in order to make more effective standardization procedures and dismantle barriers that affect service recipients. It has significantly reduced authorization procedures, introduced the possibility of completing formalities and procedures online, at a distance etc. Another crucial point is the fact that in order to get a job done, it is almost unavoidable to be faced with several authorities, so Member States should set up „points of single contact“ which would alleviate the difficulties of having to confront more than one authority.

6. Networks

Transport, energy, and electronic communications are the backbone of the Single market. Its effectiveness depends on a well functioning infrastructure, which does not exist. The EU lacks a well orchestrated cross border transport infrastructure network which could

enable mobility at a reasonable cost. A revision of the joint guidelines for the development of the Trans European Transport Network²⁵ in 2011 should make it possible to eliminate the missing links. They will define a basic network of the EU embodying a European mobility network and a single European transport space. One of the main focuses concerning energy is the necessity for renewing and upgrading electricity grids and their modernizing to keep up with the modern demand, i.e. they must become smarter²⁶. Electricity grids are just one of the many examples that have been presented for the sake of drawing attention to how crucial its regulation is. Other examples such as corridors for electricity, gas and oil, radio spectrum, preparing longer term networks are just a few of many tasks ahead²⁷. Further problems arise if neighboring countries do not have agreements because then differences from country to country can cause interferences along border areas.

7. The digital single market²⁸

In Europe, the cultural and creative sector generates a turnover of more than €650 billion annually²⁹. A Digital Single Market would benefit consumers through lower prices, better quality and more choices and ultimately increase GDP for up to 4% by 2020³⁰. Too many barriers already block the free flow of online services and entertainment across national borders. More rules must be created to protect creative content on the Internet. Consumers must be given clearly priced legal means of accessing a wide range of content through digital networks anywhere anytime. The Commission will propose a revision of the Directive

25 http://ec.europa.eu/ten/index_en.html

26 European Commission's communication – *Energy infrastructure priorities for 2020 and beyond — A Blueprint for an integrated European energy network* (COM(2010) 677 final of 17 November 2010), available at: http://ec.europa.eu/energy/publications/doc/2011_energy_infrastructure_en.pdf, page 9.

27 SMA, available at: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2011:0206:FIN:EN:PDF>, pages 14,15.

28 Press Release, European Commission, *Digital Agenda for Europe: key initiatives*, MEMO/10/200, available at: <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=MEMO/10/200&format=HTML&aged=0&language=EN&guiLanguage=en>

29 DG INFSO and DG MARKT, *Creative Content in a European Digital Single Market: Challenges for the Future*, available at: http://ec.europa.eu/avpolicy/docs/other_actions/col_2009/reflection_paper.pdf, page 2

30 Fabian Zuleeg, European Policy Centre, „*Why the EU needs a Digital Single Market now?*“ available at: http://www.epc.eu/dsm/3/DSM_as_a_key_driver.pdf

21 Press Release, European Commission, *Consumer Empowerment Survey* 11/04/2011, available at: <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=MEMO/11/229&type=HTML>

22 European Parliament and European Council, *Directive on General Product Safety*, 2001/95/EC, available at: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2002:011:0004:0017:EN:PDF>, page 6

23 The Services Directive, Explanatory – *Accomplishing the EU Single Market for services*, available at: http://ec.europa.eu/internal_market/services/docs/services-dir/explanatory/completing_UE_SM_for_services_en.pdf

24 European Parliament and European Council, *Services Directive*, 2006/123/EC, available at: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2006:376:0036:0068:EN:PDF>, page 49

on Electronic Signatures³¹ to simplify the use of e-signature and remove interoperating barriers whilst providing for recognition of electronic identification and authentication services.

8. Social Entrepreneurship

Europe's economy is not organized just for generating profit for investors, but also for collectives, groups of individuals who gather millions, who work towards achieving goals that coincide with principles such as solidarity and membership which fulfill public interests whilst fighting unfairness and social exclusion. If expansion is expected, the single market must have legal models at their disposal such as cooperatives³² (the European Cooperative Sector is more vibrant than ever, they alone represent more than 4.1 million jobs). Almost all forms of organizing have problems with limited reach. The actions Small Business Act for Europe³³ targets SMEs and benefits social economy enterprises to face the challenges of globalization and technology change. In 2011 the Commission will support the development of the social economy as an instrument for active inclusion by proposing in 2011 a „Social Business Initiative³⁴“.

9. Taxation

It isn't the EU that decides in matters concerning taxes for individual Member States, it only overlooks consistency with the goals of the EU and that there are no unfair advantages for any Member State³⁵. Tax policy consists of two components, direct taxation, which is the reserved right of Member States to regulate, and indirect taxation which affects the movement of goods and services. Tax policies should ensure that competition is not disrupted by differences

31 European Parliament and European Council, *Directive on Electronic Signatures*, 1999/93/EC available at: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:31999L0093:en:HTML>

32 SMA, page 15, available at: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2011:0206:FIN:EN:PDF>

33 Communication from the Commission to the Council, The European Parliament The European Economic and Social Committee and the Committee of the region, „Think Small First“ A „Small Business Act“ for Europe, SEC(2008) 2101, {SEC(2008) 2102, available at: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2008:0394:FIN:en:PDF>

34 Europa, *Social Economy, Small and medium-sized enterprises (SMEs)*, available at: <http://ec.europa.eu/enterprise/policies/sme/promoting-entrepreneurship/social-economy/>

35 European Commission, *Policy – Taxation*, available at: http://europa.eu/pol/tax/index_en.htm

in indirect taxation.³⁶ The EU rules do not keep up with the changing reality of the 21st century, e.g. some types of taxes such as excise are subject to common rules because in that particular domain competition can be distorted. With its draft „Common consolidated corporate tax base for businesses“³⁷ (CCTB) the Commission plans to harmonize methods for calculating tax base so that businesses can be subject to a unified set of rules irrespective of the Member State where they are taxed.³⁸

10. Social Cohesion³⁹

This regards in particular to worker's rights. Social cohesion and its strengthening is, along with economic growth one of the basic objectives of the EU along with the Economic and Monetary Union. The basic principles that should be the building blocks for the social and economic cohesion policy are justice and fairness, real economic, social, territorial and interregional cohesion supported by high quality goods and services of general interest, solidarity and equal rights for workers and citizens. Services of general economic interest (SGEIs) are essential building blocks of the European Social model.

11. Business Environment

The advantages of the Single market depend on how well persons, goods, services and capital can circulate from one Member State to another. The problems that the Union is faced with are of administrative nature, and they hinder the movement of all four. Subject to exclusion, the whole process would be simplified, saved expenses would exceed € 1.5 billion a year for 1.1 million companies⁴⁰. An optional European Contract Law instrument should be introduced to ensure cross border transactions. The Commission has proposed

36 European Commission – Policies and Activities, *Taxation*, available at: http://europa.eu/pol/tax/index_en.htm

37 European Commission, *Council Directive on a Common Consolidated Corporate Tax Base (CCCTB)*, COM(2011) 121/4 available at: http://ec.europa.eu/taxation_customs/resources/documents/taxation/company_tax/common_tax_base/com_2011_121_en.pdf, page 6.

38 SMA page 16, available at: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2011:0206:FIN:EN:PDF>

39 *Ibid.*, page 16, available at: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2011:0206:FIN:EN:PDF>

40 Capgemini, Deloitte and Ramboll Management, „EU project on baseline measurement and reduction of administrative costs, available at: http://ec.europa.eu/enterprise/policies/smart-regulation/documents/files/company_law_m3-4_corrigenum_dec09_en.pdf

drawing up a European Private Company Statute⁴¹ (EPC) whose adoption requires activity from the European Union Council.

12. Public Procurement

Contracts of public authorities are responsible for a big slice of the European Union „GDP pie“ and contribute to the boost of demand for goods and services.⁴² When Public Procurement is in the question transparency is crucial, and these goals are achieved with tools such as the TED (tenders electronic daily) database, the single classification system and the system of information on public procurement – SIMAP. The process of Public Procurement should be simplified and flexibility should be introduced to make these offers more efficient.⁴³

Conclusion

Recent events across Europe can be identified as nothing less than a cry for help concerning the market's battered productivity and competitiveness. The EU is faced with a serious task of battling a series of debt crises and stopping future outbreaks, whilst searching for the best strategy to renew one of Europe's most valuable achievements. Mario Monti's report⁴⁴ suggests that if the single market would be completed growth could be locked in.

A word of caution, the Single Market Act is not a panacea, it is a complex document injected with initiative and proposals to better the market. It highlights the cracks and missing links and suggests adequate measures that should be taken by Member States and the EU. Naturally, there will be no reaping of benefits if the priority actions are not implemented. The Act points to the problems, it is up to the Member States to act on them.

41 European Commission, *Proposal for a Council Regulation on the Statute for a European private company*, COM(2008) 396/3, available at: http://ec.europa.eu/internal_market/company/docs/epc/proposal_en.pdf

42 European Commission, *Summaries of EU Legislation, Internal Market, businesses in the internal market, public procurement*, available at: http://europa.eu/legislation_summaries/internal_market/businesses/public_procurement/index_en.htm

43 Angus Council, Law and Administration Department, St James House, Forfar, February 2003, *E.U. Public Procurement – guidance*, available at: <http://www.angus.gov.uk/ac/documents/eupublicprocurementguidance.pdf>

44 Mario Monti, „A new strategy for the single market at the service of Europe's economy and society“, http://ec.europa.eu/bepa/pdf/monti_report_final_10_05_2010_en.pdf

Мина Срећковић

Акт о јединственом тржишту

Европска комисија је усвојила Акт јединственог тржишта идентификујући 12 приоритетних пројеката за поновно лансирање европског тржишта. Акт идентификује проблеме са којима се суочава Европска унија, значај избегавања будућих проблема, као и рупе које постоје у самом тржишном механизму чије је идентификовање и исправљање нужно ради постизања пуних капацитета јединственог тржишта као највећег достигнућа Европске уније. Признавши недостатке тржишта и недовршени посао Европске уније, Акт препознаје 12 различитих тачака, почевши од теме финансирања мањих и средњих предузећа, права интелектуалне својине, до теме јавних набавки и пореских система, којима треба указати пажњу и повезивањем свих тачака и њиховим усавршавањем са циљем да се постигне зачетак економске стабилности у форми „четири слободе“.

УСВОЈЕН НОВИ ЗАКОН О ПРИВРЕДНИМ ДРУШТВИМА

Рада Мирић

Кључни закон за регулисање односа у привреди, Закон о привредним друштвима (Службени гласник РС, бр. 36/2011), ступио је на снагу 4. јуна 2011. године, а почиње да се примењује 1. фебруара 2012. године, чиме престају да важе: досадашњи закон (Службени гласник РС, број 125/04), Закон о приватним предузетницима (Службени гласник СРС, бр. 54/89), као и одредбе члана 4 Закона о спољнотрговинском пословању (Службени гласник РС, број 36/09). Нови Закон је усклађен са европским директивама, новим Законом о тржишту капитала (Службени гласник РС, бр. 31/2011) и другим законима релевантним за област привреде.

Процес транзиције, трансформација ка модерном политичком и економском систему, услов је не само за пријем у Европску унију (ЕУ), већ и за добробит наше земље.¹ Србија, следећи свој дефинисани циљ: чланство у ЕУ,

1 О резултатима и очекивањима на крају прве деценије транзиције у Србији, вид.: Е. Вукадин, „Резултати и очекивања на крају прве декаде транзиције у Србији“, Београд 2009, стр. 9–17.

усваја комунитарно право, што не представља ни једноставан ни краткотрајан корак, већ, напротив, процес, трајан задатак увођења промена не само у правни поредак, већ и у ширем контексту, у друштвени поредак целе земље.² Ове промене треба схватити у материјално-вредносном смислу, као промене за *нови поглед на свет*.³

Потреба за доношењем новог Закона о привредним друштвима (надаље: Закон) јавља се као тежња даљег усклађивања⁴ домаћег права са правом ЕУ, као корак даљег развијања привредних односа, као коректив лоше примене појединих законских одредаба, као покушај заокруживања целине правних прописа од мериторног значаја за оптимално функционисање привреде. Значење појединих одредаба је прецизирано, неки институти су детаљније уређени, неки институти представљају новину, а неки су, пак, поново уведени (пословна удружења).

У поређењу са претходним, нови Закон је обимнији (600 чланова), подељен је на 14 делова, детаљније регулише правни положај и привредних друштава и предузетника⁵. Ипак, промене које нови Закон уводи не оцењују се као довољне за његово доношење, па поједини аутори истичу да је сврсисходније било донети закон о изменама и допунама.⁶

У првом делу (Основне одредбе), привредно друштво (надаље: друштво) дефинише се као правно лице које обавља делатност са циљем

стицања добити⁷. Та делатност се назива *претежном делатношћу*, што подразумева обавезу регистрације једне делатности као главне, уз могућност обављања и других дозвољених делатности⁸.

Задржан је модеран концепт уређивања правних форми привредних друштава, који подразумева регулисање свих привредних друштава јединственим законом⁹. Заједничко за све форме привредних друштава јесте да морају имати оснивачки акт, док акционарско друштво мора, осим оснивачког акта, имати и статут. Измене оснивачког акта друштва су могуће, изузев код акционарског друштва, чији се оснивачки акт не може мењати, док су измене статута акционарског друштва дозвољене.¹⁰

„Уговори чланова друштва“ сада су „уговори у вези са друштвом“, регулисани посебним чланом (чл. 15. Закона) и сада их могу закључивати и чланови акционарског друштва, када се називају уговорима акционара (тај институт је проширен). Предмет тих уговора могу бити: посебне обавезе чланова друштва према друштву, права и обавезе чланова друштва у вези са преносом удела или акција, али и начин гласања у скупштини друштва (о одређеним или о свим питањима), начин прерасподеле добити између чланова друштва, начин решавања блокаде у одлучивању и друга питања која су значајна за међусобне односе чланова друштва. Ипак, ти уговори имају облигационо-правно дејство јер делују само између чланова друштва који су уговор закључили (*inter partes*), за разлику од оснивачког акта и статута који имају стварноправно дејство и делују и према трећим лицима (*erga omnes*).¹¹

Детаљније је уређен институт „пробијање правне личности“, наведени су разлози *exempli causa* када ће се нарочито сматрати да постоји злоупотреба друштва. Приговор који се упућује уређењу овог института да, међу набројаним

2 Српско друштво пролази кроз корените промене, мења се привредно окружење у нашој земљи, чији се крајњи резултат може само „антиципирати“. Вид.: М. Миленковић, „Прихватање економских стандарда у области економског права и (антиципиране) културне промене у Републици Србији“, *Етноантрополошки проблеми*, 1/2010, стр. 111–135; доступно на: www.anthroserbia.org/Content/PDF/Articles/milenkovic_ekonomске_kao_kulturne_promene.pdf

3 Проф. О. Рачић у свом чланку „Усаглашавање с правом ЕУ – више од хармонизације“, стр. 679/680, поставља тезу о променама „за нови поглед на свет“, у контексту процеса интеграције Србије у ЕУ и хармонизације домаћих правних прописа са прописима ЕУ.

4 О проширењу ЕУ, придруживању Србије ЕУ, одсуству плана и темпа хармонизације, вид.: Т. Јевремовић Петровић, „Проблеми хармонизације правног система Србије са правним системом ЕУ“, Институт за међународну политику и привреду, Београд 2007, стр. 9–20.

5 Поједини аутори упућују на другачији назив закона – Закон о привредним субјектима, с обзиром на то да су предузетници физичка лица, а никако привредна друштва. Вид.: Н. Цвјетићанин, „Нови Закон о привредним друштвима“, Београд, 2011, доступно на адреси: www.propisi.net/index.php?option=com_content&view=article&id=355&catid=1&Itemid=76, 10. јул 2011.

6 *Ibid.*

7 Закон о привредним друштвима, *Сл. гласник РС*, бр. 125/04, чл. 2.

8 Према одредбама претходног Закона, друштво је могло обављати све законом дозвољене делатности (чл. 5), без обавезе да региструје главну.

9 У упоредном праву постоје и супротна решења, нарочито карактеристична за земље англосаксонског правног система. Вид.: М. Васиљевић, *Компанијско право*, Правни факултет Универзитета у Београду, 2009, стр. 59.

10 Статут је обавезан акт акционарског друштва, за разлику од осталих облика привредних друштава, код којих је само оснивачки акт (одлука или уговор о оснивању) обавезан акт. Измене статута чине се одлуком скупштине или другог органа акционарског друштва.

11 Оснивачки акт и статут, као и њихове измене, обавезно се региструју, сходно одредбама Закона о регистрацији привредних субјеката.

разлозима, нема наведених објективних разлога за злоупотребу¹² чини се оправданим, док приговори да је листа наведених разлога кратка¹³ – не стоје, јер су разлози дати само *exempli causa*, чиме је пружен подстицај развоју судске и пословне праксе.

Јасно је дефинисана разлика између имена и назива друштва, при чему назив представља *differentia specifica* друштва, као један од елемената пословног имена.¹⁴

Пословно име се саставља на ћириличком или латиничком писму (претходни закон: на писму које је у службеној употреби, тј. на ћирилици)¹⁵.

Одредба да друштво више није дужно да употребљава печат у пословним писмима и другим документима друштва свакако представља значајну новину и прекид једне дуге традиције употребе печата и формализма уопште.

Законски заступници су сада изједначени са статутарним заступницима (чл. 31. Закона). Регулисан је и положај пуномоћника по заповлењу, лица која као запослени у друштву раде на пословима чије обављање у редовном пословању подразумева и закључење или испуњење одређених уговора или правних радњи, а појам запосленог је одређен у ширем смислу – не мора бити у радном односу у друштву ако обавља функцију у друштву (чл. 34). Заступник сада може бити и правно лице. Предвиђена су и ограничења овлашћења заступника (чл. 33), а једино ограничење које делује према трећим лицима јесте регистрована обавеза супотписа.

Прокура је детаљније уређена, прокуриста за одређене правне послове мора поседовати посебно пословно пуномоћје (ограничења прокуре).

Имовина је дефинисана у члану 44. Закона (чине је ствари и права у власништву друштва, као и друге ствари и права) како би се направила разлика у односу на нето имовину (капитал) друштва – разлика између вредности имовине и обавеза друштва. Новина је да се улози, који

могу бити новчани и неновчани, изражавају у динарима, за разлику од претходног закона, у којем су улози били изражени у еврима.

У другом делу Закона (Предузетник), делатности којима се предузетник бави јесу све законом дозвољене делатности (укључујући уметничке и старе занате и послове домаће радиности), што представља континуитет са претходним законом, а предузетник може обављати делатност и изван седишта, у складу са законом, што је у Закону дефинисано као издвојено место (чл. 87).

У трећем делу (Правне форме привредних друштава) регулишу се, као и у претходном закону, ортачко друштво (о.д.), командитно друштво (к.д.), друштво са ограниченом одговорношћу (д.о.о.) и акционарско друштво (а.д.).

Код ортачког друштва повећана је заштита поверилаца ортака јер поверилац који има доспело потраживање према ортаку по основу правноснажне и извршне пресуде може да захтева од друштва исплату у новцу онога што би ортак примио у случају ликвидације друштва, до висине вредности свог потраживања. Право на информисање детаљно је регулисано у члану 108. Закона.

Код командитног друштва, командитор и даље нема право да води послове друштва нити може бити заступник, али, изузетно, може да се успротиви предузимању радњи које комплементар предузима ван редовног пословања друштва, а командитору се може дати и прокура, одлуком свих комплементара.

Код друштва са ограниченом одговорношћу, основни капитал износи најмање стотину динара, осим ако је посебним законом предвиђен већи износ основног капитала за друштва која обављају одређене делатности¹⁶. Претходним законом је био предвиђен износ од најмање пет стотина евра у динарској противвредности по средњем курсу (чл. 112). Законом су уређени и зајам и додатни улози. Корпоративни зајам још није институт нашег позитивног права¹⁷ и регулисање корпоративног зајма подводи се под општа правила о сукобу интереса. Од значаја је и члан 154. Закона, у коме је пропи-

12 Приговор изнет у поменутом чланку адвоката Н. Цвјетићанина, доступно на адреси: www.propisi.net/index.php?option=com_content&view=article&id=355&catid=1&Itemid=76, 10. јул 2011.

13 Приговор дат у чланку „Нови Закон о привредним друштвима“, доступно на адреси: <http://www.paragraf.rs/strane/aktuelne-vesti/100111-vest1.html>, 1. јул 2011.

14 Претходни Закон садржао је у члану 17 одредбу: пословно име је назив под којим привредно друштво послује.

15 Вид.: чл. 10. Устава Р. Србије, *Сл. гласник СРЈ*, бр. 98/2006.

16 У радној верзији новог Закона, био је предвиђен износ од стотину хиљада динара. Вид.: www.propisi.net/index.php?option=com_content&view=article&id=355&catid=1&Itemid=76, 10. јул 2011.

17 О разлозима *pro et contra* за увођење корпоративног зајма у правни систем једне земље, вид.: В. Радовић, „О потреби за специфичним правним уређењем корпоративних правних зајмова“, *Анали Правног факултета у Београду*, година LVIII, 2/2010, стр. 108–133; доступно на: www.ius.bg.ac.rs/Anali/A2010-2/Anali%202010-2%20str.%20108-133.pdf, 1. јул 2011.

сана забрана финансијске подршке друштва за стицање удела у друштву.

Једну од највећих новина у новом Закону о привредним друштвима представља могућност избора система управљања (чл. 198 и 326 Закона). Управљање друштвом може бити организовано као једнодомно (монистичко, једнослојно) или дводомно (дуалистичко, двослојно). У случају једнодомног управљања, органи друштва су: скупштина и један или више директора, а у случају дводомног управљања, органи друштва су: скупштина, надзорни одбор и један или више директора. У претходном закону није била предвиђена могућност избора, тј. био је предвиђен једнодомни систем. Ново решење више одговара земљама европскоконтиненталног права¹⁸.

Укида се најважнија подела акционарских друштава на отворена и затворена. Систем управљања акционарским друштвом, као и друштвом са ограниченом одговорношћу, може бити једнодоман или дводоман. Поступак утврђења тржишне вредности акција, детаљно је регулисан (чл. 259 Закона). Такође, емисиона цена акција, која представља вредност по којој се издају акције, детаљно је регулисана у чл. 260. Неновчани улози у акционарско друштво, као и у друштво са ограниченом одговорношћу, могу бити само ствари и права, а минимални основни капитал за акционарско друштво сада износи три милиона динара.

Четвртим делом (СТИЦАЊЕ И РАСПОЛАГАЊЕ ИМОВИНОМ ВЕЛИКЕ ВРЕДНОСТИ) уређено је стицање, односно располагање имовином на било који начин, нарочито куповина, продаја, закуп, размена, успостављање заложног права и хипотеке, закључење уговора о кредиту и зајму, давање јемства и гаранција, предузимање било које друге радње којом настаје обавеза за друштво, као и поступак и последице оваквог стицања, односно располагања (чл. 470–47. Закона).

У петом делу (ПОСЕБНА ПРАВА НЕСАГЛАСНИХ АКЦИОНАРА) уређени су поступак остваривања права на откуп акција и судска заштита права несагласних акционара, када несагласни акционар може поднети тужбу суду и тражити одређене исплате: исплату разлике до пуне вредности његових акција најкасније у року од

30 дана од дана извршења делимичне исплате или исплату пуне вредности његових акција најкасније у року од 30 дана од истека рока за извршење исплате, под законом прописаним условима.

Шести део (ПРОМЕНА ПРАВНЕ ФОРМЕ) садржи одредбе које су биле уређене делом о реорганизацији привредног друштва, заједно са статусним променама. Детаљније су одредбе о припреми аката и докумената у вези са променом правне форме, при чему је узета у обзир и могућност друштва да изабере систем управљања (чл. 479 Закона).

У седмом делу (СТАТУСНЕ ПРОМЕНЕ) приметна је нова врста статусних промена – издвајање (чл. 489 Закона), која подразумева да се друштво може поделити тако што ће пренети део своје имовине и обавеза на: једно или више новооснованих друштава, или једно или више постојећих друштава, или једно или више постојећих друштава (мешовито издвајање). Сходно томе, врсте издвајања су: издвајање уз оснивање, издвајање уз припајање и мешовито издвајање. Од посебне важности су и одредбе о заштити трећих лица (заштита поверилаца, ималаца обвезница и других дужничких хартија од вредности, заштита ималаца посебних права).

У осмом делу (ПРИНУДНИ ОТКУП АКЦИЈА И ПРАВО НА ПРОДАЈУ АКЦИЈА) уређују се услови за принудни откуп, поступак побијања одлуке о принудном откупу, право на продају акција, а у деветом делу (ЛИКВИДАЦИЈА ДРУШТВА) новину представља институт принудне ликвидације, која се покреће у Законом прописаним разлозима (чл. 546 Закона), а над друштвом у принудној ликвидацији може се увести и стечај.

Део десети (ПОВЕЗИВАЊЕ ПРИВРЕДНИХ ДРУШТАВА) садржи чланове којима се уређују концерн, холдинг и друштва са узајамним учешћем (cross-holding), као и уговоре о контроли и управљању: појам, закључивање, измене и престанак.

Огранак привредног друштва детаљно је уређен у једанаестом делу. Према Закону, огранак и даље нема својство правног лица, а дефинише се као издвојени организациони део привредног друштва посредством кога друштво обавља делатност у складу са законом (чл. 567 Закона). Посебно су истакнуте специфичности огранка страног привредног друштва, а Закон регулише представништво страног привредног друштва, што такође представља новину.

18 О корпоративном управљању у развијеним земљама, англосаксонском и европском, вид.: М. Козлик, „Проблеми заживљавања корпоративног управљања у привредама у транзицији, са посебним освртом на стање у Републици Српској“, магистарски рад, Бањалука, 2009, стр. 75–96; доступно на адреси: www.apeiron-uni.eu/centar/Radovipdf/radovinovi/MicaKozlik.pdf

Одредбама у дванаестом делу (Пословна удружења) чини се повратак на институт пословних удружења, која се дефинишу као правна лица која оснивају два или више привредних друштава или предузетника, ради постизања заједничких интереса, а било је уређено Законом о предузећима.¹⁹

Тринаести део (Казнене одредбе) односи се на кривична дела (давање неистините изјаве, закључење правног посла или предузимање радње у случају постојања личног интереса, повреде дужности избегавања сукоба интереса и поступање у складу са ограничењима овлашћења за заступање), привредне преступе и прекршаје.

У последњем, четрнаестом делу регулисане су прелазне и завршне одредбе, којима се предвиђа обавеза постојећих друштава да ускладе свој капитал са одредбама Закона до почетка његове примене, тј. до 1. фебруара 2012. године, осим одредбе да је јавно акционарско друштво дужно да омогући давање пуномоћја за гласање електронским путем (чл. 344 ст. 9) и одредбе по којој ће се новчаном казном од двеста хиљада до два милиона динара казнити за привредни преступ привредно друштво које је јавно акционарско друштво ако не поступи у складу са наведеним чланом (чл. 586 ст. 1 т. 8. Закона).

Усвајањем новог Закона о привредним друштвима, настављен је развој домаћег правног система у области уређивања положаја привредних друштава и предузетника, тако што је ова област уређена потпуније, прецизније и правилније. Уочене неправилности покушавају се исправити, уз истовремено усклађивање са директивама ЕУ. Законодавац при том делује едукативно, објашњавајући поједине институте веома детаљно, понављајући извесне одредбе више пута, али и усвајајући захтеве праксе, које је препоручљиво узети у обзир при нормирању одређене области. Ипак, да ли се детаљнијим уређењем заштите поверилаца, увођењем електронског начина комуникације, увођењем могућности промене система управљања и другим новим одредбама, али и изменама постојећих, могу постићи жељени резултати, показате време.

¹⁹ Према одредбама члана 419 Закона о предузећима (Сл. лист СРЈ, бр. 29/96), пословно удружење могла су основати два или више предузећа, односно предузетника, ради унапређивања сопственог привређивања и усклађивања своје делатности.

Rada Mirić

New Serbian Company Law adopted

*One of the most important legislation for the Serbian economy, the new Company Law, was adopted on 26th May 2011, by the Serbian Parliament. This Law, which will come into force on 1st February 2012, represents a very significant step to further development of economic relations in Serbia. It is an attempt to round and harmonize the all legal acts that are relevant for an optimal economy functioning. New law is also part of further harmonization of national law with *acquis communautaire* as a fulfillment of the legal conditions laid down by Stabilisation and Association Agreement with EU.*

ПРИКАЗ ЗАКОНА О ИЗМЕНАМА И ДОПУНАМА ЗАКОНА О ИНВЕСТИЦИОНИМ ФОНДОВИМА

Светислав Јанковић

Почетком јула 2009. године Народна скупштина Републике Србије усвојила је Закон о изменама и допунама Закона о инвестиционим фондовима (Службени гласник РС, бр. 51/09 – даље ЗИДЗИФ). Иако је само три године раније донесен Закон о инвестиционим фондовима (Службени гласник РС, бр. 46/06 – даље ЗИФ), као пионирски подухват увођења института инвестиционих фондова¹ на финансијско тржиште Републике Србије, српски законодавац је одлучио да преиспита своја иницијално донета решења. Мада Закон о изменама и допунама Закона о инвестиционим фондовима није квантитативно велик, он ипак садржи неке суштинске промене Закона о инвестиционим фондовима (2006). Кључне промене се налазе, пре свега, у материји ограничења улагања, и то како на страни имовине самог инвестиционог фонда, тако и на страни имовине чланова фонда и друштва за управљање. Други део новина уведених ЗИДЗИФ-ом претежно је процедуралне природе, регулишући на другачији начин разне типове рокова у „животу“ једног инвестиционог фонда.

¹ Инвестициони фонд је својеврстан посредник на финансијском тржишту, путем кога се прикупљају и инвестирају прикупљена новчана средства у различите врсте имовине на принципима сигурности пласмана, дисперзије ризика и профитабилности.

1. Ограничења улагања

1.1. Ограничења улагања имовине инвестиционог фонда

Законом о изменама и допунама Закона о инвестиционим фондовима уведено је неколико новина на плану улагања имовине инвестиционог фонда.

Прво, од сада ће се имовина инвестиционог фонда моћи улагати и у инвестиционе јединице отвореног инвестиционог фонда². Међутим, пошто је општи принцип инвестиционих фондова – дисперзија ризика,³ који се остварује у више мањих улагања у хартије од вредности⁴ различитих издавалаца, тако је и инвестирање у инвестиционе јединице отвореног инвестиционог фонда ограничено на 20% имовине инвестиционог фонда који улаже⁵. И не само то. Ограничење постоји и у погледу инвестиционих јединица у које се улаже, тако што се не може улагати у инвестиционе јединице отвореног инвестиционог фонда којим управља исто друштво за управљање које управља имовином инвестиционог фонда који улаже. Овим законодавним решењем се хтео следити тренд у регулативи Европске уније (ЕУ), али регулатива ЕУ ипак није до краја достигнута. Наиме, Директива ЕУ из 2009. године⁶ изузетно допушта и улагање у инвестиционе јединице инвестиционог фонда којим управља исто друштво за управљање, под условом да чланови инвестиционог фонда – улагача дају изричито одобрење за такво улагање.

Друго, имовина инвестиционог фонда више се неће моћи улагати у уделе ортачког и командитног друштва. Оправдање за ову промену у регулативи можда би се могло наћи у

самом појму и смислу инвестиционог фонда према директивама ЕУ, према којим се имовина инвестиционог фонда улаже, у принципу, у преносиве хартије од вредности (енг. *transferable securities*)⁷. Јасно је, дакле, зашто се не може улагати у уделе ортачког и командитног друштва. Ови типови привредних друштва представљају друштва лица у којима се удели не могу тако слободно преносити, као што је то случај са уделима у друштвима капитала.⁸

Треће, и до 20% имовине инвестиционог фонда може се улагати у уделе друштва са ограниченом одговорношћу.⁹ Имајући у виду општи лимит од 10% имовине инвестиционог фонда улагача да улаже у ХоВ једног издаваоца, лимитом постављеним за улагање у уделе друштва са ограниченом одговорношћу, наизглед се поставља извесна неравнотежа. Но, она је само привидна, јер удели друштва са ограниченом одговорношћу не представљају хартије од вредности и као такви не могу прејакно да утичу на тржишна збивања и ризике.

Конечно, четврто, ЗИДЗИФ-ом дата је могућност тек формираном фонду да прекорачи задате лимите ограничења улагања имовине у првих шест месеци свога постојања.¹⁰ Штавише, односни члан ЗИДЗИФ-а уводи институт „случајева поремећаја на тржишту“ када Комисија за хартије од вредности може дискреционо да одлучи да ли треба да даје и дуже рокове конкретном инвестиционном фонду за усклађивање са лимитима ограничења улагања. Овакав, повлашћен режим тек формираног инвестиционог фонда наш законодавац је преузео из Директиве из 1985. године.¹¹

1.2. Ограничења намењена друштву за управљање

Уносећи промене у ЗИФ, ЗИДЗИФ уводи и неке промене на плану усмеравања активности друштва за управљање.

Прво, ЗИДЗИФ прокламује правило путем кога друштву за управљање забрањује да стиче непосредно или посредно преко трећих лица учешће у управљању и/или капиталу других правних лица, осим ако је то односним за-

2 ЗИДЗИФ, чл. 7.

3 Н. Јовановић, *Берзанско право*, Београд 2009, стр. 158.

4 Хартије од вредности (даље: ХоВ) представљају писмене исправе путем којих се њихов издавалац обавезује да њиховом законитом имаоцу испуни обавезу уписану на њима. Савремена трговина све више подстиче дематеријализацију (нарочито серијских) ХоВ, због које се оне више не издају писменом облику, већ у електронском. Постоји општа сагласност да су следеће особине кључне за квалификацију неке исправе хартијом од вредности: формалност, инкорпорисаност, везаност инкорпорисаног права за форму за коју се везује и преносивост. Више у: Мирко Васиљевић, *Трговинско право*, 9. издање, Београд 2006, стр. 353.

5 ЗИДЗИФ, чл. 8.

6 *Directive 2009/65/EC of the European Parliament and of the Council of 13 July 2009 on the coordination of laws, regulations and administrative provisions relating to undertakings for collective investment in transferable securities (UCITS)* – даље Директива из 2009. године, чл. 12. 2.(а).

7 *Council Directive 85/611/EEC of 20 December 1985 on the coordination of laws, regulations and administrative provisions relating to undertakings for collective investment in transferable securities (UCITS)* – даље Директива из 1985. године; ЗИДЗИФ, чл. 7.

8 М. Васиљевић, *Компанијско право*, 2. издање, Београд 2007, стр. 64.

9 ЗИДЗИФ, чл. 8.

10 ЗИДЗИФ, чл. 9.

11 Директива из 1985, чл. 26. (1).

коном у неком случају дозвољено. Тиме се желео постићи ефекат онемогућавања друштва за управљање да дође у сукоб интереса, тако што би било разапето у заштити интереса више различитих привредних субјеката (јединица). Законом дозвољени изузетак када друштво за управљање може имати учешће у капиталу/управљању неког другог правног лица, треба тражити, пре свега, у примеру када исто друштво за управљање има учешће у капиталу/управљању у више затворених инвестиционих фондова или, пак, у једном отвореном инвестиционом фонду и једном (или више) затворених инвестиционих фондова.¹² Ова аргументација вуче основ из саме законске дефиниције затвореног инвестиционог фонда, према којој је он отворено акционарско друштво, што нужно значи да је и правно лице.¹³

Друго, ЗИДЗИФ-ом се уводи решење којим се друштву за управљање омогућава стицање инвестиционих јединица/акција отвореног/затвореног инвестиционог фонда у износу до 20% нето вредности имовине конкретног инвестиционог фонда (којим оно управља)¹⁴. Ово решење је крајње амбивалентно, јер је постизањем циља ради којег је уведена могућност стицања учешћа у инвестиционом фонду, којим, иначе, управља друштво за управљање, негирана могућност постизања циља независности и одвојености интереса друштва за управљање и инвестиционог фонда којим управља. Но, ако се мало дубље размотри, можда и нема тако велике међусобне неспојивости претходно поменутих циљева. Ако се покуша направити аналогија од смера акционарског друштва и његове управе ка инвестиционом фонду и његовом друштву за управљање, онда се може јасније сагледати оправданост новоуведеног решења, којим се друштву за управљање даје могућност стицања учешћа у конкретном инвестиционом фонду. Наиме, у теорији компанијског права почиње да се пробија став о методу „стратегije интереса“ као једном од решења првог агенцијског проблема (постоји на релацији привредни субјект – његова управа).¹⁵ Метода „стратегije интереса“, заправо, значи испреплетаност и измешаност интереса привредног субјекта и његове управе. То даље, на неки начин, повећава бригу управе за привредни субјект којим управља. Јер, у крајњу руку, та конкретна уп-

рава не управља само туђом имовином, него делимично и својом уколико има учешћа у капиталу привредног субјекта којим управља. Слично би се могло тврдити и када је реч о инвестиционим фондовима. Уколико би друштво за управљање искористило могућност дати у ЗИДЗИФ-у да стекне учешће у капиталу у инвестиционом фонду којим управља, утолико би се то друштво за управљање учинило самоодговорним, јер не би више „бринуло“ (управљало) само о туђој имовини, него и о својој (коју представља учешће у имовини односног инвестиционог фонда).

Треће, ЗИДЗИФ-ом је уведена новина кадровско-организационе природе – друштво за управљање дужно је да ангажује најмање једног портфолио менаџера. Тиме се мења члан 8 став 1 ЗИФ-а којим је било прописано да је друштво за управљање било дужно да ангажује најмање по једног портфолио менаџера за сваки инвестициони фонд којим управља. Образложење за новоуведени, повољнији режим за друштва за управљање треба тражити у неразвијености самог института инвестиционог фонда у Србији, као и њиховој малобројности. На тај начин би се знатно уштедело у економском смислу. Истовремено се побољшава управљачка оспособљеност друштава за управљање јер она сада нису дужна да по сваку цену упошљавају портфолио менаџере сумњивог знања, репутације и искуства, него могу ангажовати једног менаџера ваљаног знања и сачекати да се квалитетни кадрови одшколују паралелно са развојем српског тржишта инвестиционих фондова.

1.3. Ограничења у стицању инвестиционих јединица члана фонда

ЗИДЗИФ подиже лествицу лимита у стицању инвестиционих јединица чланова конкретног инвестиционог фонда на ниво са пређашњих 10% (решење ЗИФ-а) на нових 20%¹⁶. Објашњење ове промене у регулативи треба тражити највише у приликама које постоје на финансијском тржишту у Србији, а које се односе на инвестирање. Тренутне околности су такве да инвестициони фондови нису популарни међу средњим и нижим слојевима српског становништва, а ЗИФ је онемогућавао оне малобројне да уложе онолико колико желе. Због тога је ЗИДЗИФ направио компромис између врховног принципа инвестиционих фондова – дисперзије ризика и жеље малобројних српских инвеститора да улажу у инвестиционе фондове. Тај компромис је нађен на 20% имовине инвестиционог фонда које може стећи један његов члан.

12 ЗИФ, чл. 5. ст. 5.

13 ЗИФ, чл. 58. ст.1.

14 ЗИДЗИФ, чл. 1. Иста могућност се даје и у погледу приватног фонда. Види ЗИДЗИФ, чл.19.

15 М. Васиљевић, „Корпоративно управљање и агенцијски проблеми“, I део, *Анали Правног факултета у Београду*, стр. 11.

16 ЗИДЗИФ, чл. 14. ст. 1.

2. Ограничење задуживања инвестиционог фонда

ЗИФ је преузео решење од Директиве из 1985. године, према коме инвестициони фонд, у принципу, не би требало да се задужује према трећима, посредством свог друштва за управљање, као и да је изузетно дозвољено привремено задужити инвестициони фонд у сврху појачања ликвидности највише у износу до 10% вредности имовине односног фонда.¹⁷ У ЗИДЗИФ-у је промењен овај режим задуживања како у погледу лимита до кога се може задужити, тако и у погледу рока и метода задуживања. Тако је према овом закону дозвољено задуживати инвестициони фонд са роком отплате и до 360 дана, а повећањем рока повећава се и лимит до кога се инвестициони фонд може задуживати – сада је то до 20% вредности имовине инвестиционог фонда.¹⁸

3. Новине у погледу рокова које се уводе ЗИДЗИФ-ом

Могло би се тврдити да су новоуведена решења у погледу рокова најоправданија од свих новина уведених ЗИДЗИФ-ом, јер представљају одраз директног суочавања српских правника са применом младог института какви су инвестициони фондови. Новина је неколико.

Прво, скраћен је рок у оквиру кога је друштво за управљање дужно да обавести чланове инвестиционог фонда о променама правила пословања и других општих аката, и то са постојећих 30 дана на новоуведених 15 дана.¹⁹

Друго, чланом 5 ЗИДЗИФ-а мења се члан 25 став 5 ЗИФ-а на тај начин што се брише одредница о роковима у односном ставу. Помењутим чланом ЗИФ-а нормирају се обавезе Комисије за хартије од вредности у случају када одлучује о давању дозволе за рад друштву за управљање. По ранијој верзији става 5 (ЗИФ), Комисија је могла да одреди рок за употпуњавање захтева (за издавање дозволе за рад) до највише осам дана. Према новој верзији по-

менутог става (ЗИДЗИФ), Комисија више није ограничена у погледу одређивања дужине рока за употпуњавање поднеска друштва за управљање, већ по својој слободној процени може одредити и рок дужи од осам дана.

Треће, уводи се прецизност у начину рачунања рока од пет дана за откуп инвестиционих јединица члана фонда, а од стране фонда. Променом уведеном ЗИДЗИФ-ом тај рок сада износи пет радних дана, што значајно доприноси правној сигурности и избегавању потенцијалних спорова.²⁰

Конечно, ЗИДЗИФ-ом се жели убрзати процедура примопредаје дужности са друштва за управљање на „кастоди“ банку када је друштву за управљање одузета дозвола за рад, као и у случају када једна „кастоди“ банка уступа дужности другој „кастоди“ банци у погледу конкретног фонда. У оба случаја, наведени рок је осам дана по ЗИФ-у, док по новом режиму, режиму ЗИДЗИФ-а тај рок истиче наредног дана по догађању поменуте ситуације.²¹

Svetislav Janković

Review of the Law amending Law on Investment Funds

In this paper author tried to explain and justify substantial changes in The Law of investment funds of 2006, which Serbian Parliament enacted in middle of 2009 by the way of Amendment act. Although the Amendment act is not big in quantitative sense, the solution which it brings is significant for future legal life of Serbian investment funds. It should be mentioned, that now investment company may invest in investment fund in which it serving duty of governance. Also, the Amendment act of 2009 stipulates that property of investment fund can freely invest, considering the scope of invested property and sorts of assets in which it can invest. As one of the reasons for which The Law of investment funds is amended and changed, author find in implementing EC directives in Serbian legislature, especially in the first and last EC directive which regulate investment funds. The EC directive deals with investment funds is Council Directive 85/611/EEC of 20 December 1985 on the coordination of laws, regulations and administrative provisions relating to undertakings for collective investment in transferable securities (UCITS) and the last is Directive 2009/65/EC of the European Parliament and of the Council of 13 July 2009 on the coordination of laws, regulations and administrative provisions relating to undertakings for collective investment in transferable securities (UCITS). In the end of review it has been explained the novelties regarding the terms.

17 ЗИФ, чл. 49 ст. 1, Директива из 1985, члан 36. Треба напоменути да се у односној директиви не помиње стриктни рок отплате дуга путем кога се инвестициони фонд задужује, него се државама чланицама ЕУ оставља да се ускладе спрам својих потреба и интереса у оквир „привремености“ (енг. *temporary basis*) предметне трансакције. У нашем ЗИФ-у поменута привременост се изражава као конкретан рок од 90 дана.

18 ЗИДЗИФ, чл. 16.

19 ЗИДЗИФ, чл. 4.

20 ЗИДЗИФ, чл. 15.

21 ЗИДЗИФ, чл. 18. и чл. 20.

ПРИКАЗ ЗАКОНА О ТРЖИШТУ КАПИТАЛА

Ранко Совиљ

У оквиру реформе финансијског сектора, Народна скупштина Републике Србије усвојила је нови Закон о тржишту капитала (Службени гласник РС, бр. 31/2011) 5. маја 2011. године. Овај закон је ступио на снагу осмог дана од објављивања у Службеном гласнику РС, а примењиваће се по истеку шест месеци од дана његовог ступања на снагу. Као основни циљеви доношења овог закона истичу се заштита инвеститора, обезбеђење праведног, ефикасног и транспарентног тржишта капитала и смањење системског ризика на тржишту капитала.

Нови закон о тржишту капитала настао је као резултат вишемесечних анализа тренутно стања на финансијском тржишту, сагледавања постојећих проблема у његовом бржем развоју и функционисању, као и потреба његових учесника за одређеним изменама које треба да допринесу да се ова област уреди на одговарајући и савременији начин. С обзиром на то да Република Србија усаглашава своје прописе са правом Европске уније, али и због тежње привредних субјеката као учесника на финансијском тржишту да се домаће тржиште капитала учини атрактивним како домаћим, али још важније страним инвеститорима, указала се потреба за доношењем овог закона. Закон о тржишту капитала у великој мери се ослања на директиве Европске уније из ове области.¹

За разлику од закона о тржишту хартија од вредности и других финансијских инструмената, Закон о тржишту капитала (Закон) незнатно је обимнији – има 305 чланова расподељених у 15 поглавља.

¹ *Directive 2004/39/EC of the European Parliament and of the Council of 21 April 2004 on markets in financial instruments – MiFID; Directive 2004/109/EC of the European Parliament and of the Council of 15 December 2004 on the harmonization of transparency requirements in relation to information about issuers whose securities are admitted to trading on a regulated market and amending Directive 2001/34/EC; Directive 2003/71/EC of the European Parliament and of the Council of 4 November 2003 on the prospectus to be published when securities are offered to the public or admitted to trading and amending Directive 2001/34/EC; Directive 2003/6/EC of the European Parliament and of the Council of 28 January 2003 on insider dealing and market manipulation; Directive 97/9/EC of the European Parliament and of the Council of 3 March 1997 on investor-compensation schemes.*

У првом поглављу (Основне одредбе) дате су дефиниције најважнијих института, које су у потпуности усклађене са директивама ЕУ, као што су финансијски инструменти, преносиве хартије од вредности, инвестиционе и додатне услуге, инвестиционо друштво, инвестициони савет, препорука, професионални клијент, организатор тржишта, регулисано тржиште, мултилатерална трговачка платформа, ОТЦ тржиште, квалификовани инвеститор, контрола, јавна понуда. У члану 2 Закона дефинише се мултилатерална трговачка платформа (МТП) као мултилатерални систем који организује, односно којим управља организатор тржишта или инвестиционо друштво и који омогућава и олакшава спајање интереса трећих лица за куповину и продају финансијских инструмената у складу са његовим обавезујућим правилима и на начин који доводи до закључења уговора. ОТЦ тржиште је секундарно тржиште за трговање финансијским инструментима које не мора да има организатора тржишта и чији систем трговања, подразумева преговарање између продавца и купца финансијских инструмената са циљем закључења трансакције. Такође, таксативно је наведена листа финансијских инструмената и инвестиционих услуга.²

У другом поглављу Закона наводе се основна обележја финансијских инструмената. И нови закон, као и претходни, остаје на становишту обавезе издавања и нуђења финансијских инструмената у дематеријализованој форми. Законом се прописују битни елементи дематеријализованих акција, обвезница и осталих финансијских инструмената³.

У трећем поглављу (Јавна понуда, укључење у трговање и изузеци) исцрпно је приказана јавна понуда и усклађена са изузецима од обавезе објављивања проспекта за јавну понуду као у директиви ЕУ о проспекту који се објављује приликом јавне понуде хартија од вредности. На потпуно нов начин, Закон је прописао одредбе које се односе на валидност проспекта. Проспект за упућивање јавне понуде или укључења у трговање на регулисано тржиште или МТП валидан је 12 месеци након објављивања, под условом да је проспект допуњен, по потреби додатком проспекта с новим информацијама о издаваоцу и хартијама од вредности које ће бити у јавној понуди или укључене на регулисано тржиште или МТП. То подразумева издавање хартија од вредности у току 12 месеци само на основу једног проспе-

² Закон о тржишту капитала, *Службени гласник РС*, бр. 31/2011, чл. 2.

³ Закон о тржишту капитала, чл. 6–8.

кта, чије објављивање одобрава Комисија за хартије од вредности. Тиме је поједностављена процедура, и омогућена уштеда трошкова. Још једна новина је постојање подељеног проспекта. Обавезни елементи проспекта који је састављен из више посебних докумената су документ о регистрацији који садржи информације о издаваоцу; документ о хартијама од вредности који садржи информације о хартијама које се налазе у јавној понуди или ће бити укључене на регулисано тржиште, односно МТП; скраћени проспект.⁴ У овом делу такође је детаљно приказан и статус квалификованих инвеститора, у смислу навођења правних лица која тај статус добијају самим ступањем на снагу закона (нпр. Република Србија, аутономне покрајине и јединице локалне самоуправе, Народна банка Србије, међународне и наднационалне институције итд.), али и друга правна лица која морају да испуне најмање два од следећих услова према годишњем финансијском извештају: да им је просечан број запослених током пословне године већи од 250; да им укупна имовина износи преко 43 милиона евра у динарској противвредности; да им годишњи приход премашује износ од 50 милиона евра у динарској противвредности.⁵

У четвртој поглављу уређено је секундарно трговање хартијама од вредности. Овим законом извршена је реорганизација досадашњег финансијског тржишта у односу на Закон о тржишту хартија од вредности и других финансијских инструмената из 2006. године. Напуштен је појам организовано тржиште, који је иначе непознат у законодавствима ЕУ, а уведено је регулисано тржиште, мултилатерална трговачка платформа, ОТЦ тржиште⁶. Регулисано тржиште је мултилатерални систем који организује, односно којим управља организатор тржишта и који омогућава и олакшава спајање интереса трећих лица за куповину и продају финансијских инструмената, на начин који доводи до закључења уговора. Прописује се да регулисано тржиште мора имати бар један сегмент за трговање акцијама које је организовано као листинг. Као ново место трговања уводи се мултилатерална трговачка платформа, коју организује, односно којом управља организатор тржишта или инвестиционо друштво и које олакшава спајање интереса трећих лица за куповину и продају финансијских инструмената у складу са његовим обавезујућим правилима и на начин који доводи до закључења угово-

ра⁷. МТП мора имати организатора тржишта који може бити инвестиционо друштво. За обављање делатности неопходна је дозвола Комисије и мултилатерални систем који води сучељавању понуде и потражње. Такође, прописани су услови које регулисано тржиште и МТП морају испунити у погледу транспарентности пре и после трговања, као и обавезе извештавања о трансакцијама.

Још једна новина односи се на услове под којима се јавно друштво може искључити са регулисаног тржишта, односно МТП. У питању је откуп акција од несагласних акционара, када јавно друштво трочетвртинском већином свих акционара одлучи да се искључи са регулисаног тржишта, односно МТП. Несагласним акционарима издавалац је у обавези да понуди исплату одговарајуће накнаде у замену за акције. Оваква опција изласка са тржишта постоји само за јавна друштва која имају мање од 10.000 акционара и за чије акције не постоји интерес на тржишту.

У Закону о тржишту капитала напуштено је начело концентрације за дужничке хартије од вредности, које је подразумевало да постоји једно централно место на коме се сучељавају понуда и потражња ових хартија. Предвиђено решење омогућава слободно трговање дужничким хартијама од вредности, с обзиром на то да се може обављати истовремено на регулисаном тржишту, МТП, ОТЦ тржишту или купопродајним уговорима.

Поглавље које се односи на дужности извештавања јавних друштава о свом пословању побољшано је ради ефикаснијег, транспарентнијег и истинитог извештавања јавности, са циљем да допринесе већој заштити инвеститора. Финансијско извештавање јавних друштава усклађено је са Директивом ЕУ о транспарентности. У складу са овом директивом скраћени су временски периоди у којима се достављају финансијски извештаји. Обавеза објављивања годишњих финансијских извештаја са извештајем ревизора је до 30. априла текуће године, а полугодишњих неревидираних извештаја у року од 60 дана од завршетка првог полугодишта. Јавно друштво чијим се хартијама од вредности тргује на листингу регулисаног тржишта дужно је да објави квартални извештај у року од 45 дана по завршетку сваког тромесечја. За издаваоце чије су хартије од вредности укључене на сегмент регулисаног тржишта који није листинг, прописује се обаве-

4 Закон о тржишту капитала, чл. 17.

5 Закон о тржишту капитала, чл. 14.

6 Више о томе: Директива MiFID.

7 Закон о тржишту капитала, чл. 2, Directive 2004/39/EC of the European Parliament and of the Council of 21 April 2004 on markets in financial instruments, article 4.

за полугодишњег извештавања. За издаваоце чије су хартије укључене на МТП прописује се обавеза достављања годишњих финансијских извештаја.⁸

У поглављу које носи назив Злоупотребе на тржишту, регулише се забрана манипулативних, непоштених, и осталих недозвољених радњи везаних за куповину и продају хартија. Дата је дефиниција инсајдерске информације, круг лица која поседују такву информацију и њихова одговорност. Одредбе овог поглавља Закона уређене су у складу са Директивом ЕУ о тржишним злоупотребима. У закону се први пут регулише препорука. Препорука се дефинише као истраживање или друга информација којом се изричито или прећутно препоручује или предлаже стратегија улагања у погледу једног или више финансијских инструмената, односно издавалаца финансијских инструмената, укључујући свако мишљење о тренутној или будућој вредности и цени тих инструмената намењених дистрибуционом каналу или јавности. Давалац препорука је физичко или правно лице које израђује или дистрибуира препоруке при обављању своје професије или своје пословне делатности, а дистрибуциони канал је канал путем којег информација постаје јавно доступна или ће приступ информацијама имати велики број лица.⁹

Овим законом је регулисан један потпуно нови институт – Фонд за заштиту инвеститора. Фонд обавља делатност у сврху заштите инвеститора, односно клијената, чија су средства или финансијски инструменти изложени ризику у случају стечаја инвестиционог друштва, кредитне институције или друштва за управљање који обављају услуге или активности предвиђене овим законом. Фонд нема својство правног лица, њега организује и њиме управља правно лице које је добило дозволу од Комисије. Чланство у фонду је обавезно за инвестиционо друштво које је овлашћено да држи новчана средства клијената, кредитну институцију и друштво за управљање. Иницијални допринос фонда износи 5.000 евра у динарској противвредности. Потраживања клијената осигурана су до вредности од 20.000 евра у динарској противвредности по клијенту члана Фонда¹⁰. Тиме је створена могућност за одговорније и стабилније пословање лиценцираних субјеката на тржишту капитала, као и већу заштиту интереса инвеститора.

За разлику од закона о тржишту хартија од вредности из 2006. године, у коме је брокерско-

дилерско друштво дефинисано као привредно друштво које се, под појачаним државним надзором, бави трговином вредносницама као својом искључивом делатношћу,¹¹ у новом закону се дефинише као инвестиционо друштво у чије редовне активности спада пружање једне или више инвестиционих услуга трећим лицима, тј. професионално обављање једне или више инвестиционих активности.¹² Овим законом повећан је ниво потребног минималног капитала у складу са инвестиционим услугама и активностима које инвестиционо друштво пружа од 125.000 до 730.000 евра у динарској противвредности, са циљем заштите инвеститора. Такође, предвиђена је обавеза инвестиционих друштава да управљају ризицима, да идентификују и процењују ризике којима су изложени у свом пословању. У Закону се наводи широка лепеза ризика којима је инвестиционо друштво изложено: тржишни ризици, кредитни ризик, ризик ликвидности, оперативни ризик, ризик изложености према једном лицу или групи повезаних лица. У Закону се прописује обавеза банкама које врше неку од основних инвестиционих услуга и активности да морају бити овлашћене од Комисије и да имају посебан организациони део. Прописано је и да овлашћена банка не може обављати послове организатора тржишта.

Законом је регулисан и Централни регистар. Прописана је делатност, организација, обавезе у погледу клиринга и салдирања, као и пренос права из хартија и упис права трећих лица, услови за чланство и начин извештавања.¹³

Осим усаглашавања са поменутиим директивама ЕУ, новим Законом се постиже и висок степен усаглашености са *IOSCO* принципима,¹⁴ пре свега да је Комисији за хартије од вредности као надзорном органу дат потребан степен самосталности и независности. Проширене су мере које Комисија треба да спроводи у поступку надзора, са циљем да обезбеди квалитетније и ефикасније спровођење неопходних активности и допринесе успостављању потребног интегритета овог надзорног органа. Приметно је и то да је законодавац на крају сваког поглавља прописао одговарајуће одредбе које се односе на мере и активности које Комисија предузима и примењује у поступку надзора у оквиру одређене области.

11 Закон о тржишту хартија од вредности и других финансијских инструмената, *Службени гласник РС*, бр. 47/2006, чл.123. Више о томе: Н. Јовановић, *Берзанско право*, Београд 2009, стр. 115.

12 Закон о тржишту капитала, чл. 2, тачка 5.

13 Закон о тржишту капитала, чл. 215–238.

14 Доступно на адреси: <http://www.iosco.org/library/pubdocs/pdf/IOSCPD154>

8 Закон о тржишту капитала, чл. 50–54.

9 Закон о тржишту капитала, чл. 87.

10 Закон о тржишту капитала, чл. 134–140.

У претпоследњем поглављу (Казнене одредбе) закон прописује кривична дела, привредне преступе и прекршаје. Законом су прописана следећа кривична дела: забрана манипулације на тржишту; коришћење, откривање и препоручивање инсајдерских информација и неовлашћено пружање инвестиционих услуга.¹⁵

Као замерка новом закону може се приговорити сувишна употреба англизама, упркос постојању домаћих израза. Као спорно решење у закону могу се поменути институти који су први пут уведени у наш правни живот, с обзиром на недовољно развијену пословну праксу.

Узимајући у обзир основне циљеве закона, а то су заштита инвеститора, обезбеђење праведног и ефикасног тржишта капитала, као и смањење системског ризика на тржишту, законодавац је имао намеру да на савремен и свеобухватан начин, у складу са домаћом и међународном регулативом из ове области, уреди трговање хартијама од вредности јавних друштава, оснивање и пословање овлашћених учесника на тржишту, да обезбеди транспарентније, сигурније функционисање самог тржишта капитала, као и да обезбеди адекватан надзор надлежних органа у поступку примене закона. Међутим, не улазећи у дубљу полемику, крајњи ефекти овог закона видеће се у примени.

Ranko Sovilj

Review of the New Capital Market Act

As a part of the reform of the financial sector, the Serbian National Assembly passed a new Capital Market Act in May 2011. This act will come into force a eight days from their adoption. The act contains the norms which regulate capital market and establish the rules which the subject on capital market must abide. There a several reasons behind the passing of this new act. First and most important is to protect investors in capital market, then to provide efficiency and transparency of capital market, and to reduce systematic risk on the markets. For the first time, this act regulates some institutes which until now have been unregulated like regulated market, multilateral trading platforms, OTC market, recommendation, Fund for protect investors. The Capital Market Act is also harmonized with the European Union legislation (Directive 2004/39/EC on markets in financial instruments – MiFID, Directive 2004/109/EC on the harmonization of transparency requirements in relation to information about issuers whose securities are admitted to trading on a regulated market, Directive 2003/71/EC on the prospectus to be published when securities are offered to the public or admitted to trading, Directive 2003/6/EC on insider dealing and market manipulation, Directive 97/9/EC on investor-compensation schemes).

15 Закон о тржишту капитала, чл. 281–283.

ОВЛАШЋЕЊА И НАДЛЕЖНОСТИ КОМИСИЈЕ ЗА ХАРТИЈЕ ОД ВРЕДНОСТИ

Адриана Миновић

Скупштина Србије је 17. маја 2011. године донела нов Закон о тржишту капитала¹, који у потпуности замењује постојећи Закон о тржишту хартија од вредности и других финансијских инструмената². Циљ доношења овог Закона је даље усклађивање са законодавством ЕУ и IOSCO принципима (принципи Међународне организације комисија за хартије од вредности). Овај закон је донео многе новине, а једна од битнијих се односи на овлашћења и надлежности Комисије за хартије од вредности, а све ради лакшег прикупљања капитала, што би требало да омогући бржи економски развој. С обзиром на то да су одредбе које се односе на Комисију многобројне и да се протежу кроз цео закон, аутор ће се најпре потрудити да прикаже суштину свих новина у једном општем, сумарном осврту на Комисију, а после ће, посебно пролазећи кроз сваку главу, приказати само одређене одредбе које се односе на њена овлашћења и надлежности.

Законом су предвиђена додатна овлашћења Комисије (која се углавном свде на већу разраду досадашњих надлежности), укључујући надзорну функцију и функцију спровођења закона. У вези са тим, циљ Закона је и да пресумери пажњу Комисије на оне регулаторне активности које су најважније за заштиту инвеститора и правично и уређено трговање хартијама од вредности јавних друштава.³ Наиме, посао Комисије не би требало да се састоји искључиво у откривању неправилности него и у спречавању лоше праксе и у њеној превенцији.⁴

Претходни (још увек важећи) закон оптерећивао је Комисију захтевима за одобрење многобројних активности за које иначе није

- 1 Закон о тржишту капитала, *Службени гласник РС*, бр. 33/11 – даље у тексту: ЗТК.
- 2 Закон и тржишту хартија од вредности и других финансијских инструмената, *Службени гласник РС*, бр. 47/2006 – даље у тексту: ЗТХОВИФИ.
- 3 УСАИД – Пројекат подршке економском развоју Србије, Меморандум, *Објашњење другог нацрта закона о хартијама од вредности и другим финансијским инструментима од 10. јула 2009*, 31. јули 2009, стр. 4.
- 4 М. Лакетић, „Лакше ћемо долазити до капитала“, *Актер онлине*, 23. мај 2011, доступно на: <http://www.akter.co.rs/ekonomijaprint/3677-lake-emo-dolaziti-do-kapitala.html>

потребно одобрење регулаторног тела, чиме јој је скретао пажњу са праћења и елиминисања тржишних ризика.⁵ Због тога су тржишни учесници били изложени непотребним трошковима, а нису обезбеђивани елементи заштите инвеститора. Стога, нов Закон предвиђа јачу улогу Комисије код анализе и вођења рачуна о адекватности обелодањивања и финансијског извештавања друштва чијим се хартијама од вредности јавно тргује и/или која имају значајан број јавних акционара.⁶ Тиме се жели постићи да акционари буду свеснији и имају више информација и да, самим тим, доносе исправније одлуке.

Један од највећих проблема је то што у Србији тренутно има око 1.800 друштва укључених у рад берзе, од којих око 700 никада није трговало акцијама, а други део је или технички несолвентан или не задовољава основне обавезе у вези са финансијским извештавањем или из многих других разлога немају перспективу да постану јавна друштва за која би инвеститори били озбиљно заинтересовани. Један од начина да се то реши јесте и правилно формулисање овлашћења и надлежности регулатора одредбама, које би требало да омогуће Комисији да уклони та „мртва“ јавна друштва из јавног трговања и да другим друштвима олакша прелазак у затворена акционарска друштва, уколико то желе (ту је подједнако битна и улога Београдске берзе).⁷

Прво ћемо кренути од главе XIII, која се тиче овлашћења и надлежности Комисије, јер се овде законодавац бавио њеним општим надлежностима и поступцима надзора и изрицања мера док су посебне мере и надлежности изложене на крају сваке главе посебно. Истичемо да је сама листа надлежности Комисије детаљнија и да је лишена непотребних одредаба. У складу с тим је, на пример, обрисано овлашћење Комисије да одобрава сва издавања хартија од вредности која су изузета од обавезе објављивања проспекта и обрисано овлашћење Комисије да установи обавезне критеријуме које информациони системи овлашћених учесника на тржишту хартија од вредности морају испунити.⁸

Сам поступак надзора се дефинише до детаља, па се прецизирају начини на који Комисија може да га спроводи (непосредно: редовни/ванредни, континуирани, поверавање другим органима, сарадња са другим органи-

ма, обраћање суду)⁹. Поступак надзора почиње издавањем налога и његовим достављањем субјекту надзора, а прописују се детаљно и услови за обављање надзора, тј. које све обавезе има субјект надзора према Комисији како би јој омогућио несметан надзор. По извршеном надзору, саставља се записник на који субјект надзора може ставити приговор, а детаљно се одређују и садржај приговора и процедура о подношењу доказа уз приговор, ако је неопходно. Што се тиче општих овлашћења Комисије у спровођењу надзора, прецизно се одређује од кога Комисија може захтевати достављање докумената и података ради вршења надзора, па се у складу с тим прописује и сарадња са ревизорима или стручним лицима и другим телима или другим Владиным институцијама.¹⁰

Надзорне мере се изричу када је установљена неправилност или незаконитост и њихов циљ је њихово отклањање. У том погледу Комисија решењем прописује предузимање активности за њихово отклањање у коме одређује рок и обавезу да се отклоне и да јој се достави извештај о предузетим активностима, као и доказ да су заиста отклоњене. Комисија може, независно од других предузетих мера, изрећи новчану казну; ако субјект мера не поступи по налогу Комисије, она може изрећи нову меру, а ако утврди учестало кршење одредаба закона и других аката може изрећи и јавну опомену. У случају да неправилности или незаконитости немају значајан утицај и последице, она може изрећи само писмену опомену која може садржати и налог за отклањање неправилности, а ако их он не отклони у утврђеном року, Комисија издаје решење. Пре разматрања извештаја, Комисија може спровести надзор да би видела да ли су незаконитости и неправилности отклоњене, а може и наложити допуну извештаја или га усвојити.¹¹ На крају, у члану 280 одређује се сарадња у виду пружања услуга и размене информација између чланица IOSCO на основу молбе чланице, а адресати размене или услуге су државни органи и остала лица која поседују информације које су предмет сарадње, те их они достављају Комисији.

У глави III, која се тиче јавне понуде, укључења и изузетака, прописано је у вези са посебним надзорним мерама и овлашћењима да се Комисијин надзор спроводи над испуњавањем свих обавеза садржаних у тој глави, и то нарочито подразумева праћење, прикупљање и проверу објављених информација и оба-

5 УСАИД, *op. cit.*, стр. 4.

6 ЗТК, види главу V.

7 УСАИД, *op. cit.*, стр. 6.

8 ЗТХОВИФИ, чл. 220 ст. 2, 10; *Ibid.*, стр. 85.

9 ЗТК, чл. 264.

10 ЗТК, чл. 265–271.

11 ЗТК, чл. 272, 275–278.

вештења од лица која су обавезна да јој их доставе, увид у пословање издаваоца и његовог матичног и зависних друштава и изрицање надзорних мера из ове главе.¹²

Што се тиче самих надзорних мера (кад су у питању мере у току јавне понуде или поступака за укључивање хартија од вредности у трговање), кад Комисија утврди да постоји погрешка у вези са подацима из проспекта или да они доводе у заблуду, она може наложити неку од наведених мера у члану 43 (као што је објава исправљене информације, обустава даљег уписа све док се информације не исправе...), а издавалац је дужан да у одређеном року достави Комисији извештај са доказима да су неправилности отклоњене. Ако Комисија оцени да је након отклањања неправилности све у реду, она издаје решење којим прекида обуставу. А ако издавалац не отклони неправилности, Комисија решењем поништава проспект и јавну понуду, а издавалац или друго лице које је власник хартија од вредности, од пријема тог решења лицима која су извршила упис и уплату хартија од вредности мора вратити уплаћене износе са каматом. Комисија може и привремено да обустави јавну понуду или укључење у трговање на највише 10 узастопних радних дана. Комисија такође има право да спроводи и остале надзорне мере дефинисане у члану 44, којих је сад више и које су детаљније прописане, а оне обухватају и мере и санкције из главе XIII.¹³

У глави IV прописане су надзорне мере након укључивања хартија од вредности на тржиште. Комисија ту може да обавља прегледе издаваоца, друштава која га контролишу или његових зависних друштава у Републици Србији, ако је то потребно да би се проверило и утврдило да ли издавалац поступа у складу с прописима ове главе; ради заштите инвеститора и тржишта издаваоцу може наложити да обелодани све важне информације; да обустави трговање финансијским инструментима ако Комисија сматра да је позиција јавног друштва таква да би трговање угрозило интересе инвеститора; и на крају може да предузме све остале мере и санкције из главе XIII.¹⁴

Кад је реч о обавезама јавних друштава садржаним у глави V, Комисија првенствено може привремено да одузме право гласа доношењем решења ако лице које је обавезно да доставља обавештења у вези са значајним учешћима поступи супротно тим одредбама.¹⁵

12 ЗТК, чл. 42.

13 ЗТК, чл. 43, 44.

14 ЗТК, чл. 49.

15 ЗТК, чл. 62.

Што се надзора тиче, Комисији у том погледу стоји на располагању предузимање великог броја прописаних мера, па на крају и мере и санкције из главе XIII; а сам поступак се спроводи доношењем решења о предузетим мерама и остављањем рока да се исправе неправилности; ако лице не поступи у складу са тим решењем, може се донети ново, са изрицањем нових мера (једне или више). Ове мере и санкције Комисија јавно објављује, осим ако би то могло озбиљно утицати на финансијско тржиште или би могло узроковати несразмерну штету лицима укљученим у предузете мере и изречене казне.¹⁶

У вези са злоупотребама на тржишту, у глави VI се прописује да Комисија врши надзор како праћењем, прикупљањем и провером објављених података и обавештења која учесници тржишта достављају Комисији, тако и непосредним надзором и изрицањем надзорних мера. Ово овлашћење се протеже и на физичка и правна лица, од којих може захтевати приступ сваком документу и преглед размене података, а чак та лица може позвати и на саслушање. Ако Комисија утврди да је дошло до повреде, може изрећи неку од многобројних надзорних мера из овог члана (изрицање опомене, обустава клиринга и салдирања, привремена забрана обављања професионалне делатности...), а то подразумева и мере и санкције из главе XIII. Комисија може предузети и све потребне мере како би осигурала да јавност буде тачно обавештена, а то се посебно односи на наређивање даваоцу препоруке да објави исправљену препоруку и на то да ће свако поступање новинара супротно одредбама ове главе Комисија пријавити одговарајућем струковном удружењу.¹⁷ На крају, треба поменути да се налагање Централном регистру да обустави клиринг и салдирање (може трајати до 60 дана) и да привремено обустави професионалну делатност (може трајати до завршетка поступка пред Комисијом), оне могу изрећи само кад постоји основана сумња да је лице починило кривично дело коришћења, откривања и препоручивања инсајдерских информација или манипулација на тржишту.¹⁸

Кад је у питању глава VII, тј. регулисано тржиште и мултилатерална трговинска платформа (МТП), надлежности и овлашћења Комисије у вези са надзором прописаним у глави XIII примењују се сходно и на надзор над организатором тржишта. Такав надзор се обавља на основу плана надзора заснованог на процени

16 ЗТК, чл. 71, 72.

17 ЗТК, чл. 93.

18 ЗТК, чл. 94.

ризика, а обавезно подразумева и непосредну контролу која се спроводи најмање једном годишње, нарочито код оних активности које носе велики ризик у смислу обима и врсте трансакције и послова који се обављају.¹⁹ Што се тиче мера надзора, овде разликујемо две врсте. Прво, постоји мера која се односи на привремено (на 2 године) или трајно одузимање дозволе за рад организатору тржишта или одређеним лицима из прецизно одређених разлога, при чему та лица пре одузимања дозволе имају право да буду саслушана. С друге стране, постоје остале надзорне мере, које се изричу у случајевима на које се не примењује претходно поменута мера, а које, између осталог, обухватају и мере и санкције из главе XIII (осим привременог одузимања или одузимања дозволе за рад). Решење о предузетим мерама Комисија објављује на својој интернет страници и ближе прописује услове и начин вршења надзора, поступак издавања решења и предузимања мера, као и рокове за извршавање налога и трајање мера.²⁰

Надзор над управљањем фондом за заштиту инвеститора спроводи Комисија која има сва овлашћења да предузме мере и санкције у складу с одредбама главе XIII.²¹ Даље, надзор над пословањем инвестиционих друштава (глава IX) и пословањем лица са дозволом за рад заснива се на процени ризика која подразумева непосредну контролу оних инвестиционих друштава која у смислу услуга и активности које пружају представљају највећи системски ризик, а што се тиче осталих инвестиционих друштава, Комисија и над њима мора да спроводи непосредну контролу, али бар једном годишње. Кад Комисија утврди неправилности, она решењем изриче мере надзора са циљем њиховог отклањања у одређеном року (који не може бити дужи од 6 месеци). О овом решењу она обавештава организатора тржишта, Централни регистар, Народну банку, организатора МТП и кредитну институцију, како би они били дужни да за време трајања мере онемогуће инвестиционом друштву да учествује и користи право регулисаног тржишта, тј. МТП. Кад су у питању неправилности у вођењу пословних књига и документације, Комисија може уз извештај о отклањању неправилности тражити и мишљење ревизора.²²

Овде такође имамо две врсте конкретних мера надзора. Прве се односе на лица која

стекну квалификовано учешће у брокерско-дилерском друштву супротно одредбама овог Закона, те им Комисија може одузети право гласа везано за то учешће или наложити продају тог учешћа. Одлуку о сагласности на квалификовано учешће Комисија у одређеним случајевима може и повући. С друге стране, имамо остале мере надзора (не обухватају случајеве из претходно поменуте мере и оне су готово исте као и мере из претходне главе). Требало би још поменути да Комисија и овде може одузети дозволу за обављање делатности инвестиционог друштва или дозволе за обављање послова физичког лица (привремено на две године или трајно), а кад инвестиционо друштво не испуњава организационе, кадровске и друге услове за пружање инвестиционих услуга, уместо одузимања дозволе, може му се решењем забранити пружање оних инвестиционих услуга за које не испуњава услове. Инвестиционо друштво и физичко лице који су предмет одузимања дозволе имају право да буду саслушани пре доношења такве одлуке и Комисија не сме одузети дозволу инвестиционом друштву или физичком лицу против кога се води истрага или се терети за повреду одредаба овог Закона, све док се та питања у потпуности не реше.²³

Комисија врши надзор и над овлашћеним банкама (глава X), и то сходном применом одредаба о надзору над инвестиционим друштвима. Информације које Комисија прикупи у поступку надзора јесу инсајдерске и уступају се Народној банци која их чува као пословну тајну.²⁴ На крају, надзор над пословањем Централног регистра врши се сходном применом одредаба главе XIII и тај надзор се може спроводити непосредно и засновано на начелу процене ризика. Комисија може из тачно предвиђених разлога да забрани лицу које поседује квалификовано учешће у Централном регистру да користи право гласа на основу тог учешћа или да повуче сагласност дату члану управе или директору. С друге стране, кад Комисија утврди да је дошло до повреда овог Закона, које је не обавезују на предузимање претходно поменутих мера, она доноси решење којим налаже да та неправилност буде отклоњена у одређеном року, а у вези са тим може предузети мере изрицања јавне опомене, издати налог за измену, допуну или доношење општег акта Централног регистра и предузимање мера и санкција у складу са главом XIII.²⁵

19 ЗТК, чл. 131.

20 ЗТК, чл. 132, 133.

21 ЗТК, чл. 146.

22 ЗТК, чл. 203, 204.

23 ЗТК, чл. 205–208.

24 ЗТК, чл. 214.

25 ЗТК, чл. 237, 238 ст. 1, 2.

* * *

Иако је Закон већ ступио на снагу, његова примена је одложена за 6 месеци (до 17. новембра) да би Комисија у том периоду могла да донесе подзаконске акте и правилнике који ће детаљније дефинисати ову материју.²⁶ Требало би истаћи да се у овом Закону тежи решавању једног од важнијих питања када се говори о прописима у овој области, а то је да се пружи овлашћење регулатору да врши надзор и истрагу о могућој повреди закона и подзаконских аката од било ког лица, као и његовој способности да брзо реагује и примени прихватљиве казне и мере у вези са сваким прекршајем и сваким лицем које изврши повреду закона и подзаконских аката.²⁷

Adriana Minović

Powers And Jurisdiction Of Serbian Commission For Securities

National Assembly of Serbia adopted on 17 May 2011 Law on Capital Market which completely replaces the previous Law on securities and other financial instruments. This new legislation implements instruments from relevant EU directives and IOSCO principles, and one of the main changes is related to the new role, especially to the powers and jurisdiction, of Serbian Commission for Securities. Currently, Belgrade stock exchange has more than 1800 companies of which half of them are not functioning at all and the others mostly do not fulfill conditions to be functional. Therefore in order to solve this problem one of the solutions is to reaffirm role and position of Commission. Generally the goal of this Law is to redirect the role of Commission to the regulatory activities important for the protection of investors such as monitoring and eliminating capital market risks, prevention of irregularities and financial informing function. Also it is very important to provide Commission with more wider and effective powers and therefore new Law is doing that by stipulating more provision in regard of that issue. Chapter XIII is dealing with general jurisdictions of Commission and procedures of conduction surveillance, imposing measures and sanctions while special measures and jurisdiction are stipulated at the end of every chapter for each area specifically. By stipulating this area precisely and in more details the lawmaker provided regulatory body with one of the most important tasks and that is to monitor capital market and to conduct investigation of possible abuses in order to react efficiently by imposing corresponding sanctions and measures.

26 М. Лакетић, *op. cit.*

27 УСАИД, *op. cit.*, стр. 84.

УСВОЈЕН НОВИ ЗАКОН О ЗАШТИТИ ПОТРОШАЧА

**Миљана Димитријевић и
Александар Филен**

Народна скупштина Републике Србије је у склопу законодавне реформе и усклађивања домаћег права са регулативом ЕУ усвојила нови Закон о заштити потрошача (Службени гласник РС, бр. 73/2010), који је ступио на снагу 20. октобра 2010. године, а почео је да се примењује 1. јануара 2011. године. Закон задржава извесне одредбе које су већ постојале у ранијем законодавству, али и уводи низ нових института који значајно доприносе регулацији ове области и обезбеђују свеобухватнију заштиту потрошача. Усклађивањем нашег права са правом ЕУ стварају се нормативни предуслови за економску сарадњу са земљама ЕУ јер се тиме доприноси правној сигурности, што посредно стимулише економски развој и омогућава несметано функционисање тржишта.

Почеци потрошачке политике сежу до 1962. године, када се амерички председник Кенеди први пут обратио потрошачима. Од тада почиње развој потрошачке политике и у Европи, под окриљем Европске заједнице, а касније и Европске уније.¹ Основу потрошачке политике још од њеног настанка чини пет основних права: право на заштиту здравља и безбедности, право на заштиту економских интереса, право на правну заштиту, право на информисање и образовање и право на заступање потрошачких интереса. Ова права су се временом материјализовала кроз регулативу Европске уније, тако да данас постоји низ аката ЕУ посвећених овој проблематици, од којих је битно поменути Упутство 2001/95 о општој безбедности производа, Упутство 2005/29 о непоштомном пословању, Упутство 97/7 о продаји на даљину, Упутство 85/374 о одговорности за штету од производа. У процесу усклађивања нашег права са правом ЕУ, у нов закон је транспонован низ ових решења.

Развој домаће регулативе у овој области био је веома динамичан. Године 2002. донет је Закон о заштити потрошача на савезном нивоу (Службени лист СРЈ, бр. 37/2002). Ово је био први закон који је у целини био посвећен регулацији ове материје. Пре тога ова материја је била регулисана појединим одредбама Закона

1 Hans Miklic, Konferencija o pravima potrošača, Beograd, 17. septembar 2010.

о трговини (*Службени лист СРЈ*, бр. 32/93, 50/93, 41/94 и 29/96). Нови Закон о заштити потрошача донет је 2005. године (*Службени гласник РС*, бр. 79/2005), који је важио све до доношења сада важећег закона.

Нови закон има 155 чланова и подељен је у 16 глава, што указује на то да је нова регулатива детаљнија у односу на претходну (Закон о заштити потрошача од 2005. имао је 81 члан).

На самом почетку Закон одређује свој предмет опсежније од претходног. Док стари Закон за свој предмет узима уређивање основних права потрошача, начина остваривања тих права, заштиту права потрошача и примену етичких начела, нови Закон не спомиње етичка начела, али додаје нове елементе у свој предмет – права и обавезе удружења и савеза чија је делатност остваривање заштите потрошача и вансудско решавање спорова². Као и у претходном закону, одређен је каталог основних права потрошача (осам основних права – задовољавање основних потреба, безбедност, обавештеност, избор, учешће, правна заштита, образовање, здрава и одржива животна средина). Овај каталог је одређен у складу са смерницама УН за заштиту потрошача³ и смерницама ЕУ.⁴ У Закону је изричито предвиђено да су одредбе о правима потрошача императивне природе – потрошач их се не може одрећи, а евентуалне уговорне одредбе противне закону на штету потрошача су ништаве.

Посебан значај имају одредбе којима се дефинишу појмови потрошача и трговца. Претходни Закон о заштити потрошача је у појам потрошача укључивао и правна лица која производе набављају за сопствене потребе. Сврха потрошачког права је пре свега пружање додатне заштите лицима која су економски слабија и мање стручна у односу на другу уговорну страну, трговца. Како се за правна лица са правом може претпоставити да имају већи степен стручности и виши ниво економске моћи од физичких лица, нема потребе да им се пружа додатна заштита јер им довољан обим заштите пружају општа правила грађанског права, у односу на која је потрошачко право *lex specialis*. Стога нови Закон сужава појам потрошача искључиво на физичка лица која набављају робу у некомерцијалне сврхе. Такође, у новом Закону је измењен и појам трговца, тако

да сада, осим правних, обухвата и физичка лица која иступају на тржишту у склопу своје пословне делатности. Овако дефинисан појам трговца у складу је са одређењем трговца у новом Закону о трговини (*Службени гласник РС*, бр. 53/2010).

Друга глава Закона посвећена је обавештавању потрошача, као једном од основних потрошачких права. Одређене су две основне дужности трговца – дужност означавања цене и дужност обавештавања потрошача о појединостима које су значајне за избор потрошача. Трговац мора јасно и недвосмислено да истакне цену, као и укупну продајну и јединичну цену робе, осим уколико су оне идентичне. Посебно је регулисано истицање цене услуга, цене струје, гаса, воде и електричне енергије, угоститељских услуга, као и цена на бензинским станицама и паркиралиштима. За купљену робу или пружену услугу, трговац је дужан да изда рачун. Обавеза трговца у погледу обавештавања о појединостима битним за избор потрошача обухвата дужност обавештавања пре закључења уговора (обавештавање о својствима робе, начину плаћања, трајању уговорне обавезе и др.), као и дужност обавештавања о додатним трошковима (уколико не обавести потрошача о додатним трошковима, трговац их не може ставити на потрошачев терет).

Трећа глава Закона посвећена је одређивању појма непоштеног пословања, као и његових појединих облика, обмањујућег и агресивног пословања. Закон преузима појам непоштеног пословања из Директиве 2005/29/ЕЗ о непоштеном пословању,⁵ одређујући два елемента појма непоштеног пословања: то је пословање противно захтевима професионалне пажње које битно нарушава или прети да битно наруши економско понашање просечног потрошача. Стандард просечног потрошача настао је у пракси Европског суда правде, као просечног добро обавештеног, разумног и пажљивог потрошача, који нема потребу да ангажује стручног саветника под околностима конкретног случаја.⁶ Под обмањујућим пословањем подразумевају се видови пословања којим се просечни потрошач доводи у заблуду

2 Закон о заштити потрошача, *Службени гласник РС*, бр. 73/2010, чл. 1.

3 United Nations Guidelines for Consumer Protection, A/RES/39/248.

4 М. Karanić Mirić, Н. Miklic, Н. Rajh, Конференција о правима потрошача, Београд, 17. септембар 2010.

5 Directive 2005/29/EC of the European Parliament and of the Council of 11 May 2005 concerning unfair business-to-consumer commercial practices in the internal market and amending Council Directive 84/450/EEC, Directives 97/7/EC, 98/27/EC and 2002/65/EC of the European Parliament and of the Council and Regulation (EC) No 2006/2004 of the European Parliament and of the Council ('Unfair Commercial Practices Directive'), OJ L 149 of 11.6.2005, p. 22.

6 European Court of Justice, Gut Springenheide, IPPT19980716, 1998, str. 4.

о постојању и својствима производа, што има за циљ да потрошач донесе другачију економску одлуку од оне коју би иначе донео да је правилно обавештен. У Закону се изричито наводе видови обмањујућег понашања који се могу извршити пропуштањем трговца. Посебно је уређено и насртљиво понашање, којим трговац принудом или силом наводи потрошача да донесе одређену одлуку. Посебна заштита од непоштеног поступања трговца пружа се малолетницима, тако што се забрањују продаја, служење и поклањање дувана и алкохолних пића лицима млађим од 18 година.

У четвртој глави уређује се заштита потрошача у остваривању права из уговора на даљину и уговора који се закључују изван пословних просторија. У регулисању ове области законописац транспонује више директива ЕУ: Директиву 85/577/ЕЕЗ о уговорима склопљеним ван пословних просторија,⁷ Директиву 97/7/ЕЗ о продаји на даљину,⁸ Директиву 2002/65/ЕЗ о пружању финансијских услуга на даљину и Директиву 200/31/ЕЗ о електронској трговини⁹. Најважнија новина у Закону презуeta из ових директива односи се на право потрошача да једнострано раскине уговор у року од 14 дана од дана закључења уговора. У том случају, трговац је дужан да примљени износ врати потрошачу, а потрошач сноси једино трошкове непосредног враћања робе трговцу. Такође, у овој глави су уређена ограничења употребе средстава комуникације на даљину. Забрањено је оглашавање телефоном, факсом или електронском поштом без претходног пристанка потрошача. Забрањено је слање пошиљака које нису наручене.

Пета глава посвећена је неправичним одредбама о потрошачким уговорима. Закон презуима појам неправичне уговорне одредбе из Директиве 93/13/ЕЕЗ,¹⁰ с тим што додатно проширује појам неправичне уговорне одредбе у односу на Директиву. Закон истиче обавезу јавности у погледу уговорних одредаба, прописујући да оне морају бити јасно одређене и истакнуте, тако да их може разумети потрошач

просечног знања и искуства. Треба истаћи да је проблематика неправичних уговорних одредаба још од раније била нормирана Законом о облигационим односима, тако да су одредбе Закона о заштити потрошача *lex specialis* у односу на решења ЗОО. Закон познаје две категорије неправичних одредаба. Прву категорију чине оне одредбе чија је неправичност апсолутна, што значи да се необориво претпоставља да су неправичне. Другу категорију чине одредбе где постоји оборива претпоставка неправичности, а на трговцу је терет доказивања супротног.

У шестој глави се уређује заштита потрошача у остваривању права из уговора о продаји робе. Овде су уређена три битна института: питање преласка ризика, питање несаобразности робе и питање гаранције. Законска решења су у складу са Директивом 99/44/ЕЗ.¹¹ У погледу преласка ризика, важи опште правило да ризик прелази на потрошача тренутком предаје ствари потрошачу или лицу које је потрошач одредио. Трговац је дужан да испоручи робу саобразну уговору. Одговорност трговца не зависи од његове савесности, а једини случај када се може ослободити одговорности јесте када је потрошач у часу закључења уговора знао или могао знати за несаобразност. У случају несаобразности робе, потрошач има право да захтева да се несаобразност отклони оправком или заменом. Уколико није могуће извршити оправку или замену или би то представљало несразмерно оптерећење за трговца, потрошач може раскинути уговор. За разлику од претходног закона, у коме је био утврђен прецизан рок од 45 дана за оправку или замену, нови закон уводи стандард примереног рока, што у пракси може довести до недоумица у његовом тумачењу. Такође, стари закон је давао потрошачу могућност да се одмах определи за раскид уговора, док се сада мора поштовати утврђени редослед. Законом је уређен и појам гаранције као правно обавезујуће изјаве у вези са робом. Уколико ова изјава не пружа шири обим права од оних предвиђених законом, ова изјава се не може назвати гаранцијом, а такво поступање (злоупотреба израза гаранција) сматра се обликом непоштеног пословања.

У седмој глави уређује се одговорност произвођача ствари са недостатком. Овде је транспонована Директива 85/374/ЕЕЗ.¹² Произвођач има обавезу накнаде штете уколико потрошач

7 Council Directive of 20 December 1985 to protect the consumer in respect of contracts negotiated away from business premises (85/577/EEC), OJ L 372 of 31.12.1985, str. 31.

8 Directive 97/7/EC of the European Parliament and of the Council of 20 May 1997 on the protection of consumers in respect of distance contracts, OJ L 144 of 4.6.1997, str.19.

9 Directive 2002/65/EC of the European Parliament and of the Council of 23 September 2002 concerning the distance marketing of consumer financial services and amending Council Directive 90/619/EEC and Directives 97/7/EC and 98/27/EC, OJ L 271 of 9.10.2002, str. 16.

10 Council Directive 93/13/EEC of 5 April 1993 on unfair terms in consumer contracts, OJ L 95 of 21.4.1993, p. 29.

11 Directive 1999/44/EC of the European Parliament and of the Council of 25 May 1999 on certain aspects of the sale of consumer goods and associated guarantees, OJ L 177 of 7.7.1999, str. 12.

12 Directive 85/374/EEC of 25 July 1985 on the approximation of the laws, regulations and administrative provisions

докаже постојање штете, недостатак производа и узрочну везу између недостатка и настале штете. Ова одговорност произвођача је императивне природе и не може се ограничити нити искључити.

Осма глава је посвећена заштити потрошача у остваривању права из уговора о услугама. Наш Закон на општи начин регулише ову проблематику, за разлику од права ЕУ, где не постоји акт који свеобухватно регулише ову материју, већ само низ директива којима се регулишу конкретни уговори о пружању услуга (нпр. туристичке услуге).¹³ Законом се уређује низ општих института код оваквих уговора: цена услуге, прорачун, саобразност, раскид уговора и др.

У деветој глави уређују се услуге од општег економског интереса.¹⁴ Оне се могу одредити као услуге које због свог значаја морају бити доступне потрошачима уредно и непрекидно, по приступачној цени. Примера ради, то су услуге снабдевања електричном енергијом, водом, гасом и др. Због виталног значаја ових услуга за потрошаче, Закон прописује низ дужности пружаоцима ових услуга у погледу обавештавања, цене, спецификације услуга, могућности искључења. Новину представља увођење појма угроженог потрошача, који због својих економских и друштвених прилика прибавља ове услуге под нарочито отежаним условима. Законом је предвиђен национални програм заштите угрожених потрошача, као низ мера социјалне политике са циљем повећавања приступачности ових услуга угроженим потрошачима који доноси и имплементира Влада.

Десета глава је посвећена заштити потрошача у остваривању права из уговора о туристичким услугама и временски подељеном коришћењу непокретности. У овој области законописац транспонује директиве ЕУ: Директиву 90/314/ЕЕЗ о пакет аранжманима¹⁵ и Директиву 2008/122/ЕЗ о временски подељеном коришћењу непокретности.¹⁶ За разлику од претходног закона из 2005. године, нови Закон детаљно уређује ову област. Прописан је низ

правила о предуговорним обавезама, условима за закључење уговора, саобразности туристичких услуга и начину заштите потрошача.

Једанаеста глава носи назив Стратегија и систем заштите потрошача. Законодавац предвиђа доношење стратегије којом се одређују дугорочни циљеви и активности у погледу потрошачке политике. Стратегију утврђује Влада на предлог министарства надлежног за послове заштите потрошача, на период од пет година. Предвиђено је постојање Националног савета за заштиту потрошача, који образује Влада. Овлашћења Националног савета су претежно информативне и саветодавне природе. Законом је предвиђено формирање удружења и савеза као невладиних организација. Њихова функција је да унапређују заштиту потрошача тако што им пружају обавештења, врше испитивање робе, а могу и заступати интересе потрошача у саветодавним телима, у поступцима судског и вансудског решавања потрошачких спорова, као и у поступцима пред другим органима.

Следећа глава је посвећена вансудском решавању потрошачких спорова, као једној од новина у односу на досадашњу регулативу. Потрошачки спор је одређен као сваки спор из уговорног односа између потрошача и трговца. Вансудски начин решавања потрошачких спорова представља алтернативу судском поступку, али га не искључује. Овај корак законодавца се може оценити као позитивно решење у складу са данашњом тенденцијом да се спорови решавају алтернативним путем кад год је то могуће, ради избегавања дугих и скувих судских поступака. Ово постаје посебно значајно у светлу чињенице да је економски положај потрошача по правилу неповољнији од трговчевог. Поступак се покреће када једна страна прихвати предлог за вансудско решавање спора који даје друга страна. Стране свој спор могу споразумно поверити медијатору или арбитру.

Тринаестом главом уређује се поступак забране неправичних уговорних одредаба и непоштеног пословања. Овај поступак се спроводи пред судом, уз сходну примену правила парничног поступка. Поступак може покренути потрошач чије је право оштећено, а у случају повреде колективних права потрошача, активно су легитимисана удружења и савези потрошача. Суд у овом поступку може огласити ништавим неправичну уговорну одредбу, наредити трговцу да престане да закључује уговоре који садрже неправичне одредбе и да престане са понашањем које је квалификовано као непоштено пословање, да измени

of the Member States concerning liability for defective products, OJ L 210 of 7.8.1985, str. 29

13 M. Karanikić-Mirić, H. Miklic, N. Rajh, Konferencija o pravima potrošača, Beograd, 17. септембар 2010.

14 Закон о заштити потрошача, *Службени гласник РС*, бр. 73/2010, чл. 83–92.

15 Directive of 13 June 1990 on package travel, package holidays and package tours OJ L 158 of 23.6.1990, str. 59.

16 Directive 2008/122/EC of the European Parliament and of the Council of 14 January 2009 on the protection of consumers in respect of certain aspects of timeshare, long-term holiday product, resale and exchange contracts, OJ L 33 of 3.2.2009, str. 10.

део огласа који се сматра непоштеним пословањем и да у средствима јавног информисања објави да му је изречена мера суда. Уколико је трговац непоштеним пословањем остварио противправну имовинску корист, она се одузима у корист буџета.

У четрнаестој глави прописују се правила о вршењу надзора над применом Закона. Надлежност је подељена између различитих министарстава. Министарства надзор врше посредством инспекцијских органа. У петнаестој глави налазе се казнене одредбе. Последња глава садржи прелазне и завршне одредбе.

Нови Закон о заштити потрошача представља значајан напредак у регулисању ове изузетно значајне области. У односу на ранија законска решења, може се истаћи свеобухватније регулисање потрошачких права. Треба истаћи да је, без обзира на почетну идеју законодавца да целокупна материја заштите потрошача буде регулисана једним законом, материја финансијских услуга изостављена из коначног текста и регулисана Законом о заштити корисника финансијских услуга (Службени гласник РС, бр. 36/201). Материја је у Закону уређена веома прецизно, а како су норме закона императивне природе, смањује се могућност злоупотреба. Такође, Закон уводи нове институционалне оквири који доприносе ефикаснијој заштити потрошачких права. Евентуалне критике које се могу упутити закону своде се на проблематику примене самог закона. Значајна овлашћења су пренета на удружења и савезе потрошача, али су они тек недавно уведени у наш правни поредак и још нису довољно оспособљени и уходани у обављању својих делатности. Како се релативно скоро отпочело са примењивањем Закона, треба да прође још времена да би се дали коначни судови о предностима и недостацима законских решења.

Miljana Dimitrijević i Aleksandar Fillen

New Consumer Protection Law adopted

The National Assembly of The Republic of Serbia passed a new Statute on consumer protection, on October 20th 2010. The application of the new Statute will begin on January the 1st 2011. The Statute is a part of the general program of legislative reform and unification of domestic rules with the regulative of EU. Because of that, a number of EU Directives concerning the matters of consumer protection have been implemented. The Statute also establishes new institutional mechanisms which are intended to improve the position of the consumers on the market.

УСВОЈЕН ЗАКОН О ЗАШТИТИ КОРИСНИКА ФИНАНСИЈСКИХ УСЛУГА

Лидија Мандић

Скупштина Републике Србије је 25. маја 2011. године усвојила Закон о заштити корисника финансијских услуга (Службени гласник РС, бр. 36/2011). Закон је ступио на снагу 4. јуна 2011. године, а почеће да се примењује након истека шест месеци од дана ступања на снагу. Основни циљ доношења овог Закона је заштита грађана који користе банкарске услуге и финансијски лизинг, како истиче Народна банка Србије, предлагач закона. Закон о заштити корисника финансијских услуга заједно са Законом о заштити потрошача заокружује систем заштите потрошача. Из нацрта Закона о заштити потрошача изостављен је део о финансијским услугама да би се та материја свеобухватније регулисала. Нови Закон је обухватио и хипотекарне кредите. Закон је у складу са Директивом 2008/48/ЕЗ.¹

Стабилност домаћег финансијског сектора постала је озбиљно угрожена када се догодила економска криза 2008. године. Поверење грађана у рад финансијских институција, које иначе није било на задовољавајућем нивоу, додатно је уздрмано. Ради отклањања штетних последица економске кризе, Република Србија је донела низ мера са циљем сузбијања те кризе. Једна од најпознатијих мера јесте повећавање осигураног депозита у банкама на суму од педесет хиљада евра.² Друге мере обухватају: помагање банкарском сектору путем до-капитализације, високе референтне каматне стопе, одржавања високе обавезне резерве и друго. Међутим, било је неопходно да се донесе нови институционални оквир за заштиту корисника финансијских услуга. То је управо Закон о заштити корисника финансијских услуга. Предлог за доношење овог Закона, поднела је Народна банка Србије.³ Формиран је Центар за заштиту корисника финансијских услуга и контролу тржишта над обављањем тих услуга.⁴

1 Directive 2008/48/EC of the European parliament and of the Council of 23 April 2008 on credit agreements for consumers and repealing Council Directive 87/102/EEC.

2 Закон о изменама и допунама Закона о осигурању депозита, Службени гласник РС, бр. 116/08, чл. 2 ст. 1 тач. 3.

3 Закон о Народној банци Србије, Службени гласник РС, бр. 85/05, чл. 3, Закон о банкама, Службени гласник РС, бр. 107/05, чл. 41.

4 <http://www.nbs.rs/internet/latinica/63/index.html>

Уставна обавеза Републике Србије је да штити потрошаче и, сходно томе, забрањене су радње усмерене против здравља, безбедности и приватности потрошача, као и све нечасне радње на тржишту.⁵

Законом се уређују права корисника финансијских услуга које пружају банке, даваоци финансијског лизинга и трговци, као и услови и начини остваривања и заштите тих права⁶. Закон је подељен на седам глава и садржи 56 чланова.

Прва глава обухвата опште одредбе у којима су прецизирани област примене Закона, његов предмет, врсте финансијских услуга и дефиниције појединих термина.

Корисник финансијских услуга јесте физичко лице које користи или је користило финансијске услуге или се даваоцу финансијских услуга обратило ради коришћења тих услуга, а финансијске услуге користи у сврхе које нису намењене његовој пословној или другој комерцијалној делатности.⁷

Предмет Закона су финансијске услуге у које спадају: банкарске услуге, услуге финансијског лизинга и финансијске погодбе.

Банкарске услуге су услуге које банка пружа корисницима ових услуга по основу уговора о кредиту, уговора о депозиту, уговора о отварању и вођењу рачуна, уговора о издавању и коришћењу платних картица, уговора о дозвољеном прекорачењу по рачуну, као и друге услуге које банка пружа у складу са законом⁸.

Финансијски лизинг, као други важан сегмент финансијских услуга, представља посао финансијског посредовања који обавља давалац лизинга и који подразумева да давалац лизинга, задржавајући право својине над предметом лизинга, на примаоца лизинга преноси, на одређени временски период, овлашћење држања и коришћења предмета лизинга, са свим ризицима и свим користима повезаним са правом својине, а прималац му за то плаћа лизинг накнаду⁹.

Финансијска погодба представља трећу врсту финансијских услуга. То је продаја са

оброчним отплатама цене или други облик финансирања корисника који има исту економску суштину, коју нуди трговац и која подразумева одложено плаћање дуга у току одређеног периода.¹⁰ Трговац је правно или физичко лице које врши продају финансијском погодбом и наступа на тржишту у оквиру своје пословне делатности или у друге комерцијалне сврхе. Ова дефиниција је преузета из Закона о заштити потрошача (*Службени гласник РС*, бр. 73/10).

Закон садржи пет основних начела која представљају општи оквир заштите корисника финансијских услуга. Најпре се истиче право на равноправан однос са даваоцем финансијске услуге. Веома блиско овом начелу јесте право на заштиту од дискриминације. Затим се истичу и право на информисање, право на одређеност или одредивост уговорне обавезе и право на заштиту права и интереса. Добра информисаност је главни вид заштите корисника. У складу са правом на информисање, оглашавање финансијских услуга мора да буде јасно и разумљиво и не може садржати нетачне информације.

Правила уговарања су специфична, а ако нешто није уређено овим законом, сходно се примењују правила Закона о облигационим односима. Ова правила налажу да уговор мора бити сачињен у писменој форми или на другом трајном носачу података и да не може да садржи одредбе којима се корисник услуге одриче права која су му гарантована овим Законом. На тај начин се давалац финансијских услуга онемогућује да путем уговора ускрати кориснику неко од права која му припадају. Уговорна обавеза мора бити одређена или одредива. Право на одустанак од уговора односи се на: уговор о кредиту, уговор о лизингу, уговор о дозвољеном прекорачењу рачуна, уговор о издавању и коришћењу кредитне картице и финансијске погодбе. Одустанак од уговора је у складу са чланом 14. Директиве 2008/48/ЕЗ. То право се не односи на стамбене кредите, који и нису обухваћени овом Директивом, већ је домаће законодавство учинило корак даље у односу на њу, тако што је у одредбе Закона о заштити корисника финансијских услуга уврстило стамбене кредите. Корисник услуге има право да одустане у року од 14 дана од дана закључења уговора, без навођења разлога за одустанак. Дужан је да о одустанку обавести даваоца услуге.

5 Устав Републике Србије, *Службени гласник РС*, бр. 98/06, чл. 90.

6 Закон о заштити корисника финансијских услуга, *Службени гласник РС*, бр. 36/11, чл. 1.

7 Закон о заштити корисника финансијских услуга, чл. 2.

8 Исто.

9 Закон о финансијском лизингу, *Службени гласник РС*, бр. 31/11, чл. 2.

10 Закон о заштити корисника финансијских услуга, чл. 2.

Друга глава се бави банкарским услугама и лизингом и садржи седам одељака: Информисање у предуговорној фази, Садржај уговора о банкарским услугама и лизингу, Обавештавање корисника у току трајања уговорног односа, Посебна права, Повезани уговори о кредиту, Неправичне уговорне одредбе и непоштено пословање и Остваривање заштите права и интереса корисника.

Информисање у предуговорној фази обухвата: оглашавање, обавештавање корисника у предуговорној фази и процену кредитне способности. Приликом оглашавања депозитних и кредитних услуга и послова лизинга, банке и даваоци лизинга дужни су да наведу који трошкови падају на терет корисника као једну од најважнијих ставки. Јављају се и тзв. бесплатни потрошачки кредити, односно лизинг, код којих је каматна стопа 0%, али се захтева да корисник буде обавештен о свим условима под којима се одобрава кредит, односно лизинг. Изричито је забрањено означавање кредита, односно лизинга бесплатним, уколико је њихово одобрење условљено закључењем неког другог уговора или било чим што представља додатни трошак за корисника или што ствара додатну обавезу. Дакле, забрањено је држање корисника у заблуди. Неопходно је пружити кориснику потребне информације које се односе на уговор о депозиту, кредиту, лизингу, отварању и вођењу рачуна, као и на уговор о издавању и вођењу платне картице. Понуда се исписује на посебном обрасцу који би требало да одговара анексима Стандардног европског обрасца предвиђеног Директивом 2008/48/ЕЗ. Закон о облигационим односима у делу у коме се одређују елементи појединих уговора не садржи обавезу предуговорног информисања, тако да се одредбе Закона о заштити корисника финансијских услуга у овом случају примењују као *lex specialis*. У предуговорној фази је нужно обавити и процену кредитне способности корисника ради спречавања њихове презадужености и негативних последица које могу проистећи из тога.

Корисници услуга се обавештавају и у току трајања уговорног односа, при чему се поново наглашава важност начела о информисању. У овој фази уговора наводи се да даваоци услуга не могу једнострано изменити услове из уговора нити га једнострано раскинути, односно отказати, ако корисник није сагласан са тим. Они корисника морају да обавештавају о променама уговорене променљиве каматне стопе. За сваку похвалу је то што се корисницима излази

у сусрет ако дођу у тешко материјално стање. То се чини тако што банка може прогласити застој у отплати када се појаве околности које корисника доводе у тешко материјално стање.

Посебна права корисника финансијских услуга која су у складу са Директивом 2008/48/ЕЗ односе се на: право у вези са уговором о револвинг кредиту, право у вези са превременом отплатом кредита и право преноса потраживања. Међутим, српско законодавство је прописало и нека нова права која нису предвиђена овом Директивом, а то су: право на примену истог типа курса, истог метода обрачуна камате и право у вези са рачуном и платном картицом. Уговор о револвинг кредиту омогућава кориснику да једном одобрени износ кредита, у одређеном периоду, повлачи више пута под истим условима¹¹. Корисник има право да раскине уговор о револвинг кредиту у сваком моменту. Ово право је могуће у оквиру рока од месец дана, при чему, наравно, банку треба обавестити о донетој одлуци. Превремену отплату кредита је, такође, могуће извршити у сваком моменту. Могуће је и уступање потраживања из уговора о кредиту другој банци, а у том случају, корисник задржава сва права која је имао према првој банци и не може бити у неповољнијем положају нити може бити изложен додатним трошковима. Банка је обавезна да корисника обавести о преносу потраживања.

Права и интересе корисника финансијских услуга је неопходно заштитити. Често се чине прекршаји. Да би се предупредили, установљен је надзор, предвиђен четвртом главом, који обављају Народна банка Србије и министарство надлежно за заштиту потрошача. Корисници имају право приговора банци, односно даваоцу лизинга, имају право на вансудско решавање спора, а предвиђено је и изрицање новчаних казни. Новчане казне, којима се кажњавају банке, односно даваоци лизинга, крећу се у распону од 500.000 до 2.000.000 динара.

Финансијске погодбе које нуди трговац обухваћене су трећом главом. У складу са Директивом 2008/48/ЕЗ, кредитирање потрошача подразумева и кредитирање које врше друга правна лица, а не само банка. У Закону о облигационим односима финансијска погодба се дефинише као продаја са оброчним отплатама цене, одложено плаћање и друге погодбе које нуди трговац, а које имају исту економску суштину. Израз „погодбе“ се про-

11 Закон о заштити корисника финансијских услуга, чл. 2.

ширује и на друге сличне погодбе те је стога доношењем новог Закона било потребно дати посебно место финансијским погодбама. Како Закон о облигационим односима не пружа целокупну заштиту корисницима одредбама о купопродаји са оброчним отплатама цене¹², то се настоји надоместити Законом о заштити корисника финансијских услуга. При оглашавању финансијских погодби, трговац је у обавези да наведе све податке о роби или услузи, цену и износ који се плаћа унапред. Када се оглашава кредит за куповину робе чија је каматна стопа 0%, неопходно је навести и све повољности које има корисник који цену робе плаћа у готовини. Министарство надлежно за заштиту корисника, а то је Министарство пољопривреде, трговине, шумарства и водопривреде, ближе прописује облик и садржину обрасца понуде финансијске погодбе.

Прописи за извршавање овог Закона биће донети најкасније у року од три месеца од дана његовог ступања на снагу. Даваоци финансијских услуга су дужни да своје опште акте усагласе са овим законом, такође, у року од три месеца, а од дана ступања на снагу до дана примене Закона, не могу повећавати висину каматних стопа користећи уговорене неодредиве елементе.

Закон о заштити корисника финансијских услуга и Закон о заштити потрошача чине целовит систем заштите потрошача. Примарни циљ доношења Закона о заштити корисника финансијских услуга је да се повећа ниво заштите права корисника финансијских услуга унапређењем добре пословне праксе и да се на тај начин појача поверење у финансијски, пре свега банкарски сектор. Важан циљ је и заустављање кризе у финансијском сектору. Овим законом није више могуће користити „пословну политику“ као изговор за мењање каматних стопа. Ова новина је веома повољна за кориснике јер ће бити сигурнији приликом коришћења финансијских услуга, нарочито кредита. Законом о заштити корисника финансијских услуга побољшава се и положај финансијских институција тако што се јача њихова репутација. Народна банка Србије има функцију регулатора и супервизора над већим делом банкарског сектора, осим за део за који је надлежна Комисија за хартије од вредности. Према једном истраживању, установљено је да 56,52% грађана сматра да ће нови Закон допринети бољој заштити корисника, 10,37%

да ће допринети унапређењу положаја банака, 26,9% да неће изазвати веће промене у односу на тренутно стање, а 6,52% да се неће догодити ништа од тога.¹³ Време ће показати какав ће утицај Закон заиста имати на кориснике финансијских услуга.

Lidija Mandić

The Law on the Protection of Financial Services Consumers adopted

On May 25, 2011 the Assembly of the Republic of Serbia adopted the Law on the Protection of Financial Services. Enactment of this Act is an important step for a better and more successful future of the economy in our country. Law on the Protection of Financial Services together with the Law on consumer protection make consumer protection system complete through promotion of good business practice. The aim of the Law is to improve protection of citizens who use banking services and financial leasing.

The new law elaborating in detail housing, mortgage and consumer loans. Especially significant is the so-called free consumer credit, which obligates the creditor to notify users of any conditions under which the same is approved. In accordance with Directive 2008/48/EC, consumer lending involves lending to exercise other legal entities not just the bank. Consumer Protection Act is completed and the sale price of the installment payments. The advertising of financial deal the seller is obliged to state all the information about the goods or service.

¹² Закон о облигационим односима, *Службени лист СФРЈ*, бр. 29/78, 39/85, 45/89, чл. 542–551.

¹³ <http://www.vesti.rs/Ekonomija/Rezultati-ankete-Kolikogradjanima-znaci-Zakon-o-zastiti-korisnika-finansijskih-usluga.html>

СУД ПРАВДЕ ЕВРОПСКЕ УНИЈЕ: PREZES URZĘDU OCHRONY KONKURENCJI I KONSUMENTÓW V TELE 2 POLSKA SP. Z O.O.

Слободан Тривић

Суд правде Европске уније је 3. маја ове године објавио своју пресуду у случају *Prezes Urzędu Ochrony Konkurencji i Konsumentów v Tele 2 Polska sp. z o.o., now Netia SA*, у којој је изнео став да Европска комисија има одређена искључива овлашћења у области заштите конкуренције, када доноси одлуке којима се утврђује да није дошло до повреде правила конкуренције у конкретном предмету.

Наиме, овом се одлуком одређени део надлежности органа Европске уније у заштити конкуренције потврђује као искључив, при чему се тежи на униформисању примене одговарајућих прописа, али се са друге стране националним органима даје већа улога у контроли над тржиштем капитала.

Чланом 102 Уговора о функционисању Европске уније (УФЕУ) прописано је да је свака злоупотреба доминантног положаја од једног или више привредних субјеката на унутрашњем тржишту или његовом значајном делу забрањена јер би могла утицати на трговину између држава чланица. Злоупотреба, у смислу овог члана, може се састојати у: непосредном или посредном наметању непоштених куповних или продајних цена или других непоштених трговинских услова, ограничавању производње, тржишта или техничког развоја на штету потрошача, примени неједнаких услова на исте или сличне послове са различитим субјектима у трговини, чиме се стављају у неједнак положај у односу на конкуренцију, или условљавању уговора пристанком других страна на додатне обавезе које, по својој природи или трговачкој пракси, нису ни у каквој вези са предметом тих уговора.¹ Уредбом Комисије, бр. 1/2003 од 16. децембра 2002. године, уређени су спровођење и примена овог члана (ранији чл. 82 УЕЗ) и предвиђено је да национални судови имају кључну улогу у примени прописа о заштити тржишне конкуренције Заједнице. Улога националних суда овде до-

пуњује улогу тела држава чланица надлежних за заштиту конкуренције, па би им требало допустити примену чланова 81 и 82 тог уговора.² Уредбом се предвиђа задржавање правила да тела надлежна за заштиту конкуренције држава чланица губе своју надлежност (под одређеним условима) уколико Комисија покрене сопствени поступак.³ То значи да је до ове уредбе Комисија имала искључиву надлежност у заштити конкуренције ако би покренула поступак против неког тржишног учесника, због чега је примена права конкуренције ЕУ била централизована. Циљ ове одредбе се састоји у томе да се осигура да у предмету решава тело које је за то најбоље позиционирано и да се при том избегне ситуација да поступак о једном предмету паралелно воде два тела. При томе, у Уредби се истиче важност консултације националних власти са Комисијом у питању заштите конкуренције, као и активна улога Комисије у уређивању и прописивању начина сарадње унутар система националних тела.⁴

Оваква регулација заштите конкуренције у ЕУ произлази из лошег искуства централизованог система контроле (мисли на искључиву надлежност Комисије), који није омогућавао ефикасну заштиту конкуренције на тржишту. Систем је онемогућавао национална тела за заштиту конкуренције да спроводе правила Уније, а у исто време је спречавао Комисију да се фокусира на најтеже повреде конкуренције на тржишту. Стога су национална тела добила могућност да примењују национално законодавство, под условом да је то законодавство у складу са општим начелима и осталим нормама права Уније, чиме се тежи ефикаснијој примени права Уније у области заштите конкуренције.

У датом случају, *Prezes Urzędu Ochrony Konkurencji i Konsumentów*, надлежни државни орган покренуо је поступак оцене повреде члана 8. Закона о конкуренцији и заштити потрошача и члана 82 Уговора о Европској заједници (сада чл. 102 Уговора о функционисању Европске уније) против *Telekomunikacja Polska SA*, за који се сумњало да је злоупотребило доминантан положај на тржишту. У поступку одлучивања, надлежни орган Пољске је нашао да није дошло до злоупотребе на основу националних прописа о заштити конкуренције, тј. злоупотребе доминантног положаја на тржишту, и окончао поступак не осврћући се на члан 102. Уговора. Међутим, у другостепеном поступку,

1 Чл. 102 Уговора о функционисању Европске уније, *Сл. гласник ЕУ*, бр. С83, (ex члан 82 Уговора о Европској заједници).

2 Чл. 7 Уредбе Европске комисије, бр. 1/2003, *Сл. гласник ЕУ*, бр. L1.

3 Чл. 17 Уредбе Европске комисије, бр. 1/2003, *Сл. гласник ЕУ*, бр. L1.

4 Чл. 15 Уредбе Европске комисије, бр. 1/2003, *Сл. гласник ЕУ*, бр. L1.

по жалби *Tele 2 Polska sp. z o.o., now Netia SA*, ова одлука је побијена, а другостепени суд је заузео становиште да је у првостепеном поступку требало применити Уговор, а не искључиво национално право. Случај је изнет пред Врховни суд Пољске, који је затражио од Суда правде Европске уније да донесе одлуку да ли члан 102 УФЕУ дерогира националне прописе у случају када национални орган донесе одлуку којом је установио да не постоји нарушавање конкуренције, при том заснивајући одлуку искључиво на националним прописима.

Суд правде Европске уније се позвао на Уредбу 1/2003 и навео да је сама сврха Уредбе да приближи рад националних тела за заштиту конкуренције држава чланица и Уније и да је сарадња тих тела кључна у заштити конкуренције на тржишту,⁵ како самих држава чланица, тако и Уније, јер се ови случајеви односе искључиво на трговинске односе држава чланица. Тиме се поставља питање да ли се одлукама националних органа може довести у питање спровођење ових одредаба и, ако је тако, које је решење потребно у овој ситуацији.

Суд је стао на становиште да национални органи у случајевима оцене повреде националних прописа имају ограничен домен у случају одлучивања о повредама чланова 101 и 102 Уговора јер би се, у противном, надлежност Комисије у овим стварима могла сматрати повређеном.⁶ Таквим би се одлукама ризиковало довођење у питање сарадње која је предвиђена нормама Уредбе 1/2003 и потценила би се надлежност Комисије у заштити конкуренције.

Тиме је суд закључио да Комисија има искључиву надлежност да донесе одлуку којом оцењује да не постоји повреда конкуренције (такозвана негативна одлука), чак и када су одредбе Уговора примењене у поступку који је спровео национални орган који иначе одлучује у предметној ствари. Суд је такође заузео став да право Уније (чл. 102 УФЕУ) дерогира одредбе националног права, али само у случајевима у којима надлежни органи доносе негативну одлуку, тј. одлуку којом установљују да не постоји повреда прописа о заштити конкуренције, који су предвиђени Уговором.

* * *

Значај ове пресуде је првенствено у томе што је питање заштите конкуренције на тр-

жишту Уније стављено на раван сарадње институција Уније и националних тела држава чланица у оној мери у којој се остварује ефикасна и целисходна заштита интереса привредних субјеката на тржишту Уније. Овом се пресудом дошло до одговора на питање која је инстанца меродавна да доноси одлуке које се тичу повреда конкуренције у трговини између држава чланица, при чему се предност решавања тог питања даје нормама Уговора, тј. одлуци Комисије, у оним ситуацијама када је одлука коју треба донети негативна, тј. када надлежни орган сматра да до повреде конкуренције није дошло. Суд је тиме недвосмислено показао важност унификације прописа који уређују ову област, при чему је и даље остављен простор националним органима да санкционишу оне активности на тржишту које повређују њихове националне прописе и да тиме употпуне витално значајну заштиту конкуренције тржишта Европске уније.

Slobodan Trivić

Court of Justice of the European Union: *Prezes Urzędu Ochrony Konkurencji Konsumentów v Tele 2 Polska sp. z o.o.*

On 3rd May this year the Court of Justice of the European Union announced its verdict in the case Prezes Urzędu Ochrony konkurencja and Konsumentów v Tele 2 Polska sp. z oo, Netia SA now, in which it took a stance that the European Commission has the exclusive authority in the field of competition, making decisions in matters of assessing whether the rules of competition on the EU market have been violated (so called negative decisions). In fact, this decision confirmed some of the competences regarding competition protection which are exclusively positioned in the level of the EU institutions, aiming towards uniformity of application of relevant regulations under the Treaty on the European Union, and also ensuring the continuity of application of these regulations in the practice of national authorities.

5 Случај *Prezes Urzędu Ochrony Konkurencji i Konsumentów v Tele 2 Polska sp. z o.o., now Netia SA* бр. С – 375/09, <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELX:62009J0375:EN:HTML>

6 *Idem.*

ПОЛОЖАЈ СЛУЖБЕНИКА ЗА ЈАВНЕ НАБАВКЕ ПРЕМА ВАЖЕЋЕМ ЗАКОНУ О ЈАВНИМ НАБАВКАМА

Ана Љубисављевић

Законом о јавним набавкама, који је донет у јануару 2009. године, предвиђено је увођење службеника за јавне набавке. Службеник за јавне набавке је лице које је стално запослено код наручиоца, обучено за обављање послова из области јавних набавки и које је о томе стекло одговарајући сертификат. Сертификат издаје Управа за јавне набавке по положеном стручном испиту, а о издатим сертификатима Управа води одговарајући регистар. Ова новина је уведена ради прилагођавања законске регулативе Републике Србије регулативи Европске уније, а све са циљем веће ефикасности и економичности поступка јавних набавки.

Значајне измене уведене поменутиим законом и подзаконским актима односе се на обавезу предвиђања радног места у оквиру кога ће се обављати послови јавних набавки, као и на обавезност учешћа службеника за јавне набавке у комисији за јавне набавке у предвиђеним случајевима. Осим тога, прецизно су дефинисани послови које обавља службеник за јавне набавке, који сноси одговорност за могућу нерегуларност у спровођењу наведених поступка.

Службеник за јавне набавке представља новину уведена Законом о јавним набавкама, који је ступио на снагу 6. јануара 2009. године. Његово увођење доноси велике промене у односу на претходно уређење поступка јавних набавки. Ова новина је уведена са циљем јачања ефикасности и економичности процеса јавних набавки. У претходном периоду постојала је велика могућност за настанак неправилности у поступку јавних набавки, било услед ненамерних грешки недовољно стручних лица или пропуста због одсуства лица која би требало стално да се старају о питањима јавних набавки, што је доводило до нерационалног трошења државног буџета.

Унапређење јавних набавки у Србији могло би значајно да допринесе кандидатури Србије за чланство у Европској унији. Земље које теже чланству у ЕУ треба да успоставе транспарентне системе јавних набавки засноване на принципима отворене и равноправне конкуренције. Циљеви усклађивања са стандардима ЕУ

јесу економски ефикасан систем набавки, промоција међународне трговине и привлачење страних инвестиција.

Због свега наведеног, важећим Законом о јавним набавкама уведена је професионализација јавних набавки, која води ефикаснијим и економичнијим јавним набавкама, самим тим што ће се смањити број нерегуларних и неефикасних поступака који су се дешавали услед недовољног познавања ове области. Такође, очекује се и постизање бољег квалитета онога што се набавља, затим пораст конкуренције и смањење ризика од корупције.¹ У документу Европске комисије за 2009. годину под називом „Извештај о напретку Републике Србије.“² наведено је да је предметни Закон донео неколико значајних новина, а као једна од најзначајнијих мера издвојена је управо сертификација службеника за јавне набавке.³

Према члану 97, став 2 Закона о јавним набавкама, службеник за јавне набавке је лице које је стално запослено код наручиоца, обучено за обављање послова из области јавних набавки и које је о томе стекло одговарајући сертификат. Службеник мора да стекне сертификат који издаје Управа за јавне набавке, а сама Управа о издатим сертификатима води одговарајући регистар⁴. Услов за стицање сертификата за службенике јесте положен стручни испит⁵, али постоји могућност да се сертификат стекне и без полагања испита. Лица којима је министарство финансија издало решење којим се утврђује испуњеност услова за предаваче наведених у члану 5 став 1 Правилника о поступку издавања сертификата за службеника за јавне набавке стичу сертификат и без положеног испита.⁶ Претходна обука није услов за полагање стручног испита.⁷

Сваки наручилац има обавезу да у свом акту о систематизацији радних места одреди радно место у оквиру којег ће се обављати посло-

1 Нацрт стратегије развоја јавних набавки у Републици Србији, <http://www.mfin.gov.rs/UserFiles/File/predlozi/Nacrt%20Strategije%20razvoja%20javnih%20nabavki%20u%20Republici%20Srbiji.pdf>, 9. јул 2011. Године.

2 European Commission, Serbia 2009 progress report.

3 Нацрт стратегије развоја јавних набавки у Републици Србији.

4 Закон о јавним набавкама, *Службени гласник РС*, бр. 116/2008, чл. 97 ст. 5.

5 Правилник о поступку издавања сертификата за службеника за јавне набавке, *Службени гласник РС*, бр. 50/2009, чл. 10 ст. 1.

6 Правилник о поступку издавања сертификата за службеника за јавне набавке, чл. 10 ст. 2.

7 Правилник о поступку издавања сертификата за службеника за јавне набавке, чл. 10 ст. 4.

ви из области јавних набавки.⁸ Законска одредба не обавезује мање наручиоце да имају посебно радно место за службеника за јавне набавке, већ даје могућност наручиоцу да у оквиру радног места у коме се обављају други послови предвиди и послове јавних набавки. Наручиоци чија је укупна вредност планираних јавних набавки предвиђена у годишњем плану набавки већа од десетоструког износа вредности која је одређена као горњи лимит за примену поступка јавне набавке мале вредности, морају да одреде службеника.⁹ Наручилац је дужан да лицу које је распоређено за обављање послова јавних набавки омогући да у року од три месеца од дана заснивања радног односа стекне сертификат за службеника за јавне набавке.¹⁰

Положај службеника за јавне набавке детаљније је одређен Правилником о поступку издавања сертификата за службеника за јавне набавке, којим се дефинише који наручиоци су у обавези да одреде службеника за јавне набавке, које послове обавља службеник за јавне набавке, јединствени програм обуке службеника за јавне набавке, које услове морају да испуњавају предавачи који врше обуку службеника за јавне набавке, услове за стицање сертификата за службенике за јавне набавке.¹¹

У поступцима јавних набавки добара и услуга чија је процењена вредност већа од пестоструког износа вредности која је одређена као горњи лимит за примену поступка јавних набавки мале вредности, као и у поступцима јавних набавки радова чија је процењена вредност већа од десетоструког износа већ поменуте вредности, службеник за јавне набавке мора да буде члан комисије за јавне набавке.¹² Уколико вредност није већа од назначеног износа, постоји само могућност, али не и обавеза да службеник за јавне набавке учествује у саставу комисије.

Службеник за јавне набавке учествује у изради годишњег плана јавних набавки, спроводи поступак јавне набавке мале вреднос-

ти, припрема претходни распис, припрема извештаје који се достављају управи за јавне набавке, сарађује са другим државним органима и организацијама за јавне набавке и врши друге послове из области јавних набавки које одреди овлашћено лице, односно надлежни орган наручиоца.¹³

У Правилнику о поступку издавања сертификата за службенике за јавне набавке уређени су и јединствен програм обуке службеника, његово трајање и садржина, као и услови које треба да испуне предавачи који врше обуку и неопходни услови за организацију обуке.

У блиској будућности се очекује да ће бити донета стратегија развоја јавних набавки, а у постојећем нацрту стратегије наведени су и планови за даљи развој система сертификације и побољшање положаја службеника за јавне набавке. Предвиђа се наставак спровођења система доделе сертификата службеницима, унапређивање система сертификације конкретнијим описом послова које обавља службеник,¹⁴ чиме се врши додатна специјализација службеника који би тада боље разумели потребе уже групације корисника буџета. Примећена је потреба да се смањи износ процењене вредности јавне набавке у којој је обавезно учешће службеника као члана комисије за јавне набавке,¹⁵ чиме се указује на привремен карактер садашњег решења овог питања и потребу за оснаживањем положаја службеника за јавне набавке у будућности како би се на овим пословима ангажовали и задржали висококвалитетни кадрови. Садашње решење представља степеник у процесу прилагођавања на новине у области јавних набавки, које настају увођењем института службеника за јавне набавке, чија ће функција, према поменутом нацрту, у будућности бити још већа. Наведено је да треба усвојити етички кодекс јавних набавки, са циљем успостављања стандарда етичког понашања, јачања етике јавних службеника и јачања поверења грађана у јавне службе, и подстицати и подржавати оснивање удружења професионалних службеника за јавне набавке.¹⁶ Нацртом стратегије развоја јавних набавки претпоставља се значајно побољшање статуса јавних набавки повећањем

8 Закон о јавним набавкама, чл. 97 ст. 1.

9 Правилник о поступку издавања сертификата за службеника за јавне набавке, чл. 2 ст. 1.

10 Закон о јавним набавкама, чл. 97, ст. 6.

11 Правилник о поступку издавања сертификата за службеника за јавне набавке, чл. 1.

12 Правилник о критеријуму образовања комисије за јавне набавке, *Службени гласник РС*, бр. 50/2009, чл. 3 ст. 3.

13 Правилник о поступку издавања сертификата за службеника за јавне набавке, чл. 3 ст. 1.

14 Нацрт стратегије развоја јавних набавки у Републици Србији.

15 *Ibid.*

16 *Ibid.*

специјализације и успостављањем темеља ове нове професије.

Увођењем службеника за јавне набавке законодавац је намеравао да послове јавних набавки у Србији обављају само сертификовани службеници за јавне набавке. Они ће се првенствено бавити јавним набавкама па ће се додатно стручно усавршавати континуираним практичним радом, за разлику од досадашње праксе да се чланови комисија за јавне набавке бирају на *ad hoc* основи. Осим тога, новим законским решењима стварају се услови да се у комисије за јавне набавке бирају службеници чије знање и искуство одговарају вредности и комплексности набавке. Другим речима, у комисије за сложене и високо вредне јавне набавке требало би бирати службенике који су прошли прописану обуку и имају највише практичног искуства.

Ana Ljubisavljević

Position of the procurement officers pursuant to the current law on public procurements

*Law on Public Procurements issued January 2009 provides for the introduction of public procurement officers. A Public procurement officer is a person who is permanently employed by the purchaser, trained to perform in public procurement and who has acquired the appropriate certificate. The Public Procurement Authority issues the certificate after passing the professional exam and it keeps the appropriate register of issued certificates. This innovation was made in order to harmonize the legislation of the Republic of Serbia with the *acquis communautaire* with the aim to archive greater efficiency and economy of public procurements.*

Significant innovations introduced by the mentioned law and subordinate legislation are related to the introduction of a working position for performing public procurement activities, as well as mandatory participation of the public procurement officer within the commission for public procurement in prescribed cases. In addition, job performed by the public procurement officer is strictly defined and he/she is responsible for possible irregularities in the implementation of these procedures.

The Draft Strategy for the Development of Public Procurements in the Republic of Serbia provides a significant improvement of the status of the public procurement through increased specialization and the establishment of this new profession.

ПРВА НАЦИОНАЛНА КОМУНИКАЦИЈА (ИЗВЕШТАЈ) РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ ПРЕМА ОКВИРНОЈ КОНВЕНЦИЈИ УН О ПРОМЕНИ КЛИМЕ (UNFCCC)

Бојана Тодоровић

Влада Републике Србије усвојила је, 11. новембра 2010. године, Прву националну комуникацију према Конвенцији УН о промени климе. Доношење националних комуникација (извештаја) једна је од примарних обавеза држава чланица Конвенције, са статусом не-Анекс I држава (у које спада и наша земља), што значи да нису у обавези да постигну квантификовано смањење емисије гасова који изазивају ефекат стаклене баште (у даљем тексту: GHG) у одређеном временском оквиру, већ су дужне да развију одговарајућу националну стратегију ради оживотворења циљева прокламованих Конвенцијом и Кјото протоколом уз Конвенцију. Национални извештаји представљају стратешке документе чији је циљ да обавештавају међународну заједницу о ажурној и адекватној примени Конвенције на националном нивоу, као и о мерама које су предузете у борби против климатских промена¹.

1. Оквирна конвенција УН о промени климе и Кјото протокол

Оквирна конвенција УН о промени климе (*United Nations Framework Convention on Climate Change – UNFCCC*) донета је на „Самиту о планети Земљи“, одржаном у Рио де Жанеиру, у јуну 1992. године, а ступила је на снагу две године након тога. Конвенција је замишљена као програмски акт, који не намеће конкретне обавезе државама-чланицама, већ их позива да, како појединачним, тако и заједничким снагама у оквиру међународне заједнице, развију одговарајуће механизме како би се концентрација GHG у атмосфери (који су препознати као главни узрочници климатских промена) svela на стабилан ниво, у складу са основним принципом Конвенције – *одрживим развојем*, који тежи да помири два, на први поглед неспојива концепта – потребу садашњих и будућих гене-

¹ Министарство животне средине, рударства и просторног планирања, Усвојен Први извештај РС према Оквирној конвенцији УН о промени климе, доступно на: <http://www.ekoplan.gov.rs>, 04/07/2011.

рација за здравом животном средином и потреби за развојем и задовољавајућим животним стандардом. С тим у вези, државе потписнице су подељене у две категорије: Анекс I и не-Анекс I државе. Првом категоријом обухваћене су развијене, индустријализоване земље, док су у другој групи земље у развоју, чији је приоритет обезбеђивање одговарајућег животног стандарда за своје становништво.

Како Конвенција само „подстиче“ државе чланице да предузму одговарајуће мере са циљем митигације климатских промена, било је неопходно и „приморати“ их да прокламоване циљеве за очување Планете конкретизују адекватним националним мерама. Ова тежња конкретизована је додатним протоколом уз Конвенцију. Кјото протокол, правно обавезујући акт, усвојен у децембру 1997. године у Кјотоу, на Трећем заседању Конференције држава чланица Конвенције (COP3). Кјото протокол је ступио на снагу 16. фебруара 2005. године и њиме је, као основна обавеза чланица Протокола, предвиђено квантификовано смањење емисије GHG, на 5% у поређењу са нивоима измереним 1990. године, у првом прелазном периоду (од 2008. до 2012. године).² У складу са принципом о *заједничкој и диференцираној одговорности (common but differentiated responsibility)*, државе у развоју су изузете од ове обавезе, али су за њих предвиђене индиректне обавезе које укључују израду редовних годишњих извештаја на националном нивоу, који би требало да пруже информације о томе шта су постигле у области борбе против климатских промена и израду инвентара емисија GHG, које достављају органима UNFCCC-а. Такође су дужне да сарађују у „трансферу технологија, спровођењу истраживања и систематских осматрања, да сарађују у области образовања, обуке кадрова и јачања свести јавности“, а на располагању су им и флексибилни механизми предвиђени Кјото протоколом, а који обухватају:³

- механизам чистог развоја (*Clean Development Mechanism – CDM*),⁴
- трговина емисијама (*Emission Trading – ET*)⁵
- заједничка имплементација (*Joint Implementation – JI*).

2 UNFCCC, Kyoto Protocol, доступно на: http://unfccc.int/kyoto_protocol/items/2830.php, 4. јул 2011.

3 *Ibid.*

4 Кјото протокол, чл. 12, доступно на: <http://www.bazapropisa.net>, 4. јул 2011.

5 *Ibid.*, чл. 17.

Кључни проблем Кјото протокола лежи, пре свега, у чињеници да важи у ограниченом временском периоду. Веома актуелно међународно питање јесте на који начин ће бити донет правни сукцесор Кјото протокола. Међутим, како сукобљени политички интереси у оквиру међународне заједнице имају превагу над потребама изналажења адекватног правног решења за прилагођавање негативним ефектима климатских промена и њиховог ублажавања, на ово питање још увек није дат задовољавајући одговор. Осим тога, дискутабилна је и подела држава-чланица на Анекс I и не-Анекс I државе, будући да се у потоњој категорији налазе неке од највећих светских економија, па самим тим и емитера GHG (Индија, Кина, Бразил итд.). Напоследку, проблем представља и то што све државе нису ратификовале Кјото протокол (нпр. САД), што их аутоматски изузима из његових обавеза квантификованог смањења GHG.

2. Стање у Србији

Република Србија је постала чланица Оквирне конвенције УН о промени климе 10. јуна 2001. године, а Кјото протокола 17. јануара 2008. године, који је укључила у свој правни систем доношењем Закона о потврђивању Кјото протокола уз UNFCCC.⁶ Србија је класификована као не-Анекс I држава, што је ставља у донекле привилегован положај, пошто није дужна да оствари квантификовано смањење емисија GHG, али се зато обавезала да обезбеди примену Конвенције и Протокола, као и да органе Конвенције редовно извештава о националним мерама и акцијама у области климатских промена. Ради реализације поменутих обавеза, Влада Србије је 11. новембра 2010. године усвојила Први национални извештај (комуникацију) према Оквирној конвенцији УН о промени климе. То је важан стратешки акт који треба да покаже националне напоре у проблематици митигације климатских промена, као и да гарантује примену међународних споразума чија је Република Србија чланица. Национална комуникација је донета у оквиру пројекта „Активности на оспособљавању за примену Прве националне комуникације Републике Србије према Оквирној конвенцији УН о промени климе – UNFCCC“, чији је координатор

6 Закон о потврђивању Кјото протокола уз Оквирну конвенцију Уједињених нација о промени климе, *Службени гласник РС – Међународни уговори*, бр. 88/2007 и 38/2009.

Министарство животне средине, рударства и просторног планирања, а који је реализован уз финансијску подршку Глобалног фонда за животну средину (GEF) од 385.000 америчких долара, под окриљем Програма УН за животну средину (UNEP).⁷ Садржај Прве националне комуникације обухвата, најпре, податке о националним карактеристикама земље, затим детаљан приказ прорачуна емисије GHG у различитим секторима према инвентарима из 1990. и 1998. године. Осим тога, разматрана су и питања рањивости Србије и могућности адаптације на климатске промене, оцене примене Оквирне конвенције и сарадње на билатералном и мултилатералном нивоу, а на крају је изражена и потреба јачања свести и подизања степена образовања шире јавности у погледу еколошки исправног понашања и заштите животне средине уопште.⁸

Како би показала да озбиљно приступа проблематици климатских промена, Република Србија је развила одговарајући легислативни оквир за имплементацију међународних споразума које је ратификовала, а који обухвата низ закона и стратешких аката. Међу њима треба издвојити прву групу закона који на посредан начин регулишу материју заштите животне средине, из 2004. године (Закон о заштити животне средине, Закон о стратешкој процени утицаја, Закон о процени утицаја, Закон о интегралној контроли и превенцији загађења).⁹ Осим тога, ту је и читав низ других легислативних аката помоћу којих се преузете обавезе из прихваћених међународних конвенција претачу у национални правни систем, на пример, Закон о ратификацији Кјото протокола уз Оквирну конвенцију УН о промени климе, Закон о процени утицаја на животну средину у прекограничном контексту, Закон о потврђивању Конвенције о биолошкој разноврсности¹⁰ итд. Од стратешких докумената који регулишу материју заштите животне средине значајни су Национална стратегија

одрживог развоја, усвојена 2008. године, чији је основни циљ адаптација на климатске промене и реализација примене ратификованих међународних аката у области митигације климатских промена, и Национални програм заштите животне средине из 2010. године, који тежи изналажењу адекватних начина ублажавања негативних последица климатских промена.¹¹

Од докумената који регулишу материју заштите животне средине и адаптацију на климатске промене у одређеним секторима, значајни су Стратегија развоја енергетике Републике Србије до 2015. године, Стратегија развоја шумарства и Стратегија научног и технолошког развоја, којима се тежи остваривању енергетске ефикасности у поменутих секторима, уз јачање свести о потреби инвестирања у те секторе.¹²

Министарство животне средине, рударства и просторног планирања, у сарадњи са ЈП „Електропривреда Србије“, координирало је, 2009. године, израду оквирног инвентара и пројекција GHG емисија.¹³ Инвентар је обухватио емисије GHG за 1990. годину, из сектора енергетике, индустријских процеса, отпада, пољопривреде, промене намене земљишта и шумарства.¹⁴ Осим тога, израђен је и инвентар за 1998. годину, како би се исправиле све неправилности и попуниле празнине за дотадашњи период и да би се методологија ускладила са стандардима IPCC-а (*Intergovernmental Panel on Climate Change*).

Као предмет прорачуна узети су следећи гасови: угљен-диоксид (CO₂), метан (CH₄) и азот-субоксид (N₂O), као и неки синтетички гасови, за базну 1990. годину¹⁵ и 1998. годину, изражени у CO₂ еквиваленту (CO₂ eq). Графички су приказане емисије у различитим привредним секторима, а запажен је највећи проценат емисије GHG у сектору енергетике.¹⁶ Већ поменути стратегија развоја енергетике Републике Србије до 2015. године обухвата два основна механизма за рационализовање емисије GHG из овог сектора, а то су:

7 Министарство животне средине, рударства и просторног планирања, Прва национална комуникација Републике Србије према Оквирној конвенцији УН о промени климе, доступно на: <http://www.ekoplan.gov.rs/src/Usvojen-Prvi-izvestaj-Republike-Srbije-prema-Okvirnoj-konvenciji-UN-o-promeni-klime-1030-c46-content.htm>, 4. јул 2011.

8 *Ibid.*

9 *Службени гласник РС*, бр. 135/2004.

10 Х. Чарапина, „Законска регулатива у области заштите животне средине“, доступно на: www.ekoplan.gov.rs/.../07_zakoni_novinari_i_2010_hristina_carapina.pdf, 4. јул 2011.

11 Министарство животне средине, рударства и просторног планирања, Прва национална комуникација Републике Србије према Оквирној конвенцији УН о промени климе, стр. 104.

12 *Ibid.*

13 *Ibid.*, стр. 28.

14 *Ibid.*

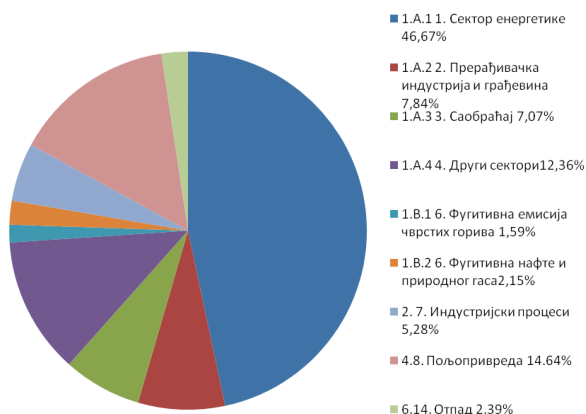
15 *Ibid.*

16 *Ibid.*

- повећање енергетске ефикасности и
- постепени прелазак на обновљиве изворе енергије.¹⁷

Ради постизања зацртаних циљева, 2001. године формиран је Национални програм енергетске ефикасности, а само две године касније и Агенција за енергетску ефикасност, уз финансијску подршку Европске уније преко Европске агенције за реконструкцију,¹⁸ као и пропратни законодавни оквир који обухвата низ закона са циљем да се сектор енергетике усмери ка што већој енергетској ефикасности и очувању принципа одрживог развоја (нпр. Закон о енергетици,¹⁹ којим се и регулише статус Агенције, Закон о заштити животне средине,²⁰ Закон о страним улагањима²¹ итд.). У плану је оснивање фонда за енергетску ефикасност чији би циљ био да се средства из државног буџета, али и улагања из приватног сектора и страних инвеститора, усмере ка све већој примени обновљивих извора енергије и рационализацији укупне потрошње енергије у домаћинствима и у јавном сектору.²²

Слика 1. Процентуални удео сектора/подсектора у укупној емисији GHG, за 1990.

Извор: <http://www.ekoplan.gov.rs/src/Usvojen-Prvi-izvestaj-Republike-Srbije-prema-Okvirnoj-konvenciji-UN-o-promeni-klime-1030-c46-content.htm>

17 *Ibid.*, стр. 76.

18 Агенција за енергетску ефикасност Републике Србије, <http://www.seea.gov.rs/Serbian/Prezentacija1.htm>, 22. август 2011.

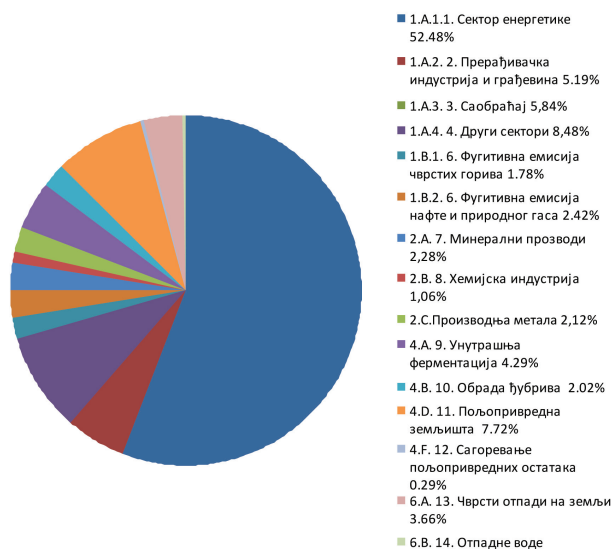
19 *Службени гласник РС*, бр. 57/2011.

20 *Службени гласник РС*, бр. 135/04 и 36/09.

21 *Службени лист СРЈ*, бр. 3/2002 и 5/2003.

22 *Ibid.*, стр. 78.

Слика 2. Процентуални удео сектора/подсектора у укупној емисији GHG за 1998. годину

Извор: <http://www.ekoplan.gov.rs/src/Usvojen-Prvi-izvestaj-Republike-Srbije-prema-Okvirnoj-konvenciji-UN-o-promeni-klime-1030-c46-content.htm>

Један од флексибилних механизма предвиђених Кјото протоколом, који стоји на располагању како развијеним земљама, тако и не-Анекс I државама, међу којима је и Србија, јесте Механизам чистог развоја (*CDM*). Бенефити *CDM*-а су у томе што се Анекс I државама омогућава да испуне обавезу квантификованог смањења емисије GHG уз мање трошкове, док се земљама у развоју обезбеђује адекватна помоћ у технолошким и финансијским средствима како би и саме стабилизовале емисију GHG. Осим ратификације Кјото протокола, један од предуслова за коришћење могућности *CDM*-а јесте успостављање институционалног оквира, оличеног у Националном телу за спровођење *CDM* пројеката (*Designated National Authority – DNA*)²³. Србија је развила адекватан институционални оквир, чији је правни основ Уредба о критеријумима и процедурама одобравања *CDM* пројеката и програма, донета у јуну 2010. године.²⁴ Орган надлежан за спровођење *CDM* пројеката у нашој земљи јесте Министарство животне средине, рударства и просторног планирања. Неки од актуелних *CDM* пројеката, који почивају на билатералној основи, обухватају:²⁵

23 Д. Божанић, „DNA-CDM активности у Србији“, доступно на: <http://www.ekoplan.gov.rs/src/Odrzan-seminar-Borba-protiv-klimatskih-promena-u-funkciji-razvoja-Mehanizam-cistog-razvoja-1212-c46-content.htm>, 5. јул 2011.

24 *Службени гласник РС*, бр: 44/2010

25 Министарство животне средине, рударства и просторног планирања, Акције борбе против климатских

- Националну стратегију за укључивање Републике Србије у Механизам чистог развоја Кјото протокола за секторе управљања отпадом, пољопривреде и шумарства, који је реализован уз финансијску помоћ Краљевине Норвешке;
- Пројекат јачања капацитета за израду националних акција митигације у сарадњи Министарства за заштиту животне средине, рударства и просторног планирања и Владе Јапана – Јапанске агенције за међународну сарадњу, на основу Уговора о сарадњи у области енергетске ефикасности, потписаног 20. августа 2010. године, чији је циљ „јачање капацитета са циљем промоције и развоја националних мера митигације“;
- Сарадња са Министарством животне средине, копна и мора Републике Италије, на основу Меморандума о разумевању у различитим областима.

3. Политика заштите животне средине на путу ка европским интеграцијама

Како је Република Србија као свој стратешки циљ поставила придруживање Европској унији, у скорије време би се могло поставити питање њеног промењеног статуса у погледу међународних обавеза у области климатских промена и заштите животне средине. Наиме, будући да је један од предуслова чланства у ЕУ хармонизација националних прописа и институционалног оквира са европским, потенцијални кандидати ће морати да прихвате и високе стандарде Уније у области заштите животне средине. Познато је да Европска унија има један од најразвијенијих и најефикаснијих механизма за заштиту човекове околине и борбу против климатских промена, чији је камен темељац Систем за трговину емисијама (*Emission Trading System – ETS*), специфичан механизам издавања дозвола појединим индустријским секторима, на основу којих им је дозвољено да емитују штетне гасове само до одређене мере, а уколико у периоду од годину дана не искористе целокупну квоту, дата им је могућност или да продају свој преостали проценат, или да га пренесу у наредну годину.

Србија се, Споразумом о стабилизацији и придруживању, обавезала да ће свој легислативни и институционални оквир ускладити са

промена у Србији – CDM као могућност, доступно на: <http://www.ekoplan.gov.rs/src/Odrzani-seminari-u-Leskovcu-Kragujevcu-i-Subotici-1100-c46-content.htm>, 5. јул 2011.

правним поретком ЕУ. Чланом 77. тог споразума предвиђено је да ће „Србија предузети неопходне мере како би постепено постигла усклађеност са техничким прописима Заједнице и европском стандардизацијом, метрологијом, акредитацијом и процедурама оцене усаглашености“.²⁶ Ради хармонизације са „Европским енергетско-климатским пакетом“, наша земља ће морати да изврши одговарајуће законодавне, институционалне и образовне реформе у предстојећем периоду.²⁷

* * *

Питање климатских промена и заштите животне средине уопште у нашој земљи, је тек у последњих неколико година почело да заузима важније место у државној политици. Актуелна позиција Србије у овој области није на завидном нивоу, како због недовољних капацитета за предузимање адекватних мера адаптације, тако и због слабе заинтересованости шире јавности. Србија треба да учини много да би на пољу заштите животне средине и борбе против климатских промена достигла високе стандарде Европске уније и шире међународне заједнице, који ће, на путу ка европским интеграцијама, за нас представљати параметар за даљу координацију пројеката у овој сфери. Министарство животне средине, рударства и просторног планирања препознало је потребу да се подигне свест грађана о значају питања очувања здраве животне средине и спречавања њене даље деградације за остале секторе, а пре свега за стандард живота. Осим отварања рециклажних центара, депонија и слично, организован је низ активности са циљем да сами грађани могу да дају свој допринос борби против климатских промена, пре свега у кампањи „Очистимо Србију“, затим постављањем кутија за прикупљање папира, посуда за одлагање истрошених батерија, па и давањем субвенција за куповину возила са емисијом угљен-диоксида мањом од 100 грама по пређеном километру.²⁸ Осим тога, интензивнијом сарадњом у борби против климат-

26 Обавезе Министарства животне средине, рударства и просторног планирања у процесу европских интеграција, доступно на: www.ekoplan.gov.rs/src/download-515/.../mzspp-i-privdruzanje-eu.ppt, 5. јул 2011.

27 ENERGOINFO, Србија има резерве за трговину емисијама угљен-диоксида, доступно на: <http://www.energoinfo.com/region/srbija-ima-rezerve-za-trgovinu-emisijama-ugljen-dioksida/>, 5. јун 2011.

28 Министарство животне средине, рударства и просторног планирања, „Очистимо Србију“, <http://www.ekoplan.gov.rs/src/Ocistimo-Srbiju-60-p2-list.htm>

ских промена, наша земља је учествовала на бројним међународним конференцијама и семинарима, чиме је исказала озбиљну намеру да проблеме у овој сфери решава системски, на начин како то чине развијене земље.

Bojana Todorović

First National Communication (report) of the Republic of Serbia to the United Nations Framework Convention on Climate Change (UNFCCC)

Submitting national communications to the United Nations Framework Convention on Climate Change represents one of the main obligations of both the Annex I and the non-Annex I countries. National communications inform the international community of the implementation of the Convention and the Kyoto protocol on a national level, and envisage a country's strategy for combating climate change, with thorough information about the national characteristics of the country and, thus, its vulnerability to climate change. Parties are also required to provide an inventory of the GHG emission in different sectors, and the measures taken in the adaptation to the adverse effects of climate change. In accordance with the obligations mentioned above, the government of the Republic of Serbia has adopted the Initial National Communication under the UNFCCC, on November 10th 2010. The Communication is a first national report on the circumstances regarding climate change. Its preparation has been coordinated by the Ministry of Environment, Mining and Spatial Planning, with the financial aid of the Global Environment Fund. The Republic of Serbia has been classified as a non-Annex I country under the Convention, which means it is exempt from the quantitative GHG emission reduction commitments. However, Serbia is obliged to take certain measures in order to accomplish the goals and principles proclaimed by the Convention. In the past few years, considerable progress in the area of combating climate change has been brought by the process of European integration, and with it the harmonization with the EU legislation. The European Union has one of the most developed mechanisms for mitigating climate change, and potential candidates for the European partnership will need to fulfill these high standards. It is therefore possible that Serbia, on its path to the EU accession, will have to undertake legal, institutional and educational reforms in the battle against climate change.

УСВОЈЕН ПЛАН ЗА ЈЕДИНСТВЕНИ СИСТЕМ ЕВРОПСКОГ САОБРАЋАЈА „КА КОНКУРЕНТНИЈЕМ И ЕФИКАСНИЈЕМ ТРАНСПОРТНОМ СИСТЕМУ“

Ђорђе Кујовић

Европска комисија је усвојила акт под називом План за јединствени систем Европског саобраћаја – „Ка конкурентнијем и ефикаснијем транспортном систему“¹. Овај документ, тзв. White Paper² представља стратегију за решавање проблема европског саобраћаја и транспорта. Он садржи основне политичке смернице које указују на то како треба правно регулисати и унапредити важну област каква је саобраћај у Европској заједници. Овај план би требало да представља водилу при доношењу будућих конкретних правних аката везаних за ту област.

Потреба за нафтом и њеним дериватима непрекидно расте у земљама Европе. Свака земља тежи да своју привреду доведе на виши ниво. Да би се достигли ти циљеви, неизбежно је повећање употребе нафте. Предвиђено је да ће потреба за нафтом 2020. године бити готово удвостручена у односу на 1980. годину.³ Главне гране привреде све више зависе од тог ресурса. Осим тога, повећана потрошња овог енергента изазива озбиљне проблеме у вези са климатским променама и загађењем животне средине. Процењено је да ће се температура земљине површине повећати од 1,1°C до 6,4°C у 21. веку,⁴ као последица ефеката

- 1 European Commission, White Paper on Roadmap to a Single European Transport Area – Towards a competitive and resource efficient transport system, COM(2011) 144 final.
- 2 White Paper, тј. Бела књига јесте документ који садржи основне предлоге и начелне планове везане за регулаторну активност у одређеној области, http://europa.eu/legislation_summaries/glossary/white_paper_en.htm
- 3 Local Energy, The Future of the Oil and Gas Industry: Past Approaches, New Challenges, доступно на: <http://www.localenergy.org/pdfs/Document%20Library/Exxon%20Future%20of%20Oil%20and%20Gas.pdf>, табела 2.
- 4 Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC), A report of Working Group I of the Intergovernmental Panel on Climate Change, доступно на: <http://www.ipcc.ch/pdf/assessment-report/ar4/wg1/ar4-wg1-spm.pdf>, табела 10.7.

стаклене баште.⁵ Само коришћење нафте временом постаје све више економски неисплативо, с обзиром на то да технологија данас омогућује прелазак на ефикасније, чистије и, што је најважније, обновљиве видове енергије. Превелика употреба приватних аутомобила градског становништва и истовремено мала употреба јавног градског превоза означава неефикасно деловање субјеката у путничком саобраћају које доводи до загушења, чиме је основна функција саобраћаја угрожена. Не ефикасности саобраћаја у Европи доприноси и неједнако развијена инфраструктура западних и источних делова Европе. Велики јаз између високоразвијене западне Европе и источне Европе, чији је степен развијености ипак на нижем степену, ремети формирање ефикасног, уравнотеженог и уједињеног транспортног система на нивоу целог европског континента. Отклањање ових негативних страна европског саобраћаја деликатан је и дуготрајан процес, који захтева низ политичких и правних решења. Овај план, у складу са тим, садржи полазне смернице које треба да помогну при остварењу жељених резултата.

У овом акту објављен је циљ да се до 2050. године емисија CO₂ гасова смањи за 60%. Предвиђено решење је у елиминисању зависности транспортних система од нафте, а да се при том не угрозе ефикасност и перформансе саобраћаја. Допринос даје и решење да се бар 30% друмског теретног саобраћаја пребаци на железнички или поморски саобраћај.

Биће стимулисана и употреба мањих, лакших и ефикаснијих путничких возила, као и што већа употреба јавних градских аутобуса. Постављен је рок за завршетак до 2050. године. Европске мреже брзе железнице коју би користила већина путника за путовања средње раздаљине. Такође, до 2050. године се планира и спајање главних европских аеродрома са овом железницом, све са циљем несметаног и ефикасног транспорта путника и робе. Планом је даље предвиђено формирање Јединственог транспортног система Европе. Интегралне делове тог система чинили би Јединствени систем европског авио-саобраћаја, Јединствени систем европског железничког саобраћаја и Јединствени систем европског поморског и речног саобраћаја. Основни циљ Јединственог транспортног система Европе јесте да се кретање путника и робе олакша, да се смање трошкови и да се побољша економска одрживост.

Као важан елемент унапређеног европског саобраћаја утврђене су и технолошке иновације. Имплементирање нових технологија представљаће нужан услов који ће значајно допринети безбедности учесника у саобраћају. Алтернативна горива обезбедиће чистији саобраћај који је ефикаснији и економски исплативији од садашњег. Нови извори енергије осигураће, уз занемарљиве емисије које су штетне по животну средину, мању потрошњу крајњих корисника и јефтинију саму производњу. Опрема напредне технологије осигураће прецизно праћење, надгледање и оперативност разних видова транспорта, док ће, с друге стране, допринети повећаној безбедности самих путника (план је да се до 2020. године преполови садашњи број жртава на друму).

Побољшање транспортног система постићи ће се и путем финансијских механизма. Државе ће, пореским олакшицама, давати подстицај субјектима у саобраћају да пређу на исплативије и чистије видове транспорта. С друге стране, они субјекти који не буду желели да се одрекну неефикасних и застарелих начина превоза мораће да плаћају веће, тј. додатне таксе због тога.

* * *

Србија данас тежи ка европским интеграцијама, тј. ка чланству у Европској унији. Из тога произилази да наша земља, као потенцијални члан, ради што бржег придруживања, има обавезу да хармонизује национално законодавство са законодавством Европске уније. Корак ка том циљу представља и усвајање Стратегије развоја железничког, друмског, водног, ваздушног и интермодалног транспорта у Републици Србији од 2008. до 2015. године⁶. Како је овај план стратегија за будућност, он треба да буде оријентир Србији при доношењу легислативних решења у области саобраћаја, екологије и заштите животне средине. Таквом активношћу, држава ће свом становништву обезбедити здравије и сигурније окружење и истовремено значајно унапредити саобраћај, а самим тим и привреду подићи на виши ниво. Грађани би имали модернији, безбеднији, јефтинији, бржи и чистији транспортни систем, који би био у нераскидивој вези са осталим земљама Европе и света.

5 Greenhouse gases emissions (GHG emissions) – Емисија гасова који изазивају ефекат стаклене баште, тј. глобано загревање, http://en.wikipedia.org/wiki/Greenhouse_gas

6 Стратегија развоја железничког, друмског, водног, ваздушног и интермодалног транспорта у Републици Србији од 2008. до 2015. године (Службени гласник РС, бр. 04/08).

Đorđe Kujović

European Commission has adopted the Roadmap to a single European transport area "Towards a competitive and resource efficient transport system"

This document, called „White Paper“ represents a strategy for the future of transport in Europe. Oil demands are constantly rising. Congestion is also a major concern. The goal is to break the transport system's dependence on oil without sacrificing its efficiency. The transport should use less and cleaner energy. Strategy encourages the use of smaller, lighter road passenger vehicles and also the use of public city transportation. Road casualties should be halved by 2020. Technological innovation could achieve a faster, safer, cleaner and cheaper transport. EU capitals and other main cities, ports, airports and railways has to be connected in order to form an efficient multimodal network. States should provide an incentive to transport participants to switch to more cost-effective and cleaner forms of transportation through tax benefits. This strategy should be a landmark in making Serbia future legislative solutions in the field of transport, ecology and environmental protection.

ДИРЕКТИВА О ЕНЕРГЕТСКОЈ ЕФИКАСНОСТИ НА ПРАГУ УСВАЈАЊА – МЕРЕ, ЕНЕРГИЈА, ПОТРОШЊА, ЕФИКАСНОСТ

Душан Митровић

Ради побољшања енергетске ефикасности предложен је нови пакет мера, који се заснива на новом Плану о енергетској ефикасности из 2011¹. Применом тих мера укупан ниво потрошње енергије у Европској унији смањио би се за 20% до 2020. године, чиме би се остварила и коначна намера, а то је приближавање конкурентној привреди заснованој на ниској емисији угљеника до 2050. године. Извршењем предвиђених мера очекује се смањење трошкова становништва до 1.000 € по домаћинству на годишњем нивоу,² отварање до 2 милиона радних места³ и смањење годишње емисије штет-

них гасова за 740 милиона тона⁴. Поменути правни акт осим регулисања приватноправних односа, првенствено се усредсређује на хармонизовање законодавстава држава чланица и ставља акценат на стимулисање њихових јавних сектора да побољшају постојеће капацитете ради остваривања планираних циљева. Овом Директивом, која садржи поменути пакет мера, укинуле би се до сада важеће из 2004. и 2006. година (Директива 2004/8/ЕС и Директива 2006/32/ЕС).

Како потрошња енергије у свету константно расте,⁵ расту и трошкови везани за њу, при чему Европа не представља изузетак. На све то реагује и тржиште енергената, углавном негативно, тако што са растом тражње и непромењеним нивоом понуде расту и њихове цене.⁶ Да би се ојачала конкурентност Европе и смањила њена енергетска зависност, а такође и ниво емисија штетних гасова, Европска комисија је, 22. јуна 2011. године, предложила доношење нове Директиве о енергетској ефикасности (Energy Efficiency Directive)⁷ јер сматра да је енергетска ефикасност највише исплатив и најбржи начин да се повећа безбедност набавки и смањи емисија гасова са ефектом стаклене баште. Директива се заснива на Плану о енергетској ефикасности (Energy efficiency Plan 2011).⁸

Главни циљ предложене директиве јесте снижење потрошње од 20% до 2020. године, чиме се утире пут за даље повећање ефикасности. Према прорачунима у милионима тона нафтног еквивалента (Mtoe – millions of tons of oil equivalent) – то би износило 368 Mtoe мање у 2020. години наспрам прогнозираних 1842 Mtoe. Тај циљ је установљен 2007. године, међутим, према пројекцијама из 2009. године, мере на националном и европском нивоу ће довести само до деветопроцентног пада нивоа потрошње (слика бр. 1).⁹

1 Energy Efficiency Plan 2011.

2 Communication from the Commission: Energy efficiency: delivering the 20% target, COM (2008), 772.

3 Очекивања заснована на подацима из грађевинског сектора. Види: SEC(2011) 277: Impact Assessment accompanying the Energy Efficiency Plan.

4 SEC(2011) 277: Impact Assessment accompanying the Energy Efficiency Plan.

5 U.S. Energy Information Administration, International Energy Statistics, 2008, доступно на адреси: <http://www.eia.gov/cfapps/ipdbproject/IEDIndex3.cfm?tid=44&pid=44&aid=2>

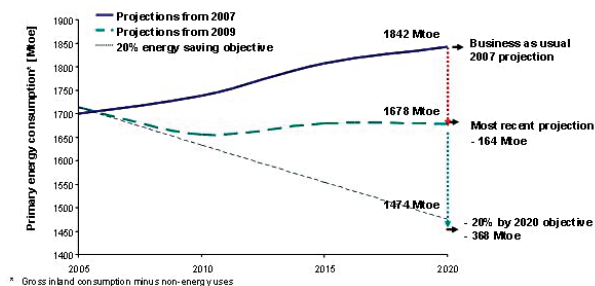
6 На пример, цене нафте су нагло скочиле након што је 8. јуна ОПЕК изјавио да неће повећавати ниво тренутне проиводње. Извор: The Wall Street Journal, „OPEC Refuses Oil Production Increase After Contentious Meeting“, 8. Љóí, äññóđíí íí řáđńč: <http://blogs.wsj.com/marketbeat/2011/06/08/opec-keeps-oil-production-unchanged/>

7 <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52011PC0370:EN:NOT>

8 <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52011DC0109:EN:HTML:NOT>

9 <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=MEMO/11/440&format=HTML>

Нови план је усмерен на пакет мера за обнову опреме у јавним и приватним зградама, побољшању енергетских карактеристика уређаја који се користе у њима, а осим тога стимулисању ефективније потрошње енергије у домаћинствима. План се не односи на транспорт, иако на њега отпада 32%¹⁰ од коначне енергетске потрошње, већ се препушта да се та област регулише „Белом књигом за транспорт“ (White Paper on Transport).¹¹

Једна од предложених обавеза јесте да се установе енергетски ефикасне шеме у свим државама чланицама, што подразумева да: енергетски дистрибутери и малопродајне енергетске компаније буду обавезане да сваке године уштеде 1,5% од својих укупних продаја, по обиму, кроз пакет мера као што је, на пример, побољшање ефикасности система грејања, постављање савремених водоводних цеви и дуплих прозора код финалних купаца.¹²

За јавни сектор, Комисија предлаже серију обавезних мера.

У укупној потрошњи енергије зграде заузимају прво место, са 40% коначне потрошње,¹³ па је, управо због тога, прва битна обавеза према којој државни органи од 1. јануара 2014. године морају модернизовати најмање 3% зграда (по површини) годишње, што је два пута више од садашње брзине модернизације. Друго, код закупа или куповине постојећих зграда, оне морају одговарати највишем нивоу енергетске ефикасности. Једна од препрека које се ту јављају јесте „подела подстицаја“¹⁴ –

под овим термином се подразумева ситуација у којој власник и купац нерадо плаћају за побољшање перформанси изнајмљене имовине, с обзиром на то да се користи од тога деле међу њима (пошто закуподавац стиче право на употребу тек по истеку одређеног рока, док купац ужива то право само одређено време). Предложено је да државе чланице уклоне све законске и друге препреке енергетској ефикасности, пруже подстицаје или техничку помоћ у постизању тог резултата.

Новина у односу на старе директиве јесте то што Комисија предлаже обавезујуће мере, за разлику од обавезујућих циљева за сваку државу чланицу. Када Директива ступи на снагу, државе чланице ће имати обавезу да примене све њене одредбе. Уз то, Европска комисија нуди да саме чланице за своје потребе установе необавезујуће националне циљеве за енергетску ефикасност. Међутим, уколико се 2014. године дође до закључка да ЕУ највероватније неће остварити снижење од 20%, сама Комисија ће предложити обавезујуће националне циљеве.

Контрола ће се остваривати тако што ће свака држава чланица бити обавезана да доставља годишње извештаје о броју основних енергената и индикатора извршења мера, с једне стране, а с друге – трогодишњи извештај са ширим информацијама о примени Директиве и националних мера енергетске ефикасности и стратегија.

Комисија очекује да ће предложене мере довести до позитивних ефеката по питању безбедности снабдевања, да ће допринети ублажавању климатских промена и повољних утицаја у условима економског раста и креирања радних места. Финансијска средства која се остваре уштедом енергије постају слободна и могу се релоцирати у економији и могу помоћи олакшавању јавног буџета који се налази под рестрикцијама. Коначно, циљ да се производи више са мање енергије треба да ојача индустрију Европске уније, њену конкурентност и постави је на водећу позицију у свету на тржишту енергетски ефикасних технологија.

* * *

10 Eurostat, Energy, transport and environment indicators, 2010 edition.

11 <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52011DC0144:EN:NOT>

12 Proposal for a Directive of the european parliament and of the council on energy efficiency, Legal elements of the proposal (2), Brussels, COM(2011) 370 final.

13 Energy Efficiency Plan, Paying the way towards low energy consuming buildings, COM(2011) 109 final.

14 Energy Efficiency Plan, Legal obstacles, COM(2011) 109 final.

Уколико се усвоји, овај акт за Србију може представљати још једну потенцијалну препреку на путу њених европских интеграција, с обзиром на то да код нас у овом тренутку не постоји један свеобухватан правни акт који детаљно уређује материју енергетске ефи-

касности и којим се предвиђају обавезујуће мере за њено повећање, а ни циљеви који би усмерили развој. С једне стране, ово питање је од изузетне важности не само са тачке гледишта напредовања ка Европској унији, већ и са позиције српске економије као целине, јер би остваривање 20% снижења потрошње енергије ојачало њену конкурентност у региону и поставило је на нови колосек у употреби обновљивих извора енергије. С друге стране, поставља се питање капацитета економије за такве промене, а и питање финансирања, због непланираних трошкова, изазваних првим таласом светске економске кризе. С обзиром на то да се као један од услова приступања ЕУ наводи усклађивање нашег законодавства са актима Уније, може се основано очекивати да ће и Србија у неком степену тежити остваривању повећања ефикасности на свим нивоима, јер је то питање од круцијалног интереса не само за њу, већ и за цео свет.

Dušan Mitrović

Energy Efficiency Directive on a Verge of Adopting – Measures, Energy, Consumption, Efficiency

In order to improve energy efficiency, new set of measures was proposed by European Commission, which is based on a new Energy Efficiency Plan from 2011. Implementation of these measures would lead to 20% reduction of primary energy consumption in 2020 in European Union, which also would make possible moving to a competitive low carbon economy in 2050. The combined effects of full implementation of existing and new measures could generate financial savings up to 1000 € per household, improve industrial competitiveness, create up to 2 million jobs and cut annual greenhouse gas emissions by 740 million tons. By adopting this Directive current directives from 2004 and 2006 would be repealed (Directives 2004/8/EC and 2006/32/EC).

СУБВЕНЦИЈЕ СРПСКОЈ ПОЉОПРИВРЕДИ У 2011. ГОДИНИ

Бошко Балчаковић

Влада Републике Србије донела је низ мера за подстицање развоја пољопривреде и повећање пољопривредне производње. Влада је, у складу са Стратегијом развоја пољопривреде Србије,¹ наставила да субвенционисање пољопривредну производњу са циљем повећања продуктивности, ради снижења цене пољопривредних производа, а истовремено и очувања квалитета. Тај циљ је неопходно испунити у току интеграција у Европску унију, да би домаћи произвођачи били конкурентни када се Србија прикључи заједничком европском тржишту. При томе, Влада субвенцијама не утиче на одлуку произвођача која добра да производе и у којој количини. Влада пољопривредницима даје субвенције у виду кредитне подршке, регресирања одређених трошкова (осигурања, репроматеријала итд.) и директних подстицаја (за пољопривредне прехрамбене производе, за генетско унапређење сточарства, за трошкове складиштења итд.).

Међу бројним актима које је донела Влада Србије, најважнија је Уредба о подстицању пољопривредне производње путем кредитне подршке путем субвенционисања дела каматне стопе у 2011. години (Службени гласник РС, бр. 33/2011 и 38/2011; у даљем тексту: Уредба), која је ступила на снагу 26. маја 2011. године, са изменама од 1. јуна 2011. године.

Овом уредбом утврђени су обим, општи услови и начин остваривања права на кредитну подршку, као и корисници кредитне подршке за 2011. годину. Доношењем Уредбе о подстицању пољопривредне производње престале су да важе Уредба о утврђивању Програма мера за дугорочно кредитирање пољопривредне производње у 2010. и 2011. години (Службени гласник РС, бр. 6/2010) и Уредба о утврђивању Програма мера за дугорочно кредитирање пољопривредне производње преко банака у сарадњи са јединицама локалне самоуправе у 2010. и 2011. години (Службени гласник РС, бр. 11/2010).

Средства за реализацију мера из ове уредбе обезбеђују се из буџета Републике и из Фонда за подстицање развоја пољопривредне производње. Кредитна подршка предвиђена у

1 Доступно на: http://www.srbija.gov.rs/vesti/dokumenti_skcija.php?id=45678

овој уредби користи се за развој сточарства, ратарства, воћарства, виноградарства и повртарства, као и за инвестициона улагања у механизацију, опрему и пољопривредне објекте. У Уредби је прописано и која лица имају право на кредитну подршку. То су: физичко лице (носилац комерцијалног породичног пољопривредног газдинства, осим физичког лица које је привремени носилац пољопривредног газдинства), предузетник и правно лице. У члану 4 став 2 Уредбе, одређени су и посебни услови које ова лица треба да испуњавају да би имала право на кредитну подршку. У члану 6 став 3 прописано је да укупан износ кредита који се може одобрити кориснику не може износити више од пет милиона динара, а ако је корисник земљорадничка задруга, укупан одобрени износ кредита не може бити већи од петнаест милиона динара (додато у изменама).² Рок отплате кредита је максимално три године, са фиксном каматном стопом од 8%. У претходној Уредби о утврђивању програма мера за дугорочно кредитирање пољопривредне производње у 2010. и 2011. години, која је престала да важи ступањем нове на снагу, било је предвиђено да рок отплате главнице кредита износи пет година после истека грејс периода,³ а највећи износ је био три стотине хиљада евра у динарској противвредности, уз примену валутне клаузуле⁴. Иако по новој уредби пољопривредници могу да се задужују мање (и на краћи рок), с обзиром на нестабилан курс домаће валуте, значајна је измена што се кредити одобравају у динарима, а не у еврима, што је било предвиђено претходном уредбом.

Захтеви морају бити поднети до 1. новембра 2011. године. Захтеви се подносе банци, која са корисником парафира образац уговора, а затим га шаље Министарству пољопривреде, трговине, шумарства и водопривреде. Испуњеност услова утврђују Министарство пољопривреде, трговине, шумарства и водопривреде и Министарство финансија – Управа за трезор. Када утврде да су услови испуњени, о томе обавештавају банку, која са корисником склапа уговор о кредиту. Уговор се склапа под следећим условима:⁵

- да рок отплате кредита буде највише три године;
- да се кредит одобрава и исплаћује у динарима;
- да ефективна каматна стопа на годишњем нивоу не може бити већа од референтне каматне стопе Народне банке Србије увећане за два процентна поена, осим за кредите са роком отплате до једне године, код којих ефективна каматна стопа на годишњем нивоу не може бити већа од референтне каматне стопе Народне банке Србије увећане за три процентна поена;
- да корисник плаћа фиксну каматну стопу на неотплаћени део кредита од 8% на годишњем нивоу у периоду отплате кредита;
- да банка врши наплату кредита у месечним, тромесечним, полугодишњим или годишњим ануитетима, у складу са планом отплате који чини саставни део уговора о кредиту;
- да на захтев корисника кредита чији је рок отплате три године банка одобрава одложени рок враћања главнице до једне године, који се укључује у рок отплате кредита.

У вези са спровођењем ове уредбе Министарство пољопривреде је потписало уговор са представницима шест банака, а то су: *Агробанка а.д.*, *Credit Agricole banka Srbija A.D.*, *Нуро Алпе-Адрија-Банк а.д.*, *Комерцијална банка а.д.*, *Поштанска штедионица а.д.* и *Societe Generale banka Srbija a.d.*⁶

Ради повећања квалитета пољопривредних производа, Влада је донела Уредбу о расподели и коришћењу подстицаја за генетско унапређење сточарства у 2011. години (*Службени гласник РС*, бр. 13/2011; у даљем тексту: Уредба). Овом уредбом је предвиђено да подносилац захтева остварује право на коришћење подстицајних средстава уколико на свом пољопривредном газдинству има пријављена квалитетна приплодна грла и ако се користе за производњу млека и меса или служе за даљу репродукцију. Неопходно је да грла буду под контролом правних лица овлашћених за послове селекције, која ће их оценити и раз-

2 Уредба о изменама Уредбе о подстицању пољопривредне производње путем кредитне подршке кроз субвенционисање дела каматене стопе у 2011. години, *Службени гласник РС*, бр. 38/11.

3 *Службени гласник РС*, бр. 6/2010. Документ 2, чл. 3 ст. 7 тач. 1.

4 *Службени гласник РС*, бр. 6/2010. Документ 2, чл. 3 ст. 7 тач. 4.

5 *Службени гласник РС*, бр. 33/2011 и 38/2011, чл. 8.

6 Министарство пољопривреде, трговине, шумарства и водопривреде. Потписан Уговор о субвенционисаним кредитима за примарну пољопривредну производњу, доступно на: <http://www.mpt.gov.rs/articles/view/13/2438/Potpisan-Ugovor-o-subvencionisanim-kreditima-za-primarnu-poljoprivrednu-proizvodnju.html>

врстати у класе у складу са Законом о сточарству.⁷ Подстицаји се исплаћују у новчаним износима за квалитетна грла говеда, оваца, коза и свиња,⁸ и то у износу од четири хиљаде до двадесет и пет хиљада динара у зависности од врсте стоке.⁹ Да би остварило право на подстицаје, лице мора да испуњава услове прописане у Уредби,¹⁰ а захтев за остваривање права подноси квартално Министарству пољопривреде, трговине, шумарства и водопривреде, које путем Управе за аграрна плаћања проверава испуњеност услова и врши исплату подстицаја.¹¹

У складу са Уредбом о подстицању пољопривредне производње путем кредитне подршке кроз субвенционисање дела каматне стопе у 2011. години (*Службени гласник РС*, број 33/11), Влада је донела и Уредбу о утврђивању програма кредитне подршке за инвестициона улагања у пољопривредну механизацију и опрему у 2011. години кроз субвенционисање дела каматне стопе (*Службени гласник РС*, број 38/11). Као циљ програма наводи се повећање продуктивности и ефикасности пољопривредне производње, као и конкурентности пољопривредних газдинстава, а самим тим и даљег развоја и модернизације пољопривреде.¹² Са економског становишта, ова мера Владе је пожељна. Плаћањем дела камате на кредите за набавку механизације подстаћи ће пољопривредне произвођаче да мењају дотрајалу механизацију, која је горући проблем домаће пољопривреде,¹³ што ће довести до повећања приноса, а самим тим и веће зараде. Међутим, то је само краткорочно. На дуги рок, преовладаће социјални ефекат, тако што ће модернија механизација потиснути радну снагу из пољопривредне производње (исти принос ће се постизати са мање радне снаге).¹⁴ Стога ће ова радна снага морати да се пресели у друге гране привреде. Осим тога, тренутна расподела обрадивог земљишта у Србији није одр-

жива. Просечна величина газдинства је само три хектара.¹⁵ Притиснути конкуренцијом и сталним опадањем цене производа, пољопривредни произвођачи ће бити принуђени да повећавају своја газдинства да би остварили исти приход.¹⁶

* * *

Тренутни број запослених лица у пољопривреди, рибарству и шумарству износи скоро четрдесет и шест хиљада.¹⁷ Међутим, развојем пољопривредне производње у Србији, у складу са развојем у земљама које су већ прошле процес интеграција и приступања Европској унији, тај број ће се смањивати у наредним годинама.¹⁸ Наиме, како Србија буде напредовала у европским интеграцијама, малим пољопривредним произвођачима ће бити све теже да се изборе са конкуренцијом. Због тога што Србија приступа тржишту на коме учествују субјекти који су већ прошли кроз процес транзиције и из ње изашли са пољопривредним произвођачима који су укрупнили своје поседе тако да производе довољно производа које могу да продају по конкурентној цени. Или су се удружили и направили јаке задруге кроз које учествују на тржишту и боре се са конкуренцијом. У тренутку приступања, Србија мора да има пољопривредне произвођаче способне да издрже конкуренцију из земаља чланица. А то значи да на заједничком тржишту наступају самостално, без државне протекције и помоћи, да сами одлучују шта ће производити на свом поседу, колико ће производити и по којој цени. Прелазом из социјалистичке у тржишну економију држава се са многих функција на којима је била повлачи, или их пребацује у приватни сектор. У исто време појављује се или ојачава друге функције, као што су информативна, саветодавна, законодавна и кон-

7 *Службени гласник РС*, бр. 13/2011, чл. 4.

8 *Службени гласник РС*, бр. 13/2011, чл. 5.

9 *Службени гласник РС*, бр. 13/2011, чл. 8.

10 *Службени гласник РС*, бр. 13/2011, чл. 2.

11 *Службени гласник РС*, бр. 13/2011, чл. 10.

12 *Службени гласник РС*, број 38/11, Документ 2, чл. 1, ст. 2.

13 Ј. Зурковић, „Због дотрајале механизације, сремска пољопривреда губи милионе евра“, доступно на: <http://poljoprivreda.info/?oid=17&id=133>

14 Стратегија развоја пољопривреде Србије – Модернизација пољопривреде у Србији, стр. 7. Доступно на: http://www.srbija.govrs/vesti/dokumenti_sekcija.php?id=45678

15 Стратегија развоја пољопривреде Србије – Циљеви стратегије – Постојеће стање, тачка 6, стр. 10. Доступно на: http://www.srbija.gov.rs/vesti/dokumenti_sekcija.php?id=45678

16 Стратегија развоја пољопривреде Србије – Модернизација пољопривреде у Србији, стр. 7. Доступно на: http://www.srbija.gov.rs/vesti/dokumenti_sekcija.php?id=45678

17 Подаци Републичког завода за статистику – доступно на: <http://webzrzs.stat.gov.rs/WebSite/Public/ReportResultView.aspx?rptKey=indId%3d240102IND01%2635%3d6%26100%3d6%262%3d201010%26sAreald%3d240102%26dType%3dName%26lType%3dSerbianCyrillic>

18 Стратегија развоја пољопривреде Србије – Модернизација пољопривреде у Србији, стр. 8. Доступно на: http://www.srbija.gov.rs/vesti/dokumenti_sekcija.php?id=45678

тролна. Наиме, држава треба да ојача систем тржишних информација, да реорганизује систем образовања, едукације и саветодавства. Осим тога, потребно је законодавство које ће осигурати услове за успешну и сигурну размену и поштenu тржишну утакмицу да би се спречило монополско понашање и исправиле грешке тржишта. Пољопривредни произвођач је сада предузетник, који, као и сви учесници у тржишној утакмици, зависи од сопствених одлука, сам сноси одговорност за губитке и сам распоређује профит.¹⁹

Boško Balčaković

Subsidies for Serbian agriculture in 2011

The Government of the Republic of Serbia has adopted a series of measures to encourage the development of agriculture and increase agricultural production. In accordance with the Strategy of Development of Agriculture in Serbia, the Government has continued to subsidize agricultural production in order to increase productivity, decrease the prices of agricultural products, and preserve quality at the same time. This objective has to be met during the integration into the European Union, so that Serbian producers are able to compete when Serbia joins the common European market. The Government subsidies do not influence the producers' decision what to produce, and in what quantities. The aim is that farmers become entrepreneurs, whose own business decisions will determine their position in the market; thus they will bear the consequences of wrong business decisions by themselves.

ТРЖИШТЕ БИЉНИХ ЛЕКОВА ЕВРОПСКЕ УНИЈЕ: ПРИМЕНА ДИРЕКТИВЕ 2004/24/ЕЗ

Ана Деспотовић

Примена Директиве 2004/24/ЕЗ о традиционалним биљним лековима¹ започела је након седмогодишњег прелазног периода који је произвођачима ових лекова остављен ради регистрације њихових производа. У складу са овом директивом, сви биљни лекови морају да буду регистровани да би могли да буду пласирани на тржишту Европске уније. Овом директивом прописани су строги производни стандарди као и бројни захтеви у погледу безбедности и квалитета биљних лекова. Мишљења стручних асоцијација о будућој примени и ефектима ове директиве значајно су подељена и зависиће како од примене саме директиве, тако и од њеног преиспитивања пред надлежним судовима.

Биљни лекови се користе на целокупној територији Европске уније, док се учесталост њихове примене разликује у државама чланицама. Циљ ЕУ је да заштити потрошаче од евентуалних штетних ефеката коришћења биљних лекова. Иако су природни, неки од ових производа могу да буду опасни за пацијенте. Осим заштите јавног здравља, Унија има циљ и да обезбеди слободно кретање биљних лекова на својој територији.

Полазна основа за регулисање ове врсте лекова била је Директива 2001/83/ЕЗ² која се односи на медицинске производе за људску употребу. Она је измењена и допуњена директивама: 2002/98/ЕЗ,³ 2004/24/ЕЗ и 2004/27/ЕЗ.⁴ Директивом 2004/24/ЕЗ о традиционалним

- 1 Directive 2004/24/EC of the European Parliament and of the Council of 31 March 2004, amending, as regards traditional herbal medicinal products, Directive 2001–83/EC on the Community code relating to medicinal products for human use, OJ L 136 of 30.4.2004, p. 85.
- 2 Directive 2001/83/EC of the European Parliament and of the Council of 6 November 2001, one the Community code relating to medicinal products for human use, OJ L 311 of 28.11.2004, p. 67.
- 3 Directive 2002/98/EC, of the European Parliament and of the Council of 27 January 2003, setting standards of quality and safety for the collection, testing, processing, storage and distribution of human blood and blood components and amending Directive 2001/83/EC, OJ L 33 of 8.2.2003, p. 30.
- 4 Directive 2004/27/EC of the European Parliament and of the Council of 31 March 2004, amending Directive

¹⁹ Стратегија развоја пољопривреде Србије – Успостављање тржишне економије, стр. 3. Доступно на: http://www.srbija.gov.rs/vesti/dokumenti_sekcija.php?id=45678

биљним лековима извршена је најзначајнија измена и допуна регулисања биљних лекова.

Иако је ова директива усвојена још 2004. године, произвођачима и увозницима ових лекова остављен је период од седам година да прикупе потребну документацију за регистравање својих производа. По истеку овог рока дистрибуција и куповина нерегистрованих биљних лекова постала је нелегална. Према овој директиви, привредни субјект мора да докаже сигурност и ефикасност својих биљних лекова кроз традиционалну употребу у оквиру ЕУ у периоду од најмање 30 година или, алтернативно, у укупном периоду од 15 година у оквиру ЕУ, уз 30 година ван ЕУ.

Примена ове директиве довела је до многих супротних мишљења и ставова између здравствених асоцијација земаља чланица. У Великој Британији, Алијанса за промовисање природног лечења, предвођена извршним и научним директором др Робертом Веркерком,⁵ најављује преиспитивање ове директиве пред Високим судом у Лондону, са образложењем да је њена примена несразмерна, нетранспарентна и дискриминишућа. Веркерк наглашава да се она не примењује подједнако у свим земљама Уније и као примере либералније примене наводи Холандију и Чешку. Осим тога, ово удружење планира и да покрене случај пред Европским судом правде у Луксембургу.

С друге стране, Краљевско фармацеутско друштво⁶ сматра да овај режим утиче на побољшање сигурности и квалитет биљних лекова. Садашњи начин регистрације потрошачу омогућава да има потпуну информацију о безбедном коришћењу и о томе да производ задовољава стандарде о безбедности и квалитету.

Негативан став поводом примене ове директиве постоји и у Француској. Удружење за заштиту природне медицине⁷, које заступа лечење биљним лековима, покренуло је петицију

2001/83/EC on the Community code relating to medicinal products for human use, OJ L 136 of 30.4.2004, p. 34.

5 Alliance for Natural Health, 75 days before EU lock-out for non-European herbal traditions, 2011. Доступно на: <http://www.anh-europe.org/news/75-days-before-eu-lock-out-for%3Fnon-european-herbal-traditions>, 16. фебруар 2011.

6 Royal Pharmaceutical Society, Press releases: Herbal medicines: 'natural' doesn't always mean safe, 2011, доступно на: <http://www.rpharms.com/pressreleases/herbal-medicines--%C3%A2%E2%82%AC%CB%9CnaturaI%C3%A2%E2%82%AC%E2%84%A2-doesn%C3%A2%E2%82%AC%E2%84%A2t-always-mean-safe.asp>, 26. април 2011.

7 Le Collectif pour la Défense de la Médecine Naturelle. <http://www.defensemecinenaturelle.eu/>

против директиве. Као основни разлог, навели су да се њоме намеће несразмерно скуп административно оптерећење за бројне природне препарате који су вековима коришћени у Европи и који су се на тај начин већ показали као безбедни.

Иако су тачни подаци о употреби биљних лекова на тржишту ЕУ оскудни, процењује се да је у 2003. години потрошено скоро пет милијарди евра на биљне лекове⁸. Тржиште ЕУ је, осим домаћих традиционалних европских биљних лекова, било снабдевано и традиционалним биљним лековима индијске и кинеске медицине. Ступањем на снагу ове директиве, велики број тих биљних лекова и препарата постао је забрањен на тржишту ЕУ.

Циљ ове директиве био је да се обезбеди квалитет биљних лекова и сигурност за потрошаче, али њеном применом се и смањује број произвођача биљних лекова на тржишту. До смањења броја регистрованих произвођача долази најчешће због тога што су ова правила регистрације сувише скупа за мале произвођаче. Због тога се може очекивати мањи број биљних лекова и препарата на тржишту. Очекивани дефицит ових лекова нарочито ће имати негативне последице у државама у којима је до сада постојала веома широка потрошња и европских, али и биљних лекова са азијског подручја, какав је случај у Великој Британији.

У Србији је употреба биљних лекова регулисана Законом о лековима и медицинским средствима,⁹ који је у сагласности са Директивом 2004/24/ЕЗ ЕУ. Уколико одређени биљни лек испуњава услове прописане Законом и резултат је традиционалних терапијских приступа уписује се у Регистар традиционалних биљних лекова, који води Агенција за лекове и медицинска средства Србије. Тим законом је прецизно регулисано који се све препарати могу производити и продавати као биљни лекови, што обезбеђује контролу тржишта и њихову сигурну примену.

Резултати Директиве 2004/24/ЕЗ тек треба да се покажу. Након седмогодишњег прелазног периода, током којег су произвођачи биљ-

8 P. de Smet, Herbal Medicine in Europe – Relaxing Regulatory Standards, The New England Journal of Medicine, 2005, доступно на: <http://www.nejm.org/doi/full/10.1056/NEJMp048083>, Vol. 352, No. 12, стр. 1176–1178, приступљено 24. марта 2005.

9 Закон о лековима и медицинским средствима, *Службени гласник РС*, бр. 30/2010, чл. 21.

них лекова могли да конкуришу за добијање регистрације за своје производе, на тржишту су остали они који су задовољавали критеријуме квалитета, али и они који су имали финансијске могућности за регистрацију. Примена ове директиве и забрана нерегистрованих биљних лекова биће сложен задатак и за судове у ЕУ. Квалитет и безбедност биљних лекова представљају приоритет и полазну основу на којој почива ова директива. Међутим, тек ће примена Директиве 2004/24/ЕЗ и њено преиспитивање пред надлежним судовима показати стварне резултате и оправданост мера које су на овај начин уведене.

Ana Despotović

Herbal medicines in the European Union: the implementation of the Directive 2004/24/EC

Application of the Directive 2004/24/EC of the European Parliament began after the seven-year transition period that is left to the manufacturers of these remedies for the registration of their products. Under the Directive, all herbal medicines must be registered in order to be placed on the EU market. The Directive 2004/24/EC declares strict production standards and a number of requirements in terms of safety and quality of herbal medicines. The views of the professional associations of the future application and the effects of this Directive are significantly divided. In the UK, the Alliance for Natural Health, led by the executive and scientific director Dr. Robert Verkerk, announced a challenge of the Directive in the High Court in London, on the grounds that it is disproportionate, non-transparent and discriminatory. They also announced the case to the European Court of Justice in Luxemburg. A negative attitude for the implementation of this Directive exists in France, too. On the other side, the Royal Pharmaceutical Society believes that this mode influences the improvement of safety and quality of herbal medicines. They also explain that the current method of registration allows the consumer to have complete information about the safe use, and that the product meets the standards of safety and quality. Implementation of the Directive and ban unregistered herbal medicines will be a complex task to the courts in the EU. Quality and safety of herbal medicines is a priority and the starting point of this Directive. However, only the implementation of the Directive 2004/24/EC and review of the Directive by the competent courts, can show real results and justification of the measures introduced in this way.

НОВА ОГРАНИЧЕЊА ЦЕНА РОМИНГА У ЕВРОПСКОЈ УНИЈИ ОД 1. ЈУЛА 2011. ГОДИНЕ

Иван Ивановић

Од 1. јула 2011. године на снази су нова ограничења цена роминга у Европској унији, која после регулативе из 2007.¹ и амандмана из 2009. године² додатно ограничавају цену роминга и смањују разлику цена мобилног саобраћаја корисника у држави чланици и цена роминга у земљама Европске уније. Нова ограничења су последња фаза постепеног смањења цена роминга, предвиђених амандманом из 2009, која ће бити на снази до 30. јуна 2012. године. Ово је само један од корака ка постизању једног од циљева Дигиталне агенде, којим је предвиђено да се цене мобилног саобраћаја у државама чланицама и цена роминга у земљама ЕУ изједначе до 2015. године, у интересу јединственог дигиталног тржишта ЕУ.

Роминг омогућава корисницима мобилне телефоније да приликом боравка у иностранству примају и обављају позиве, размењују SMS поруке и врше пренос података. Мобилни саобраћај се тада одвија преко страног оператора, који трошкове саобраћаја наплаћује од матичног оператора, који затим те додатне трошкове наплаћује од самог корисника услуге роминга³. Због изразите разлике у ценама мобилног саобраћаја у држави чланици и цена саобраћаја у ромингу у земљама ЕУ, као и немогућности националних регулаторних тела да реше овај проблем услед интернационалног карактера услуге роминга, Европска комисија је нашла за сходно да се интервенише на нивоу целе ЕУ. Регулатором из 2007. године⁴ и

1 Regulation (EC) No 717/2007 of the European Parliament and of the Council of 27 June 2007 on roaming on public mobile telephone networks within the Community and amending Directive 2002/21/EC, *Official Journal L 171*, 29. јун 2007. P. 0032 – 0040.

2 Regulation (EC) No 544/2009 of the European Parliament and of the Council of 18 June 2009 amending Regulation (EC) No 717/2007 on roaming on public mobile telephone networks within the Community and Directive 2002/21/EC on a common regulatory framework for electronic communications networks and services, *Official Journal L 167*, 29. јун 2009. P. 0012 – 0023.

3 Више о принципу функционисања роминга: http://ec.europa.eu/information_society/activities/roaming/what_is/index_en.htm

4 Детаљније о Регулатори роминга из 2007: <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/07/870>

амандманом из 2009. године⁵ године уведена су ограничења максималне цене⁶ роминга, позната као „евротарифа“. Главни циљеви регулативе роминга су повећање конкурентности оператора који пружају услуге роминга у ЕУ и заштита потрошача од плаћања неправедно високих цена у ромингу, у интересу јединственог дигиталног тржишта. У Извештају Европске комисије од 29. јуна 2010. године, уочен је видни напредак и смањење цена роминга, али је, и поред тог напретка, истакнуто да ситуација и даље није задовољавајућа, поготову у области конкурентности.⁷ Европска комисија је 8. децембра 2010. године покренула јавну консултацију о функционисању постојеће регулативе, која је укључивала представнике пословног сектора, кориснике, телекомуникационе операторе и представнике државних органа⁸. Нели Крус, комесарка за Дигиталну агенду ЕУ, изразила је своје незадовољство чињеницом да се цене роминга упорно налазе приближно или тачно на прописаном дозвољеном максимуму и не падају испод њега услед недостатка конкурентности. Резултати анкета коју је спровела Европска комисија показали су да скоро три четвртине грађана ЕУ и даље брине због високих трошкова коришћења мобилног телефона у ромингу приликом боравка у другим земљама ЕУ.⁹ Европска комисија је после обављене јавне консултације свој Извештај о функционисању тренутне регулативе била дужна да поднесе Европском парламенту до 30. јуна 2011. године.¹⁰ Комисија је дошла до закључка да су садашње мере уведене регулативом роминга

омогућиле извесне бенефиције корисницима, као што су смањење цена и повећана транспарентност у протеклих неколико година. Али, и поред тих позитивних помака, оцењено је да тренутни модел, који се огледа у ограничењу цена, није ефикасан у повећању конкурентности које би довело до дуготрајнијег решења.

Уследила су нова краткотрајна ограничења максималних цена, која су ступила на снагу 1. јула 2011. и која ће бити на снази до 30. јуна 2012. године. Ограничење максималне цене позива у евротарифи снижено је са 39 на 35 центи по минути када корисник роминга зове, а са 15 на 11 центи када је корисник роминга позван¹¹. Регулаторна тела држава чланица морају обезбедити примену нових правила и потрошачи могу контактирати са националним регулаторним телом у месту у коме се налази њихов оператор ако имају питања или проблема са новим ограничењима. Цена слања SMS порука је остала 11 центи, док је примање SMS поруке и даље бесплатно. Ограничење веллепродајне цене преноса података је пало са 80 на 50 центи по мегабајту¹², а малопродајна цена и даље није регулисана, што се може сматрати пропустом. Корисници ће и даље бити заштићени од неочекиваних „шок рачуна“ за преузете податке преко својих мобилних телефона, тако што ће износ њиховог максималног рачуна бити ограничен на 50 €, осим ако корисник није изричито уговорио други износ. Ово је посебно изражен проблем у садашњој ери „паметних“ телефона, чије се апликације аутоматски конектују на интернет и преузимају податке, што се може одразити веома високим рачуном корисника роминга.

Ограничења цена роминга су само један корак ка остваривању циља Дигиталне агенде,¹³ којим је предвиђено да се цене мобилног саобраћаја у оквиру државе чланице и цене роминга у земљама ЕУ изједначе до 2015. године.¹⁴ Према речима Нели Крус, циљ Европске комисије није да заувек ограничава цене¹⁵ роминга, већ да предложи структуралне промене које ће

адреси: http://ec.europa.eu/information_society/activities/roaming/docs/roaming_report_11.pdf

5 Детаљније о амандману Регулative роминга из 2009: http://europa.eu/rapid/press_ReleasesAction.do?reference=IP/09/1064&format=HTML&aged=0&language=EN&guiLanguage=en

6 Више о начинима и ефектима ограничавања цена на тржишту телекомуникација: I. Walden, J. Angel (eds.), *Telecommunications Law*, Blackstone Press Limited, London 2001, стр.19–21.

7 Commission, Interim report on the state of development of roaming services within the European Union, COM (2010) 356 final.

8 Press releases, Digital Agenda: Commission launches consultation on review of EU mobile phone roaming rules, IP/10/1679: <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/10/1679&format=HTML&aged=0&language=EN&guiLanguage=en>

9 Детаљније о свим резултатима спроведене анкете: <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/11/148&format=HTML&aged=0&language=EN&guiLanguage=en>

10 European Commission, Report on the outcome of the functioning of Regulation (EC) No 717/2007 of the European Parliament and of the Council of 27 June 2007 on roaming on public mobile communications networks within the Community, as amended by Regulation (EC) No 544/2009, COM (2011) 407 final, цео Извештај на

11 Цене су изражене без пореза на додатну вредност.

12 Упоредни преглед промена висине ограничења цена у периоду од 2007–2011: http://ec.europa.eu/information_society/activities/roaming/regulation/archives/current_rules/index_en.htm

13 Више о Дигиталној агенди на: <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=MEMO/10/200&format=HTML&aged=0&language=EN&guiLanguage=en>

14 http://ec.europa.eu/information_society/newsroom/cf/fiche-dae.cfm?action_id=259&pillar_id=43&action=Action%20101%3A%20Roaming

15 Више о односу директне контроле цена и развоја конкурентности у: I. Walden, J. Angel (eds.),

решити срж проблема, а то је недостатак конкурентности.¹⁶ Са тим циљем Европска комисија је, 6. јула 2011. године, представила свој Предлог¹⁷ за дугорочно решење проблема недостатака конкурентности на тржишту роминга и кораке које би требало предузети када тренутна регулатива истекне 30. јуна 2012. године.¹⁸

Роминг је услуга која би требало да повезује кориснике мобилне телефоније, где год да се они налазе, а не да им ствара нове проблеме и високе трошкове. Та потреба је нарочито изражена у Европској унији, где је значај националних граница релативизиован и где јединствено тржиште представља једну од највиших

Telecommunications Law, Blackstone Press Limited, London 2001, стр. 32.

16 Цео говор Нели Крус: <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=SPEECH /11/502&format=HTML&aged=0&language=EN&guiLanguage=en>

17 European Commission, Proposal for a regulation of the European Parliament and of the Council on roaming on public mobile communications networks within the Union, COM (2011) 402 final.

18 Више о Предлогу Европске комисије на: <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/11/835&format=HTML&aged=0&language=EN&guiLanguage=fr>

вредности. Регулативу ове динамичне области треба посматрати као кораке до остварења једног дугорочног циља – Европе у којој неће постојати разлика између цене роминга и националног мобилног саобраћаја.

Ivan Ivanović

New Price Caps on Roaming Charges from 1st July 2011.

With effect from 1st July 2011, there are new price caps on the roaming prices after the Roaming regulation from 2007, and the amendment from 2009. New price caps further limit the costs of roaming prices and reduce the difference between national tariffs and the prices of roaming in the European Union. Consumers in the Eurotariff shall not pay more than 35 cents per minute for calls made and 11 cents per minute for calls received while abroad in the EU. This is the last phase of regulated price cuts under the current EU Roaming Regulation from 2009., which expires on the 30th June 2012. This is just one step towards achieving the objective set in the Digital Agenda, to make the difference between roaming and national tariffs zero by 2015, in favor of European Digital Single Market.

УПУТСТВО ЗА АУТОРЕ

Прикази се пишу на српском језику, док се чланци (укључујући и одбрањене семинарске радове) могу писати на српском или енглеском језику.

Радови се предају искључиво у електронском облику (*Word*) слањем у виду атачмента на адресу: revijarr@ius.bg.ac.rs (као *subject* мејла наводи се наслов рада који се шаље).

Приказ, односно чланак на српском језику, требало би да буде написан ћирилицом, осим страних речи и речи на латинском језику, које се пишу латиницом и курзивом (косим словима, односно италиком). Користити фонт *Times New Roman 12*, обичан проред.

Цео рад на српском језику подлеже стручној лектури. Редакција задржава право да прилагођава рад општим правилима уређивања часописа и правилима правописа српског језика.

За чланак на енглеском језику такође се користи фонт *Times New Roman 12*, обичан проред. Аутор је обавезан да уз чланак на енглеском језику достави и изјаву лектора за енглески језик (преводи-лац, овлашћени судски тумач, професор енглеског језика...) да је рад прегледан и да задовољава стандарде енглеског језика, заједно са контакт подацима лектора.

Приказ прописа, судских одлука или других аката не би требало да има више од 2.500 речи, односно 14.500 знакова (без размака), укључујући и фусноте.

Чланак не би требало да има више од 10.000 речи, односно 60.000 знакова (без размака), укључујући и фусноте.

Фусноте је неопходно писати на дну стране (опција *Footnote*), нумерисане арапским бројевима (1, 2, 3...).

Текст намењен за рубрику *Прикази* мора на почетку да садржи резиме (апстракт) обима до 12 редова (фонт *Times New Roman 11*, италиком), а на крају наслов и резиме (*abstract*) на енглеском језику (фонт *Times New Roman 11*, италиком). Резиме на енглеском језику може имати највише 20 редова и не мора да буде буквалан превод резимеа на српском језику.

Чланак мора да на почетку садржи резиме, са основном садржином и резултатима рада, као и кључне речи на српском језику, а на крају такође наслов, резиме и кључне речи на енглеском језику. Резиме, како на српском, тако и енглеском језику, пише се фонтом *Times New Roman 11*, италиком, а може да има највише 15 редова, док кључних речи може да буде највише седам. Исто важи и за чланак на енглеском језику, који би на крају требало да има наслов, резиме и кључне речи на српском језику. Резиме и кључне речи неопходно је издвојити размаком у односу на остатак текста.

Наслов рада се пише на средини, великим словима и болдом (фонт 14). Испод наслова малим словима, са леве стране, пише се име и презиме аутора (фонт 12). Поднаслови се пишу слева, малим словима и болдом, и могу бити нумерисани арапским бројевима (фонт 12). Уколико у оквиру подна-слова има више целина, оне се такође означавају арапским бројевима (нпр. 1.1., 1.1.1., итд.).

Правила цитирања

Књиге

Књиге се цитирају на следећи начин: прво слово имена аутора (после чега следи тачка) и презиме аутора, наслов дела наведен курзивом, евентуално редни број издања, издавач (опционо), место издања (ако има више места издања онда издавач), година издања, скраћеница стр., број стране. Уколико се упућује на фусноту, после броја стране пише се скраћеница „фн.“. Ако се цитира текст са више страна које су тачно одређене, оне се раздвајају цртицом, после чега следи тачка. Уколико се цитира више страна које се не одређују тачно, после броја који означава прву страну наводи се „и даље“ с тачком на крају.

Пример:

М. Васиљевић, *Трговинско право*, 9. издање, Београд, 2006, стр. 100 и даље.

T. Vollmöller, *Die Globalisierung des öffentlichen Wirtschaftsrechts*, Carl Heymanns Verlag KG, 2001, стр. 141., фн. 2.

E. Fisher, *Risk Regulation and Administrative Constitutionalism*, Hart Publishing, Oxford 2007, стр. 11–17.

Када се цитира књига која има више аутора, њихова имена и презимена се раздвајају зарезом.

Пример:

С. Табороши, Т. Јованић, *Економско право*, Београд, 2010, стр. 375.

Књига коју је неко лице (или више лица), приредило као уредник се цитира тако што се након његовог презимена у загради наводи ознака „уредник“, „уредници“ или скраћеница „ур.“, односно одговарајућа ознака на језику на ком је књига објављена (енгл. editor(s), ed(s); фр. Dir; нем. Hrsg и др.).

Пример:

М. Васиљевић (уредник), *Акционарска друштва, берзе и акције*, Београд, 2006.

J. Black, M. Lodge, M. Thatcher (eds), *Regulatory Innovation: A Comparative Analysis*, Edward Elgar, 2005.

Индивидуални рад у оквиру публикације коју је приредио уредник цитира се тако што се пре намене овакве публикације наводи прво слово имена и презиме аутора, назив чланка под наводницима, а после зареза иза заграде ставља ‘у:’ и наводи публикација, са бројем страница од прве до последње стране текста, и (евентуално) бројем странице која се цитира.

Пример:

G. Marcou, „Régulation et service public. Les enseignements du droit compare“, у: G. Marcou, F. Moderne (dir), *Droit de la regulation, service public et integration régionale*, Éditions L’Harmattan, 2005, Vol. 1, 11–63, стр. 15.

Чланци

Чланци се цитирају на следећи начин: прво слово имена аутора (после чега следи тачка), презиме аутора, отворени наводници (размак између зареза после презимена аутора и отворених наводника), назив чланка, затворени наводници, назив часописа курсивом, број (односно волумен и број у загради) и година издања раздвојени косом цртом (/), број прве и последње странице, скраћеница стр., број стране. *Напомена:* Ако се само упућује на чланак без цитирања конкретне броја странице, наводе се само прва и последња страница чланка. Уколико се аутор цитира, после ових бројева ставити зарез и потом скраћеницу стр. и број конкретне стране. Уколико се цитира текст са више страна које су тачно одређене, оне се раздвајају цртицом, после чега следи тачка. Уколико се цитира више страна (а уже од почетне и последње) које се не одређују тачно, после броја који означава прву страну наводи се „и даље“ с тачком на крају. Бројеви страница се одвајају средњом цртицом (–), без размака.

Пример:

М. Марковић, „Преносивост телефонског броја у телекомуникационом праву“, *Право и привреда*, 5–8/2005, 726–750.

R. Baggot, „Regulatory Reform in Britain: the changing face of self-regulation“, *Public Administration*, 67(4)/1989, 435–454, стр. 452.

Када се цитирају чланци из дневних новина и часописа, наводи се прво слово имена и презиме аутора (или иницијали ако су само они наведени), наслов чланка под знацима навода, име новине или часописа (у италику), датум, број стране односно страница.

У радовима који се Редакцији *Студентске ревије за привредно право* предају на енглеском језику уместо наведеног начина цитирања чланака, може се користити и тзв. харвардски систем цитирања.

Више аутора и поновљено цитирање

Ако постоји више аутора књиге или чланка (до три), њихова имена се раздвајају зарезом. Уколико се цитира књига или чланак са више од три аутора, наводи се прво слово имена и презиме само првог од њих, уз додавање скраћенице речи *et alia* (*et al.*) курсивом.

Пример:

A. Lichnerowicz et al., *L'idée de régulation dans les sciences*, Maloine-Doin, Paris, 1977.

Када се цитира једна књига одређеног аутора, односно више аутора, код поновљеног цитирања наводи се прво слово имена са тачком и презиме, након чега се додаје скраћеница *op. cit.* курсивом, потом стр. и број стране. *Ibid.* или *ibidem* користити искључиво при навођењу извора наведеног у претходној фусноти, уз назнаку броја стране/страница, ако је нови навод из тог извора. Дакле, уколико се цитира податак с исте стране из истог дела као у претходној фусноти, користи се латинична скраћеница за *ibidem (ibid.)* у курсиву, с тачком на крају (без навођења презимена и имена аутора). Уколико се цитира податак из истог дела као у претходној фусноти, али са различите стране, користи се латинична скраћеница *Ibid.*, наводи се одговарајућа страна и ставља тачка на крају.

Оно што је наведено у вези са поновним цитирањем књига важи и за чланке.

Напомена:

Пример:

С. Табороши, Т. Јованић, *op. cit.*, стр. 102.

Ibid.

Ibid., стр. 105.

Када се цитира више књига, односно чланака истог аутора, код поновљеног цитирања наводи се прво слово имена са тачком и презиме, након чега се наводи пун наслов књиге курсивом, односно чланка (али у загради) без курсива, потом стр. и број стране.

Пример:

Н. Јовановић, *Емисија вредносних папира*, стр. 107.

Радни документи и извори са интернета

Извори са интернета цитирају се на следећи начин: прво слово имена и презиме аутора, односно организације која је припремила текст, назив текста, евентуално место и година објављивања, ознака „доступно на:“, адреса интернет странице курсивом (опционо: датум приступа страници у загради), евентуално скраћеница „стр.“ и број стране. Ако је реч о радним документима који имају редни број или другу званичну каталогизацију, не мора се навести интернет адреса.

Приликом поновљеног цитирања извора са интернета чија је интернет адреса наведена наводи се прво слово имена аутора са тачком и презиме аутора, односно назив организације која је припремила текст, и назив текста, а евентуално и скраћеница „стр.“ и број стране.

Пример:

Giovannini Group, Cross-Border Clearing and Settlement Arrangements in the European Union, Brussels, 2001, доступно на адреси: http://ec.europa.eu/internal_market/financial-markets/docs/clearing/first_giovannini_report_en.pdf (21.10.2008), стр. 18.

Giovannini Group, Cross-Border Clearing and Settlement Arrangements in the European Union, стр. 6.

B. M. Hutter, The Attractions of Risk-based Regulation: Accounting for the Emergence of Risk Ideas in Regulation, *CARR Discussion Paper No. 33*, LSE, London 2005.

B. M. Hutter, *op. cit.*, стр. 5.

OECD, Risk and Regulation: Issues for Discussion, *GOV/PGC/REG(2006)1*, Paris 2006.

Прописи и одлуке

Прописи се цитирају на следећи начин: пун назив прописа, отворена заграда, гласило у коме је пропис објављен курсивом (зарез и потом) број гласила и година објављивања, затворена заграда, скраћеница чл., ст., тач., односно пар. и број одредбе.

Пример:

Закон о заштити потрошача (*Службени гласник РС*, бр. 53/2010), чл. 15.

Нормативни и други акти других земаља, односно регулатива ЕУ се у фусноти наводе и на енглеском језику сходно правилима цитирања која су усвојиле институција ЕУ.

Пример:

European Commission, *White Paper on European Governance*, COM(2001) 428 final.

Уколико се преводе, називе свих нормативних аката ЕУ у тексту и фуснотама писати великим почетним словом: Директива, Уредба, Препорука, Саопштење, Одлука, у складу са упутством за превођење доступном на веб презентацији Канцеларије за европске интеграције (<http://www.seio.gov.rs>).

Ако ће наведени закон поново бити цитиран у раду, приликом првог цитирања се после броја гласила и године објављивања може (опционо) навести скраћеница под којом ће се пропис даље појављивати.

Пример:

Закон о заштити потрошача (*Службени гласник РС*, бр. 53/2010; даље у тексту ЗЗП), чл. 2.

Члан, став и тачка прописа означава се скраћеницама чл. (или члан) ст. и тач., а параграф скраћеницом пар. *Напомена*: После броја члана или става не ставља се тачка, осим уколико није крај реченице.

Пример:

Чл. 24 ст. 1 тач. 5.

Приликом поновљеног цитирања одређеног прописа наводи се његов пун назив, односно скраћеница уведена приликом првог цитирања, скраћеница члана и евентуално става и број одредбе.

Пример:

Закон о заштити потрошача, члан 7.

ЗЗП, чл. 25 ст. 1.

Навођење судских одлука и одлука регулаторних тела требало би да садржи што потпуније податке (врста и број одлуке, датум када је донесена, публикација у којој је евентуално објављена). *Напомена*: Користити општеусвојена правила цитирања судских одлука у одговарајућим јурисдикцијама.

Пример:

'Beef Hormones' case, EC – Measures Concerning Meat and Meat Products, Report of the WTO Appellate Body, WT/DS26/AB/R & WT/DS48/AB/R, 16 January 1998.

Travers v. Reinhardt, 205 US 423 (1906).

Cass.civ. 5 October 1971, *Bull.civ.* III, no. 204; *D.S.* 1971 p. 191.

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

СТУДЕНТСКА ревија за привредно право [Електронски извор]
: стручно научни часопис студената Правног факултета Универзитета
у Београду / главни и одговорни уредник Татјана Јованић. –
Електронски часопис. - 2010/11, бр. 1– . – Београд : Правни факултет
Универзитета у Београду, 2011-

Начин доступа (URL): <http://www.selr.bg.ac.rs>. – Насл. са насл. стране. –
Опис извора дана 15. 03. 2011. – Полугодишње

ISSN 2217-5202 = Студентска ревија за привредно право (Online)

COBISS.SR-ID 182513932

